

Nr 241.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, m. m., given Stockholms slott den 10 mars 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogat förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker;

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g
till
förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436)
angående försäljning av rusdrycker.

Härigenom förordnas *dels* att 1 kap. 5 § 4 mom. förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker skall upphöra att gälla, *dels* att 1 kap. 5 § 1 och 2 mom., 3 kap. 7 § 2 mom., 15, 16 och 18 §§, 20 § 1 mom. samt 21 §, 6 kap. 2, 9, 10, 15 och 16 §§ samt 7 kap. 9 och 17 §§ samma förordning¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i 6 kap. skola införas fem nya paragrafer, betecknade 17—21 §§, av nedan angivna lydelse.

1 KAP.

5 §.

1 mom. Ledamot av styrelse för partihandels-, system- eller restaurangbolag som i 2 och 3 kap. sägs må ej den vara som är omyndig eller i konkurstillstånd, ej heller annan än den som gjort sig känd för ordentlighet samt prövas i övrigt vara lämplig för uppdraget.

2 mom. Ämbets- eller tjänsteman som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut om tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att däröver utöva tillsyn må ej utan Konungens medgivande vara ledamot av styrelse för sådant bolag som i 1 mom. sägs. Ledamot av sådan styrelse må ej den vara som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller maltdrycker eller är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget.

3 KAP.

7 §.

2 mom. Ansökan om tillstånd till årsutskänkning i viss kommun skall av systembolaget göras hos länsstyrelsen före utgången av året innan utskänkningen är avsedd att taga sin början. Inkommer bolaget ej med ansökan, må sådan göras av fullmäktige senast den 31 mars det år utskänkningen är avsedd att taga sin början. Utan hinder av vad nu är sagt må till prövning upptagas ansökan av bolag eller kommun, som avser tillstånd allenast för återstående del av oktrojperiod.

¹ Senaste lydelse av 6 kap. 15 §, se 1939:111.

15 §.

Tillstånd till utskänkning, som meddelats systembolag, må utnyttjas först sedan tillståndet överlåtits på annan. Beträffande sådan överlåtelse skall upprättas skriftligt avtal.

I fråga om restaurang eller avdelning av restaurang, som med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet, varupris eller kundkrets är att beteckna såsom folkrestaurang, må tillstånd till utskänkning som omfattar spritdrycker icke överlåtas på annan än ett särskilt bildat aktiebolag, vilket av Konungen godkännts för bedrivande av restaurangrörelse av sådant slag (*restaurangbolag*). Ej heller eljest må systembolag överlåta tillstånd till utskänkning på annan än restaurangbolaget, där det till främjande av nykterhet eller ordning finnes påkallat, att utskänkningen handhaves av detta bolag.

Vid överlåtelse av tillstånd till utskänkning, som meddelats systembolag, skola i övrigt iakttagas de särskilda föreskrifter kontrollstyrelsen meddelar till ledning för sådan överlåtelse.

16 §.

1 mom. Har avtal träffats om överlåtelse av tillstånd till utskänkning, skall systembolaget söka fastställelse av avtalet hos länsstyrelsen som har att med avseende å skälen och villkoren för överlåtelsen samt, där fråga är om överlåtelse å annan än restaurangbolaget, lämpligheten och behörigheten hos den, å vilken överlåtelsen ifrågasättes, bifalla eller avslå systembolagets framställning. Meddelas fastställelse skall avskrift av beslutet tillställas kontrollstyrelsen.

2 mom. Med överlåtelse av tillstånd till utskänkning följer skyldighet för tillståndets innehavare att hos systembolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker. Vid överlåtelse skall systembolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen därutinnan kan utfärda, stadga sådana villkor för dylikt inköp, att innehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten av utskänkta spritdrycker och starkare viner.

18 §.

Bedrives icke årsutskänkning inom viss kommun, oaktat tillstånd därtill meddelats efter ansökan av kommunens fullmäktige, må länsstyrelsen, på framställning av fullmäktige och efter nykterhetsnämndens hörande, föreskriva restaurangbolaget, att sådan utskänkning skall anordnas i kommunen.

20 §.

1 mom. Har den — — — första borgenärssammanträdet.

Göres ej anmälan inom föreskriven tid eller godkännes icke föreståndaren, anses avtalet om överlåtelsen hava upphört den dag anmälningstiden utgick eller beslut angående föreståndaren meddelades.

Meddelande angående — — — och landsfiskalen.

21 §.

Under arbetsinställelse, vid tingssammanträde, inskrivningsförrättning, vapenövningsmöte eller annan truppsammandragning, under marknad, torgdag eller auktion så ock vid annan till större folksamling ledande förrättning, ävensom då eljest detaljhandel kan föranleda oordningar, må länsstyrelsen ävensom polismyndigheten i orten så ock kommunalnämnd för visst tillfälle förbjuda försäljningen eller föreskriva erforderliga inskränkningar med avseende å densamma.

6 KAP.

2 §.

Systembolag må icke driva restaurangrörelse eller därmed jämförlig verksamhet.

9 §.

Systembolag må icke fatta beslut i frågor rörande lön till befattningshavare i ledande ställning inom bolaget, rörande grunder för avlöning till annan personal eller för pensionering av personal samt rörande understöd till anställd person som till följd av ålder eller annan orsak är oförmögen till tjänstgöring. Det tillkommer i stället kontrollstyrelsen att i den ordning Konungen bestämmer avgöra dessa frågor.

10 §.

Systembolag må ej utan samtycke av kontrollstyrelsen

- 1) inköpa eller avhända sig fastighet;
- 2) inom bolaget tillhörig fastighet vidtaga annan mera omfattande förändring än sådan som påkallas av fastighetens underhåll eller rörelsens behöriga utövande;
- 3) ingå viktigare hyresavtal eller inom förhyrd lägenhet utföra större ändrings- eller reparationsarbeten;
- 4) ingå affärsavtal med enskilda styrelseledamöter eller aktieägare i bolaget;
- 5) förvärva eller avhända sig aktier eller andelar i bolag eller ekonomisk förening;
- 6) vidtaga eller biträda åtgärd som eljest är ägnad att förminska bolagets inflytande å företaget, där bestämmande inflytande på ledningen är tillförsäkrat bolaget genom aktieinnehav eller på annat sätt; eller
- 7) placera kapital annorledes än å bankräkning.

15 §.

Konungen meddelar närmare föreskrifter angående tillämpningen av bestämmelserna i 1—14 §§.

16 §.

Sådant godkännande av restaurangbolag, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket, lämnas för viss tid, högst fyra år. Ansökan om godkännande skall,

åtföljd av bolagsordningen, före ingången av året näst före det, då utskänkningen är avsedd att taga sin början, skriftligen göras hos Konungen.

Ej må godkännande lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat sätt, som finnes betryggande, åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; och skall bolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

17 §.

Aktieägare i restaurangbolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare, som därtill erhållit Konungens tillstånd.

Restaurangbolaget må ej i någon form bereda aktieägare ekonomisk fördel utöver utdelning å aktie eller låta ersättningen till styrelseledamot eller avlöningen till någon i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till storleken av omsättningen eller vinsten å bolagets rörelse. Ej heller må bolaget vidtaga åtgärd, som till men för bolaget gynnar kommun eller annan.

18 §.

Av den vinst som å restaurangbolagets rörelse årligen uppstår må bolaget enligt Konungens medgivande använda viss del till avskrivningar och avsättning till fonder samt till inlösen av preferensaktier eller till avsättning för sådant ändamål. Återstoden skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

19 §.

Missbrukar restaurangbolaget sin rätt till utskänkning eller varder bolaget försatt i konkurs, må godkännandet av Konungen återkallas. Rätten till utskänkning upphör i dylikt fall å tid som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant fall föreskriva viss annan tid än i 16 § sägs för avgivande av ansökan om godkännande såsom restaurangbolag.

20 §.

Närmare bestämmelser i de i 16 § andra stycket och 18 § angivna hänseenden ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å restaurangbolagets verksamhet och drift som finnas erforderliga skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets godkännande.

21 §.

I kommun, där restaurangbolaget förvärvat tillstånd till utskänkning, må fullmäktige åt särskilt utsedda personer uppdraga att under oktrojperiod eller del därav tillhandagå bolagets ledning med råd och upplysningar angående rörelsens bedrivande.

7 KAP.

9 §.

Dömes någon till ansvar enligt 6 eller 8 § för förbrytelse vid utskänkning, till vilken tillstånd innehaves av annan än restaurangbolaget, och har han förut undergått bestraffning för förbrytelse i samma utskänkingsrörelse mot någon av nämnda paragrafer, må tillståndsinnehavaren förklaras sin rätt till försäljning förlustig.

17 §.

Det åligger — — — är stadgat.

Polismyndigheten i orten så ock kommunalnämnd skall tillse, att å ställe där detaljhandel idkas ordning iakttages samt att de i denna förordning meddelade föreskrifter nog efterföljas.

För köping eller annat område å landet, för vilket ordningsstadgan för rikets städer är i tillämpliga delar gällande, må länsstyrelsen förordna lämplig polisman att fullgöra vad enligt denna förordning åligger polismyndighet.

Denna förordning skall, såvitt ej nedan annorlunda stadgas, lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1945. Med avseende å ikraftträdandet skola följande bestämmelser gälla.

1. Bolag som avser att från och med den 1 januari 1945 bedriva verksamhet såsom restaurangbolag skall hos Konungen göra ansökan om godkännande före den 1 juli 1944. Å sådant bolag skola de nya bestämmelserna i 6 kap. äga tillämpning redan före förstnämnda dag.

2. De äldre bestämmelserna i 6 kap. 15 § 1 mom. skola icke utgöra hinder för systembolag att, i den ordning kontrollstyrelsen bestämmer, överlåta bolagen tillhöriga aktier i restaurangbolag, som tillkommit enligt de äldre bestämmelserna.

3. Kontrollstyrelsen har att meddela närmare anvisningar angående nedläggande av de nu befintliga restaurangbolagens rörelse samt angående rörelsens övertagande av restaurangbolag som bildas enligt de nya bestämmelserna.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för kommunikationsdepartementet anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, fråga om *ändrad organisation av försäljningen av rusdrycker m. m.* samt anför därvid följande.

Inledning.

De grundläggande bestämmelserna rörande organisationen av rusdrycksförsäljningen äro upptagna i förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker, vilken trädde i kraft den 1 oktober 1938.

Försäljningen av rusdrycker är, fränsett vissa slag av försäljning för tekniska ändamål och dylikt, delad i partihandel och detaljhandel. Med partihandel förstås försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse ävensom försäljning för export. All annan försäljning sammanfattas under benämningen detaljhandel, som i sin tur är delad i dels försäljning till avhämtning eller försändning på rekvisition (utminutering) och dels försäljning till förtäring på stället (utskänkning).

I fråga om partihandeln stadgas såsom huvudregel, att denna handel må bedrivas allenast av ett för ändamålet bildat aktiebolag, som av Konungen erhållit tillstånd till sådan handel (partihandelsbolag).

Rätt till detaljhandel tillkommer, fränsett de s. k. trafikrättigheterna, allenast för handhavande av sådan handel särskilt bildade aktiebolag (systembolag).

För drivande av restaurangrörelse och därmed sammanhängande verksamhet äger systembolag bilda särskilt aktiebolag (restaurangbolag).

De närmare bestämmelserna angående *partihandeln* med rusdrycker återfinnas i 2 kap. 2—5 §§ i 1937 års förordning. Enligt dessa paragrafer gäller i huvudsak följande: Konungens tillstånd för partihandelsbolaget lämnas för viss tid, högst sex år. Ansökan, åtföljd av bolagsordningen, skall inom angiven tid skriftligen göras hos Konungen. Tillstånd må ej lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat sätt, som finnes be- tryggande, åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning. Bo-

laget skall därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig. Partihandelsbolaget må ej bereda aktieägare vinning utöver skälig ränta å de av honom tillskjutna kontanta medel. Av den vinst som årligen uppstår å partihandelsbolagets rörelse må bolaget enligt Konungens medgivande använda viss del till avskrivningar och avsättning till fonder. Återstoden skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning. Närmare bestämmelser angående statens inflytande å bolagets ledning, kontrollen från statens sida och dispositionen av bolagets vinst ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å bolagets verksamhet och drift, som finnas erforderliga, skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets antagande.

Rätten till partihandel med rusdrycker har genom ett den 15 juli 1942 dagtecknat avtal mellan Kungl. Maj:t, å statens vägnar, å ena, samt aktiebolaget Vin- & spritcentralen, å andra sidan, upplåtits åt bolaget för tiden den 1 januari 1943—den 31 december 1948.

I fråga om *detaljhandeln* föreskrives i 3 kap. 1 § i 1937 års förordning, att riket skall vara indelat i detaljhandelsområden, att Stockholms stad och län utgöra ett detaljhandelsområde, att i övrigt varje län bildar ett sådant område, men att Konungen äger bestämma att i ett län må finnas mer än ett detaljhandelsområde, där sådant med hänsyn till länets utsträckning eller folkmängd eller förhållandena i övrigt finnes påkallat. Om huvudort för detaljhandelsområde förordnar Konungen. Vidare stadgas, att, där det med hänsyn till kommunikationsförhållanden eller andra omständigheter finnes lämpligt, kontrollstyrelsen må förordna, att kommun hänföres till detaljhandelsområde utom det län dit kommunen hör.

Med stöd av dessa bestämmelser har Kungl. Maj:t enligt brev den 25 juni 1937 till kontrollstyrelsen förordnat, dels att i nedannämnda län skall finnas följande antal detaljhandelsområden, nämligen i ett vart av Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Kopparbergs, Gävleborgs, Västerbottens och Norrbottens län två, i ett vart av Malmöhus och Västernorrlands län fyra samt i Skaraborgs län tre, dels ock att följande städer — 41 till antalet — skola vara huvudorter en var för ett detaljhandelsområde, nämligen Stockholm, Uppsala, Nyköping, Eskilstuna, Linköping, Norrköping, Jönköping, Växjö, Kalmar, Västervik, Visby, Karlskrona, Kristianstad, Malmö, Lund, Hälsingborg, Ystad, Halmstad, Göteborg, Uddevalla, Vänersborg, Borås, Mariestad, Lidköping, Skövde, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Hedemora, Gävle, Hudiksvall, Härnösand, Sundsvall, Sollefteå, Örn-sköldsvik, Östersund, Umeå, Skellefteå, Luleå och Haparanda. I samma brev har Kungl. Maj:t därjämte uppdragit åt kontrollstyrelsen att genomföra den närmare indelningen av riket i detaljhandelsområden.

Vidare stadgas i 3 kap. angående *systembolagen*: Inom ett detaljhandelsområde må ej finnas mer än ett systembolag. Utminuterings rum må äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937, varjämte utminuterings

må anordnas i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 5,000 invånare. Systembolag äger, med iakttagande av sistnämnda föreskrifter, besluta angående utminuteringsställesnas antal och förläggning. Systembolag må ej å annan överlåta rätt till utminutering.

Närmare bestämmelser om utminuteringsens handhavande lämnas i 4 kap. Såsom huvudregel gäller, att utminutering av rusdrycker må äga rum allenast till den vilken av systembolaget i det detaljhandelsområde som omfattar hans kyrkobokföringsort (hemortsbolag) erhållit tillstånd att inköpa sådana drycker. Kontrollstyrelsen äger utfärda kompletterande föreskrifter i de ämnen, som i nämnda kapitel sägs. Förmenar någon att systembolag obehörigen vägrat honom inköpstillstånd eller utan tillräckliga skäl fastställt inskränkning beträffande hans inköp, må han däröver föra klagan hos kontrollstyrelsen. Över kontrollstyrelsens beslut må ej klagan föras.

Utskänkning av rusdrycker må enligt stadgande i 3 kap. ej äga rum med mindre tillstånd därtill lämnas i den ordning som angives i sagda kapitel. Tillstånd till annan utskänkning än turist- och trafikutskänkning meddelas av länsstyrelsen i det län, där utskänkningen skall äga rum. Länsstyrelsens tillstånd må avse antingen utskänkning, som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod (årsutskänkning), eller utskänkning, som skall äga rum vid enstaka tillfällen eller under enstaka tidsperioder (tillfällig utskänkning). Särskilda bestämmelser äro gällande i fråga om turist- och trafikutskänkning. Vidare innehåller förordningen stadganden i fråga om överlåtelse av tillstånd till utskänkning. Sådan överlåtelse får icke ske i fråga om s. k. folkrestaurang och ej heller där det till främjande av nykterhet eller ordning eljest finnes påkallat, att utskänkningen handhaves av systembolaget.

De systembolag, vilka äga rätt till detaljhandel, antagas av länsstyrelsen för tid intill dess länsstyrelsen annorlunda förordnar. Om systembolags organisation och verksamhet äro bestämmelser intagna i 6 kap., däri tillika stadgas, att Konungen äger meddela närmare föreskrifter angående tillämpningen av förordningens bestämmelser rörande systembolagen.

Beträffande *restaurangbolagen* stadgas i 6 kap. 9 §, att systembolag äger bilda särskilt aktiebolag (restaurangbolag) för drivande av restaurangrörelse och därmed sammanhängande verksamhet. Enligt 10 § i samma kapitel äger systembolag emellertid icke utan samtycke av kontrollstyrelsen bilda restaurangbolag. Vidare lämnas i samma kapitel detaljerade bestämmelser rörande restaurangbolagen och deras verksamhet. Liksom i fråga om systembolagen äger Konungen meddela närmare föreskrifter angående tillämpningen av de i förordningen intagna bestämmelserna rörande restaurangbolagen.

Antalet restaurangbolag uppgår för närvarande till fem, nämligen Stockholmsdistriktets Allmänna Restaurangaktiebolag (SARA) i Stockholm, Västsveriges Allmänna Restaurang Aktiebolag (VARA) i Göteborg, Skånes Allmänna Restaurangaktiebolag (SKAR) i Malmö, Bergslagens Allmänna Restaurangaktiebolag (BARA) i Örebro och Östra Sveriges Allmänna Restaurang Aktiebolag (ÖSARA) i Linköping.

Den 22 november 1940 beslöt Kungl. Maj:t tillsätta en särskild beredning för handläggning av besparingsarbetet inom statsförvaltningen. Enligt direktiven för beredningen skulle detta besparingsarbete följa två huvudlinjer; å ena sidan borde övervägas en nedskärning av förvaltningsarbetet genom nedläggande av arbetsuppgifter, vilka icke voro oundgängliga, och å andra sidan borde beträffande de förvaltningsuppgifter, som måste bibehållas, eftersträvas förenkling och effektivisering i handläggningen. I fråga om beredningens arbetssätt bemyndigade Kungl. Maj:t beredningen, i vilken chefen för finansdepartementet skulle fungera såsom ordförande, att föranstalta om specialutredningar med anlitande av särskilda sakkunniga. Beredningen, som tillsattes den 30 november 1940, antog namnet besparingsberedningen.

Besparingsberedningen beslöt den 5 maj 1941 föranstalta om särskild sakkunnigutredning i fråga om besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område samt tillkalla följande sakkunniga att jämte beredningens ledamot direktören Iwar Sjögren deltaga i utredningen, nämligen generaltulldirektören N. R. Wohlin, överdirektören J. A. Kollberg och verkställande direktören i Aktiebolaget Stockholmssystemet J. Bergvall.

De direktiv, som lämnades de sakkunniga, framgå av besparingsberedningens protokoll den 5 maj 1941. Enligt detta protokoll beslöt besparingsberedningen göra bl. a. följande uttalande i fråga om de närmare uppgifterna för utredningsarbetet:

På rusdrycksförsäljningens område bedrives för det allmännas räkning affärsverksamhet genom tre olika företag eller grupper av företag, nämligen dels partihandel genom aktiebolaget Vin- & spritcentralen, som jämväl är monopolföretag för partihandeln med skattefri sprit, dels utminutering genom ett fyrtiotal systembolag, dels ock utskänkning genom fem restaurangbolag. Samtliga dessa företag drivas under statlig tillsyn. På grund av gällande författnings- och avtalsbestämmelser om vinstdisposition m. m. är företagens driftsresultat av direkt ekonomisk betydelse för statsverket.

Av de ifrågakommande affärgrenarna är partihandeln som nämnts koncentrerad på ett enda företag, under det att utminuteringen och restaurangrörelsen äro fördelade på lokala, sinsemellan fristående systembolag och restaurangbolag. Den centrala statliga tillsynen å dessa lokala företag utövas genom kontrollstyrelsen, som i förhållande till företagen intager ställningen av på en gång direktivgivande och kontrollerande organ. I denna del har kontrollstyrelsens verksamhet under årens lopp undergått en förskjutning från en mera formell myndighetstillsyn till en alltmera ingående affärsledande verksamhet. Denna förskjutning i verksamheten har emellertid icke åtföljts av någon däremot svarande ändring av styrelsens organisation, utan styrelsen har fortfarande i huvudsak den för vanlig ämbetsförvaltning anpassade organisation, som betingats av dess ursprungliga uppdrag.

Vid utredningen bör undersökas, om den nuvarande organisationen av rusdrycksförsäljningen och av den statliga tillsynen därå ur synpunkten av de med rörelsen förbundna statsekonomiska intressena och i övrigt kan anses ändamålsenlig, samt, i den mån så skulle befinnas icke vara fallet, vilka åtgärder som kunna ifrågasättas för ändring härutinnan. I främsta rummet bör övervägas, om den av systembolagen och restaurangbolagen bedrivna affärsverksamheten samt den statliga ledningen och kontrollen av denna verksamhet lämpligen kunna erhålla en fastare organisation. I sådant avseende bör bland annat övervägas möjligheten av en centralisering av affärsorganisatio-

nen inom utminuterings- och utskänkningsrörelsen på sätt som skett med partihandeln, så att affärsledningen och det statliga överinseendet för vardera rörelsegrenen eller för båda gemensamt bliva anknutna till ett enda företag. Om vid dessa undersökningar anledning skulle förekomma att upptaga jämväl organisationsspörsmål inom partihandelns område, bör frågan om utredningens bedrivande i denna del underställas besparingsberedningen.

De ifrågavarande undersökningarna torde komma att omedelbart eller medelbart beröra ombesörjandet av nykterhetsvårdande uppgifter i samband med rusdrycksförsäljningen. De affärsorganisatoriska spörsmålen böra bedömas med all hänsyn till de krav, som i detta avseende måste ställas. Å andra sidan böra, om under utredningsarbetet yppas möjligheter att, utan rubbning av huvudgrunderna för nykterhetsvården, vidtaga organisatoriska förenklings- eller effektiviseringsåtgärder inom denna, de sålunda yppade möjligheterna beaktas.

De sakkunniga ha med skrivelse den 19 juli 1941 till besparingsberedningen överlämnat en promemoria med förslag till besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område. Promemorian innehåller bl. a. förslag till förordning om ändring i vissa delar av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning ävensom förslag till vissa bolagsordningar och avtal.

De sakkunnigas förslag innebära i huvudsak följande: Partihandeln med rusdrycker bibehålles oförändrad. I fråga om detaljhandeln genomföres den ändringen, att utminuteringsrörelsen handhaves av ett enda systembolag. Vidare övertages den restaurangrörelse, som nu bedrives av systembolagens fem restaurangbolag, av endast ett restaurangbolag. Sistnämnda bolag kommer således — jämsides med enskilda restauratörer — att idka restaurangrörelse inom hela riket. De nya system- och restaurangbolagen föreslås inrättade i nära överensstämmelse med vad som gäller för det nu förefintliga partihandelsbolaget. Ett genomförande av de sakkunnigas förslag nödvändiggör genomgripande ändringar beträffande kontrollstyrelsens organisation och arbetsuppgifter. Frågan om den mest lämpliga organisationen av kontrollstyrelsen bör emellertid enligt de sakkunniga göras till föremål för särskild utredning.

Besparingsberedningen har vid sammanträde den 26 augusti 1941 beslutat godkänna innehållet i promemorian jämte de sakkunnigas därvid fogade förslag. En ledamot av beredningen var dock av skiljaktig mening i vissa hänseenden.

Efter remiss ha yttranden över promemorian avgivits av statskontoret, kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholm, Jönköpings, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Västerbottens län, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska landstingsförbundet, nykterhetsnämndernas riksförbund, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Sveriges centrala hotell- och restaurantförening samt Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund. Kontrollstyrelsen har överlämnat av styrelsen infordrade yttranden från systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott, systembolagens personalförening, Stockholmsdistriktets allmänna restaurangaktiebolag, Västsveriges allmänna restaurangaktiebolag, Skånes allmänna restaurangaktiebolag, Bergslagens all-

männa restaurangaktiebolag och östra Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, samt därjämte ett av förste aktuarien i kontrollstyrelsen Hans Gahn avgivet yttrande i anledning av erinringar, som gjorts av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott mot beräkningar rörande möjligheten till besparingar inom systembolagens centrala förvaltning.

Vidare har *statens sakrevision* i februari 1944 inkommit med en promemoria angående ifrågasatt omorganisation av system- och de till dessa anknutna restaurangbolagen.

Sedan jag den 16 februari 1942 efter vederbörligt bemyndigande tillkallat särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och avgiva förslag rörande ändrad organisation av kontrollstyrelsen, ha dessa den 30 juni samma år efter verkställd utredning avgivit utlåtande med förslag till förändrad organisation av kontrollstyrelsen. I detta utlåtande har framlagts förslag till sådan omorganisation av kontrollstyrelsen, som betingas av ett genomförande av förslaget till omläggning av system- och restaurangbolagsrörelsen. Emellertid har samtidigt framlagts förslag till den för kontrollstyrelsen erforderliga organisationen *dels* för det fall att det av besparingsberedningen godkända förslaget genomfördes allenast i vad det avsåge bildandet av ett statligt restaurangbolag, *dels ock* för det fall, att sagda förslag överhuvud taget icke komme till genomförande.

De sålunda framlagda förslagen ha därefter varit föremål för överarbetning inom departementet. Jag torde nu — i anslutning till den promemoria som avgivits av de utav besparingsberedningen tillkallade sakkunniga — få upptaga till behandling omorganisationsfrågorna på rusdrycksförsäljningens område.

De sakkunnigas promemoria.

Utvecklingen av lagstiftningen rörande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker.

De sakkunniga lämna till en början en översikt över utvecklingen av lagstiftningen rörande organisationen av rusdrycksförsäljningen, vilken översikt huvudsakligen avser systembolagens organisation under tiden från 1917.

Av de sakkunnigas redogörelse beträffande *systembolagen* må här återgivas följande:

Antalet systembolag, som idkade försäljning av rusdrycker, uppgick år 1917 till 127 och följande år till 126.

Förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, vilken trädde i kraft den 1 januari 1919, innehöll icke någon begränsning av systembolagens antal. Denna förordning stadgade i fråga om rätten till detaljhandel med rusdrycker i 17 § 1. såsom huvudregel, att detaljhandel med rusdrycker inom en kommun finge idkas endast av särskilt, inom kommunen uteslutande för sådan detaljhandel bildat bolag och icke mellan flera bolag fördelas.

Efter det 1917 års förordning trätt i kraft, ökades systembolagens antal avsevärt. Sålunda utgjorde antalet systembolag år 1919 162 och år 1920 163.

Emellertid förorsakades denna ökning till stor del därav att vissa försäljningsrättigheter, som tidigare icke haft formen av bolag, inordnats under denna organisation.

Redan tidigt — åren 1918, 1919 och 1920 — framkommo förslag om begränsning av systembolagens antal, men någon ändring härutinnan kom icke till stånd förrän vid 1922 års riksdag.

I proposition till sistnämnda riksdag föreslogos sådana ändringar i 17 § 5 mom. då gällande rusdrycksförsäljningsförordning, som skulle leda till att antalet systembolag efter en viss övergångstid skulle gå ned från 156 till 126 för att sedermera småningom sjunka till 94.

Sedan riksdagen med vissa jämkningar godtagit Kungl. Maj:ts förslag utfärdades förordning angående ändringarna den 9 juni 1922. I förordningen föreskrevs, att rätt till detaljhandel med rusdrycker icke finge inom något län upplåtas till flera bolag än som under år 1918 inom länet utövat rättighet till detaljhandel med brännvin, ej heller till större antal bolag än som motsvarade ett bolag för varje påbörjat femtiotusental av länets folkmängd vid utgången av året näst före det, under vilket ansökan om dylik rättighet senast bort ingivas; dock finge, utan hinder av vad sist stadgats, Konungens befallningshavande, så länge rättighet till detaljhandel ej upplåtes inom andra kommuner än dem, varest såväl år 1918 som år 1924 och hela tiden därefter rättighet till detaljhandel utövats, upplåta sådan rättighet åt så många bolag, som under år 1918 inom länet utövat rättighet till detaljhandel med brännvin.

Systembolagens antal minskades härefter från 154 år 1924 till 122 år 1925.

Frågan om en begränsning av systembolagens antal upptogs på nytt av rusdryckslagstiftningsrevisionen, som i sitt den 23 oktober 1934 avgivna betänkande med förslag till spritdrycksförordning m. m. (SOU 1934: 39) uttalade, att vissa erinringar kunde framföras mot tanken att sammanföra systembolagen till ett riksbolag; bland annat mötte svårigheter med hänsyn till försäljningsorganens uppgift att handhåva den individuella kontrollen. Revisionen föreslog, att den nya bolagsorganisationen skulle omfatta 30 systembolag.

Vad angår behandlingen vid 1937 års riksdag av den då aktuella frågan om begränsningen av antalet systembolag torde jag få hänvisa till propositionen nr 242 till nämnda års riksdag ävensom till betänkandet nr 28 av samma riksdags bevillningsutskott.

Beträffande tillkomsten av *restaurangbolagen* innehåller *de sakkunnigas* promemoria bl. a. följande:

Begreppet restaurangbolag reglerades i författningsväg först genom 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning, men långt tidigare hade restaurangbolag, ägda av vederbörande systembolag, varit i verksamhet. Tillskapandet av sådana bolag berodde på olika orsaker. Sålunda befanns det vara lämpligt att befria systembolagen från en verksamhet, som låg vid sidan av systembolagens egentliga uppgifter. Restaurangbolagen hade från sin tillkomst fått överlaga de tidigare förefintliga systembolagsvärdshusen och göra dem till folkrestauranger med uppgift att sträva efter hyfsning och förfining av det

enklare restauranglivet. Emellertid började dessa bolag även förvärva restauranger av högre klass, vilka tidigare innehafits av enskilda med överlåt看n utskänkningsrättighet. Det ansågs nämligen vara önskvärt för vederbörande systembolag att genom restaurangbolag få tillfälle att praktiskt pröva möjligheten av att också inom restaurangrörelse av denna art upprätthålla gällande utskänkningsbestämmelser. Genom en dylik utvidgning av restaurangbolagens verksamhet öppnades utrymme för nya insatser till höjning av restaurangkulturen. Utlämnandet av överlåt看n utskänkningsrättigheter medförde vidare i viss mån ett monopol för det fåtal enskilda, som tilldelades dessa rättigheter, och för att hindra att monopolställningen ledde till olämpliga, prisstegrande verkningar var en prisreglerande konkurrens med de enskilda rättighetsinnehavarna på sin plats. Slutligen var det både för systembolaget, som meddelade överlåtelse av utskänkningsrättigheter, och för den myndighet, som fastställde villkoren för sådan överlåtelse, behövt och värdefullt att genom ett restaurangbolag vinna en på erfarenhet grundad kännedom om de ekonomiska betingelserna för skilda arter av restaurangrörelse.

Rusdryckslagstiftningsrevisionen, som i sitt förenämnda betänkande i ett särskilt kapitel behandlade utskänkningen å systembolagens egna restauranger yttrade därvid att systembolagen borde driva icke blott utskänkningen utan även den härmed förbundna restaurangrörelsen å väsentligen alla folkrestauranger samt å vissa därmed likställda restaurangföretag. I fråga om formen för rörelsen funnes — enligt revisionen — tre olika möjligheter, nämligen föreståndaresystemet, drift i egen regi och anordningen med särskilda restaurangbolag. Revisionen yttrade härom vidare:

Vad först angår föreståndaresystemet har Systembolagsföreningarnas förtroendenämnd framhållit, att detta enligt dess mening merendels utfallit mindre väl, i det att restaurangerna av denna typ visserligen icke alltid men dock ofta blivit efter i utvecklingen och att de ingalunda i alla fall motsvarade de krav, som borde ställas på en modern folkrestaurang. Förtroendenämnden har därför förordat en avveckling av detta system efter hand, i den mån bolagens organisation kunde anpassas därefter. Enligt revisionens mening kan man icke heller bortse från att det föreligger risk för att inskränkningar och kontroll i fråga om utskänkningen kunna vara svårare att genomföra å restauranger, där hos ledningen finnes ett privatekonomiskt intresse att tillmötesgå kundkretsens krav i olika avseenden. Sålunda kan den omständigheten, att föreståndarna åtnjuta vinst å matserveringsrörelsen göra dem mindre skickade att handhava särskilt sådana restriktioner som måltidstvánet. På grund av det anförda anser revisionen, att föreståndaresystemet i regel — åtminstone beträffande folkrestaurangerna — icke vidare bör komma till användning i systembolagens rörelse utan, såsom förtroendenämnden hemställt, efter hand avvecklas. Då det emellertid av praktiska skäl kan visa sig lämpligt att i särskilda fall anlita denna organisationsform, t. ex. för anordnande av säsong- eller klubbtskänkning eller den av revisionen föreslagna särskilda form för utskänkning, som fått beteckningen turistutskänkning, har revisionen icke föreslagit något direkt förbud mot användande av föreståndaresystemet utan avser att överlämna prövningen härav åt systembolagen under kontrollstyrelsens överinseende.

Den naturligaste organisationsformen för ett systembolags egen restaurangrörelse av mindre omfattning eller av enklare beskaffenhet är givetvis, att rö-

relsen bedrivs av bolaget i egen regi och sålunda ingår såsom en integrerande del av bolagets verksamhet. I vissa fall tala dock åtskilliga skäl för att restaurangrörelsen omhänderhaves av ett särskilt restaurangbolag, d. v. s. ett för ändamålet bildat bolag, över vars ledning vederbörande systembolag har ett avgörande inflytande. Det kan sålunda till en början framhållas, att skötseln av ett flertal restauranger utgör en omfattande och svårskött affärsverksamhet med en mängd olikartade problem, såsom inköp och lagring av råvaror, varudistribution till de olika restaurangerna, prissättning å tillhållna varor samt anställande och organiserande av en stor och heterogen personal. En dylik verksamhet, som ju kräver speciell sakkunskap och allmän affärsskicklighet, kan såsom också Systembolagsföreningarnas förtroendenämnd framhållit svårligen utövas direkt av ett systembolag utan att dela inkräktar på bolagsledningens uppmärksamhet och intresse till nackdel för systembolagets egentliga uppgift att på ett för nykterhetstillståndet så föga skadligt sätt som möjligt handhålla detaljhandeln med spritdrycker och vin. Förtroendenämnden har därjämte betonat, att ett särskiljande av restaurangrörelsen från systembolagens övriga verksamhet underlättar en lämplig rekrytering av personal på ledande poster inom systembolagen, då de synpunkter, som måste vara avgörande vid tillsättande av dylika poster, icke i allo sammanfalla med de synpunkter, som måste anläggas vid utväljande av chefer för stora restaurangföretag. Vidare vill revisionen särskilt framhålla, att uppdelningen av verksamheten på skilda bolag är ägnad att skapa en klar överblick över både utskänkningens och den egentliga restaurangverksamhetens ekonomiska resultat genom att förebygga sammanblandning mellan dessa båda rörelser. Slutligen medför också inrättandet av särskilt bolag för restaurangrörelsen en minskning av systembolagets ansvar för de ekonomiska risker, som alltid äro förbundna med en dylik verksamhet. De skäl, som sålunda tala för en organisation i form av restaurangbolag, torde göra sig gällande i ännu högre grad, därest såsom revisionen föreslår antalet systembolag nedbringas och de återstående systembolagens verksamhetsområden sålunda avsevärt utökas.

Revisionen anser således, att ifrågavarande restaurangrörelse, där den är mera omfattande och i synnerhet där den även inbegriper restaurangföretag av högre klass, bör bedrivas genom särskilt bolag, varöver emellertid systembolaget skall hava det avgörande inflytandet.

Revisionens förslag till författningsbestämmelser rörande restaurangbolag upptogs i huvudsakliga delar i propositionen nr 242 till 1937 års riksdag; och propositionen blev med viss jämkning antagen av riksdagen.

Den nu bestående organisationen av rusdrycksförsäljningen.

Under denna rubrik redogöra *de sakkunniga* i sin promemoria för, frånsatt organisationen av partihandeln, *dels* systembolagens verksamhet år 1940, *dels* restaurangbolagens verksamhet åren 1939 och 1940 och *dels* kontrollstyrelsens övervakning av rusdrycksförsäljningen.

I fråga om systembolagens verksamhet år 1940 upplyses i promemorian, att samtliga 41 systembolag voro i verksamhet nämnda år, att utminuterung fanns anordnad inom 138 kommuner samt att 41 kommuner voro huvudorter och 97 utgjorde filialer till huvudorterna.

Huvudorterna och filialerna i landets olika delar redovisas i följande tablå:

Tablå 1. Huvudorter och filialer för utminutering av rusdrycker år 1940.

1 Stockholm Södertälje Sundbyberg Vaxholm Norrtälje Sigtuna Råsunda m:e Nynäshamns köping	15 Kristianstad Hässleholm	22 Borås Ulricehamn
2 Uppsala Enköping Öregrund	14 Malmö Trelleborg Skanör Dalby kommun Veberöds m:e Svedala köping Anderslövs m:e Vellinge m:e Skurups köping Sjöbo m:e	23 Mariestad Skara
3 Nyköping Trosa	15 Lund Eslöv Kävlinge m:e Löberöds m:e Hörby köping Höörns köping	24 Lidköping Vara köping
4 Eskilstuna Torshälla Strängnäs Mariefred Malmköpings köping	16 Hälsingborg Landskrona Höganäs Tågarp, Sireköpings kommun Teckomatorps m:e Röstänga m:e Ängelholm	25 Skövde Hjo Falköping
5 Linköping Motala Vadstena Skänninge Mjölby Ätvidabergs m:e	17 Ystad Lövestads m:e Östraby kommun Simrishamn Tomelilla köping	26 Karlstad Kristinehamn Filipstad Arvika Säffle köping
6 Norrköping Söderköping Valdemarsviks köping Katrineholm	18 Halmstad Laholm Falkenberg Varberg Båstads köping	27 Örebro Askersund Karlskoga Nora Lindesberg
7 Jönköping Nässjö Värnamo Eksjö Tranås	19 Göteborg Mölndal Kungälv Marstrand Kungsbacka Alingsås	28 Västerås Sala Köping Arboga
8 Växjö Ljungby	20 Uddevalla Lysekil Strömstad	29 Falun Ludvika
9 Kalmar Oskarshamn Borgholm Mönsterås köping Mörbylånga köping	21 Vänersborg Trollhättan Åmål Grästorps köping	30 Hedemora Avesta
10 Västervik Vimmerby		31 Gävle Söderhamn Sandvikens köping
11 Visby		32 Hudiksvall
12 Karlskrona Ronneby Karlshamn Sölvesborg		33 Härnösand
		34 Sundsvall
		35 Sollefteå
		36 Örnsköldsvik
		37 Östersund
		38 Umeå
		39 Skellefteå
		40 Luleå Piteå Boden Kiruna m:e
		41 Haparanda

Till belysande av de olika systembolagens storlek i förhållande till varandra ha i tablå 2 sammanförts uppgifter angående antalet invånare, antalet motboksinnnehavare samt antalet tillstånd till årsutskänkning av spritdrycker och vin.

Tablå 2.

	Antal in- vånare i de- taljhandels- området 31/12 39	Antal motboks- inneh. 31/12 40	Antal tillstånd till årsutskänkning			
			spritdrycker		vin	
			egna	över- låtna	egna	över- låtna
Stockholm	855,204	283,589	47	82	3	112
Uppsala	143,611	34,457	10	24	—	24
Nyköping	50,358	13,035	2	4	—	1
Eskilstuna	103,831	25,651	6	4	—	1
Linköping	167,987	35,669	5	8	—	7
Norrköping	178,388	42,285	5	8	—	8
Jönköping	228,403	36,985	6	5	—	14
Växjö	128,351	28,154	2	10	—	7
Kalmar	159,678	34,210	3	11	—	8
Västervik	65,516	13,961	1	4	—	1
Visby	58,091	12,350	1	6	—	1
Karlskrona	173,602	41,591	5	10	—	18
Kristianstad	124,080	26,804	2	5	—	12
Malmö	255,640	73,714	9	51	—	31
Lund	90,646	26,911	4	25	—	13
Hälsingborg	206,424	55,176	6	51	—	28
Ystad	80,557	22,027	2	9	—	15
Halmstad	179,051	46,076	10	19	—	17
Göteborg	444,606	131,630	20	30	—	34
Uddevalla	124,751	30,894	3	18	—	24
Vänersborg	124,108	27,041	2	8	—	6
Borås	136,300	34,509	4	7	—	8
Mariestad	66,431	15,270	2	2	—	2
Lidköping	58,599	13,576	1	2	—	2
Skövde	101,482	23,129	6	3	—	11
Karlstad	281,525	54,342	4	9	—	9
Örebro	197,861	45,642	7	8	—	5
Västerås	178,375	39,798	5	5	—	13
Falun	200,100	39,637	1	8	—	11
Hedemora	36,913	11,179	—	3	—	2
Gävle	219,278	45,951	3	8	—	10
Hudiksvall	75,571	14,144	2	1	—	4
Härnösand	60,575	10,873	1	3	—	2
Sundsvall	110,641	22,241	1	7	—	3
Sollefteå	50,819	8,598	1	4	—	—
Örnsköldsvik	64,697	11,404	2	—	—	1
Östersund	156,654	26,310	1	6	—	27
Umeå	107,172	17,373	1	—	—	—
Skellefteå	82,353	11,556	—	1	—	1
Luleå	152,843	24,084	—	4	—	1
Haparanda	60,231	8,001	—	1	—	—
Hela riket	6,341,303	1,519,827	193	474	3	494

I tablå 3 lämnas en sammanställning av de 41 systembolagens försäljning av rusdrycker under år 1940. Av sammanställningen framgår storleken av dels försäljningen av spritdrycker och dels försäljningen av vin; och för vardera slaget av rusdrycker är en uppdelning gjord i försäljning genom utminutering, genom utskänkning samt för tekniska och liknande ändamål.

Tablå 3. Försålda spritdrycker, år 1940.

B o l a g	Utminutering		Utskänkning		Tekn. o. likn. ändamål	
	liter	kronor	liter	kronor	liter	kronor
Stockholm	6,093,086	54,622,724	1,013,760	13,792,206	2,384	35,651
Uppsala	480,140	4,193,864	69,348	834,861	315	4,128
Nyköping	187,795	1,627,996	23,909	297,563	4	74
Eskilstuna	406,763	3,532,499	51,763	726,379	198	2,709
Linköping	556,623	4,890,212	73,544	1,009,392	1,286	11,296
Norrköping	679,906	5,897,447	64,807	839,807	158	2,561
Jönköping	570,595	5,105,408	62,970	884,668	556	7,229
Växjö	361,009	3,161,762	30,944	450,348	138	1,451
Kalmar	477,490	4,147,197	33,979	433,083	137	1,875
Västervik	200,214	1,745,814	15,535	195,464	32	386
Visby	198,976	1,769,170	24,286	316,258	106	1,111
Karlskrona	654,651	5,744,486	56,602	738,008	88	1,223
Kristianstad	432,583	3,785,134	34,337	458,108	1,048	10,507
Malmö	1,462,312	12,887,401	152,203	2,074,478	281	4,127
Lund	425,724	3,720,508	42,396	547,936	131	1,661
Hälsingborg	999,610	8,701,559	105,053	1,362,686	219	2,673
Ystad	372,603	3,231,707	19,216	242,416	39	501
Halmstad	655,206	5,738,169	54,096	717,353	34	457
Göteborg	2,663,105	23,535,933	365,224	5,052,752	1,374	14,892
Uddevalla	380,072	3,336,112	37,723	498,083	239	3,159
Vänernborg	395,570	3,489,125	37,649	487,062	138	1,924
Borås	562,409	4,975,569	52,649	707,123	269	3,297
Mariestad	181,295	1,606,091	12,564	176,646	38	472
Lidköping	177,883	1,572,627	10,458	142,158	21	257
Skövde	317,393	2,820,142	36,038	548,145	685	5,963
Karlstad	790,575	7,109,511	63,068	849,742	343	4,597
Örebro	719,523	6,394,179	87,637	1,179,591	290	3,655
Västerås	567,178	4,918,881	58,802	762,169	242	3,221
Falun	542,177	4,842,050	31,970	417,497	254	3,281
Hedemora	159,336	1,415,759	8,637	115,894	94	1,340
Gävle	650,669	5,692,232	47,269	628,876	323	4,707
Hudiksvall	152,500	1,346,755	14,065	190,205	80	1,117
Härnösand	158,883	1,415,244	15,592	209,429	76	1,116
Sundsvall	334,698	2,940,906	33,916	440,555	158	1,771
Sollefteå	125,990	1,138,866	16,826	233,431	30	295
Örnsköldsvik	137,182	1,253,781	7,569	131,483	29	455
Östersund	352,164	3,189,644	30,731	454,307	140	1,560
Umeå	260,635	2,384,973	10,974	194,439	200	2,547
Skellefteå	149,921	1,374,278	7,843	106,157	74	1,011
Luleå	493,689	4,525,312	33,614	478,333	190	2,424
Haparanda	164,939	1,528,803	7,278	121,324	12	222
Hela riket	25,653,072	227,309,830	2,956,894	40,046,415	12,453	152,903

Tablå 3 (forts.). Försålt vin, år 1940.

B o l a g	Utminutering		Utskänkning		Tekn. o. likn. ändamål	
	liter	kronor	liter	kronor	liter	kronor
Stockholm	848,983	5,978,589	565,807	4,619,869	10,524	64,986
Uppsala	29,378	208,002	12,310	107,117	209	1,252
Nyköping	11,247	80,857	3,626	36,060	68	393
Eskilstuna	26,653	198,289	10,937	111,632	29	182
Linköping	33,071	242,764	14,143	135,798	155	1,042
Norrköping	39,034	281,714	14,360	136,407	84	601
Jönköping	34,539	255,491	13,625	140,320	358	2,346
Växjö	17,304	125,660	5,740	61,005	185	1,068
Kalmar	25,452	182,463	5,957	61,174	106	698
Västervik	8,458	63,952	4,373	43,040	27	170
Visby	15,693	111,586	8,963	90,144	90	616
Karlskrona	28,907	219,763	18,657	124,129	46	283
Kristianstad	20,134	153,586	8,151	84,029	190	1,265
Malmö	94,165	756,948	43,922	474,492	556	3,693
Lund	24,292	186,427	13,384	114,703	158	1,031
Hälsingborg	56,612	447,168	27,881	261,899	341	2,410
Ystad	16,822	126,650	6,701	60,496	97	650
Halmstad	33,418	253,756	13,660	136,416	316	2,048
Göteborg	185,060	1,402,665	81,769	804,611	951	5,881
Uddevalla	18,719	132,696	10,375	100,635	316	2,021
Vänersborg	17,569	131,451	5,686	55,072	71	480
Borås	28,541	216,405	10,829	114,964	406	2,633
Mariestad	7,676	55,577	2,043	21,730	69	477
Lidköping	7,109	54,169	1,645	17,342	210	1,444
Skövde	17,655	130,403	6,753	79,467	198	1,388
Karlstad	38,503	286,657	13,927	136,079	164	1,189
Örebro	38,334	284,081	15,932	176,978	85	515
Västerås	30,825	223,729	12,030	118,757	128	788
Falun	24,993	186,322	13,078	121,070	55	350
Hedemora	6,353	45,968	2,211	22,535	—	—
Gävle	28,432	213,078	12,512	120,865	64	433
Hudiksvall	4,771	35,040	2,279	24,832	14	89
Härnösand	8,402	63,953	2,824	31,105	9	42
Sundsvall	14,883	111,825	4,709	48,290	33	261
Sollefteå	7,283	55,510	2,598	26,263	43	303
Örnsköldsvik	7,683	60,277	2,142	26,530	115	720
Östersund	18,900	141,533	12,190	121,200	22	148
Umeå	19,675	142,692	3,741	51,006	148	876
Skellefteå	9,777	72,629	3,134	34,369	3	19
Luleå	51,656	370,503	10,402	110,321	140	848
Haparanda	12,217	85,986	1,486	15,018	—	—
Hela riket	1,969,178	14,376,814	1,021,492	9,177,769	16,788	105,639

De olika systembolagens bruttovinster, omkostnader, avskrivningar och avsättningar till fonder och dylikt samt nettovinster under år 1940 ävensom antalet befattningshavare vid samma års utgång äro återgivna i tablå 4.

Tablå 4. Bruttovinst, omkostnader, nettovinst m. m. samt antal befattningshavare.

B o l a g	Brutto- vinst m. m.	Omkostnader (inkl. utskyl- der bestridda av årets vinstmedel)	Därav löner	Avskriv- ningar och reservatio- ner	Nettovinst till stats- verket	Antal befatt- nings- havare
Stockholm	13,183,636	6,631,745	2,892,920	2,064,249	4,487,642	513
Uppsala	884,239	482,360	195,166	185,003	216,876	44
Nyköping	343,002	190,135	81,406	33,810	119,057	20
Eskilstuna	834,762	525,525	176,869	63,861	245,376	35
Linköping	1,096,276	537,188	198,084	66,514	492,574	47
Norrköping	1,210,343	682,209	288,242	119,474	408,660	64
Jönköping	1,177,610	714,442	219,847	135,586	324,582	53
Växjö	643,393	400,712	134,243	84,259	158,422	33
Kalmar	776,853	485,106	192,277	127,279	164,468	46
Västervik	333,860	176,939	61,648	29,153	127,768	22
Visby	491,358	316,686	129,123	75,894	98,778	20
Karlskrona	1,427,407	727,304	336,310	279,622	420,481	56
Kristianstad	719,580	347,611	134,589	58,038	313,931	31
Malmö	2,611,859	1,322,387	526,134	346,468	943,004	111
Lund	712,955	400,131	171,686	73,523	239,301	41
Hälsingborg	1,672,495	813,913	317,750	206,092	652,490	70
Ystad	549,526	260,518	121,745	69,648	219,360	32
Halmstad	1,073,219	606,379	242,618	132,943	333,897	55
Göteborg	5,181,802	3,098,771	1,222,703	599,435	1,483,596	217
Uddevalla	692,596	379,249	156,915	102,079	211,268	35
Vänersborg	669,067	338,686	127,272	78,115	252,266	30
Borås	976,500	519,612	209,689	116,793	340,095	46
Mariestad	329,285	249,742	74,581	26,462	53,081	19
Lidköping	267,234	170,638	72,700	39,394	57,202	17
Skövde	658,444	359,684	120,526	77,232	221,528	26
Karlstad	1,326,436	850,473	320,612	147,611	328,352	85
Örebro	1,346,905	846,813	298,147	178,119	321,973	68
Västerås	1,037,073	573,362	297,030	101,206	362,505	53
Falun	865,911	504,350	192,916	85,734	275,827	49
Hedemora	249,996	126,583	49,353	27,848	95,565	13
Gävle	1,033,729	617,825	234,577	145,281	270,623	56
Hudiksvall	261,757	178,375	69,220	25,516	57,866	16
Härnösand	270,882	183,124	68,940	29,067	58,691	15
Sundsvall	530,051	337,929	140,306	66,941	125,181	29
Sollefteå	232,229	114,242	43,144	37,891	80,096	11
Örnsköldsvik	241,575	177,310	38,676	32,135	32,130	10
Östersund	676,293	365,864	108,933	90,067	220,362	31
Umeå	448,850	270,179	80,275	39,913	138,758	19
Skellefteå	225,381	157,233	61,095	23,455	44,693	18
Luleå	850,992	369,044	132,307	119,155	362,793	31
Haparanda	245,433	108,181	34,916	40,445	96,807	9
Samtliga bolag	48,360,794	26,518,559	10,485,490	6,384,310	15,457,925	2,196

Vadangår restaurangbolagens verksamhet åren 1939 och 1940 må till en början nämnas följande rörande de fem bolagens bildande och deras aktiekapital.

SARA, som bildades år 1915, hade från början ett aktie-

kapital av ..... kronor 114,150

Aktiekapitalet ökades

1918 genom överföring av vinstmedel	»	38,050
genom nyemission	»	200,000
1919 » »	»	647,800
1921 » »	»	1,000,000

Summa kronor 2,000,000.

Detta aktiekapital är fördelat på stamaktier å 600,000 kronor och preferensaktier å 1,400,000 kronor. Aktieägare äro systembolagen i Stockholm, Eskilstuna, Gävle, Hudiksvall, Härnösand, Sollefteå, Sundsvall, Umeå, Uppsala, Visby, Västerås, Örnsköldsvik och Östersund.

VARA bildades år 1921 med ett aktiekapital av 500,500 kronor. Detta aktiekapital har 1941 ökats till 1,000,000 kronor, vilket aktiekapital är fördelat på 200,000 kronor i stam- och 800,000 kronor i preferensaktier. Aktieägare äro systembolagen i Göteborg, Uddevalla, Vänersborg, Lidköping, Mariestad, Skövde, Borås, Halmstad, Växjö och Karlskrona.

SKAR bildades år 1921. Aktiekapitalet, som från början var 202,100 kronor, ökades 1938 till 600,000 kronor och 1941 till 1,100,000 kronor. Sistnämnda belopp är fördelat i stamaktier å 220,000 kronor och preferensaktier å 880,000 kronor. Aktierna ägas av systembolagen i Malmö, Lund, Hälsingborg, Kristianstad, Ystad och Karlskrona.

BARA bildades år 1921. Aktiekapitalet var från början och är fortfarande 250,000 kronor. Aktiekapitalet är fördelat i stamaktier å 50,000 kronor och preferensaktier å 200,000 kronor. Aktieägare äro systembolagen i Örebro, Karlstad, Västerås och Falun. Preferensaktier å nominellt 1,000 kronor äro placerade hos privata aktieägare.

ÖSARA bildades år 1938 genom förändring av bolagsordningen för det år 1922 stiftade Norrköpings Restaurangaktiebolag. Aktiekapitalet ökades i samband därmed från 50,000 kronor till 500,000 kronor, varav 100,000 kronor i stam- och 400,000 kronor i preferensaktier. Samtliga aktier ägas av systembolagen i Nyköping, Linköping, Norrköping, Jönköping, Kalmar och Västerövik.

De fem restaurangbolagens verksamhet åren 1939 och 1940 redovisas närmare å ett antal vid promemorian fogade detaljerade bilagor. En sammanställning av de i bilagorna lämnade uppgifterna visar följande.

Antalet anställda vid bolagen uppgingo till

	År 1939	År 1940
SARA	3,549	3,443
VARA	1,842	2,021
SKAR	858	829
BARA	391	468
ÖSARA	653	725
Summa	7,293	7,486

Av bilagorna över bolagens ekonomiska ställning den 31 december 1940 kan utläsas, till vilka belopp *bolagens nettotillgångar* uppgått sistnämnda dag. Dessa nettotillgångar voro:

för SARA	10,352,948: 13
» VARA	8,023,565: 89
» SKAR	1,793,630: 63
» BARA	2,253,696: 92
» ÖSARA	2,662,837: 30
Summa kronor	25,086,678: 87

Omsättningen hos de fem restaurangbolagen uppgick åren 1939 och 1940 till följande belopp:

	Å r 1 9 3 9		
	Omsättning av rusdrycker	Övrig omsättning	Total- omsättningen
SARA	9,995,540: 97	23,163,203: 47	33,158,744: 44
VARA	5,867,640: 33	12,026,678: 48	17,894,318: 81
SKAR	2,253,849: 35	4,670,760: 76	6,924,610: 11
BARA	1,333,112: 39	2,758,646: 48	4,091,758: 87
ÖSARA	2,216,411: 38	4,496,956: 65	6,713,368: 03
Summa kronor	21,666,554: 42	47,116,245: 84	68,782,800: 26

	Å r 1 9 4 0		
	Omsättning av rusdrycker	Övrig omsättning	Total- omsättningen
SARA	10,868,171: 02	22,681,176: 91	33,549,347: 93
VARA	6,077,307: 73	10,846,433: 59	16,923,741: 32
SKAR	2,442,584: 49	4,469,021: 79	6,911,606: 28
BARA	1,806,631: 55	3,267,961: 65	5,074,593: 20
ÖSARA	2,648 792: 78	4,722,431: 60	7,371,224: 38
Summa kronor	23,843,487: 57	45,987,025: 54	69,830,513: 11

I följande uppställning lämnas ett sammandrag av bolagens *utgifter för inköp av varor utom rusdrycker* under vartdera året 1939 och 1940.

	År 1939	År 1940
SARA	10,591,148: 45	10,673,590: 64
VARA	5,525,242: 55	5,255,503: 62
SKAR	2,483,201: 10	2,405,598: 15
BARA	1,361,881: 87	1,687,813: 15
ÖSARA	2,234,640: 40	2,395,814: 72
Summa kronor	22,196,114: 37	22,418,320: 28

I fråga om *nettoinkomsterna å enbart rusdrycksförsäljningen* visa 1939 och 1940 års vinst- och förlusttablåer följande siffror:

	År 1939	År 1940
SARA	1,626,383: 76	1,659,940: 76
VARA	1,156,255: 49	1,162,195: 82
SKAR	484,041: 05	465,308: 91
BARA	248,298: 37	352,119: 13
ÖSARA	422,579: 25	445,569: 63
Summa kronor	3,937,557: 92	4,085,134: 25

I följande två sammanställningar upptagas för åren 1939 och 1940 bolagens *bruttovinster*, deras *omkostnader i rörelsen*, de *centrala omkostnaderna* samt bolagens *avskrivningar, avsättningar till skatter m. m.*, ävensom den därefter uppkommande *nettovinsten*.

	Å r 1 9 3 9				
	Bruttovinst	Omkostnader i rörelsen	Centrala omkostnader	Avskrivningar, avsättningar till skatter m. m.	Nettovinst
SARA	13,714,712: 30	9,401,406: 27	728,210: 74	2,323,773: 51	1,261,321: 78
VARA	8,069,635: 46	5,363,919: 39	279,524: 81	1,002,131: 33	1,424,059: 93
SKAR	2,857,094: 70	2,229,615: 75	128,289: 02	203,659: 66	295,530: 27
BARA	1,502,363: 82	901,130: 27	55,233: 83	344,668: 18	201,331: 54
ÖSARA	2,863,189: 14	1,990,538: 07	95,232: 11	416,435: 75	360,983: 21
Summa kronor	29,006,995: 42	19,886,609: 75	1,286,490: 51	4,290,668: 43	3,543,226: 73

	Å r 1 9 4 0				
	Bruttovinst	Omkostnader i rörelsen	Centrala omkostnader	Avskrivningar, avsättningar till skatter m. m.	Nettovinst
SARA	13,255,984: 75	9,896,923: 08	859,326: 30	1,768,164: 65	731,570: 72
VARA	7,155,025: 16	5,672,454: 10	302,991: 43	552,000: 00	627,579: 63
SKAR	2,742,757: 20	2,253,160: 11	132,843: 57	210,528: 68	146,224: 84
BARA	1,710,604: 78	1,276,019: 61	83,501: 53	245,048: 25	106,035: 39
ÖSARA	2,915,292: 69	2,318,464: 29	101,791: 32	353,515: 82	141,521: 26
Summa kronor	27,779,664: 58	21,417,021: 19	1,480,454: 15	3,129,257: 40	1,752,931: 84

En sammanställning av de *belopp, vilka utbetalas till styrelserna och de verkställande direktörerna* i de fem restaurangbolagen, visar följande siffror.

	S t y r e l s e a r v o d e n						Lön till verkställande direktör (exkl. dyr- tidstillägg)
	Ordf. kronor	Övriga ledamöter		Suppleanter		Summa kronor	
		Antal	Arvode till var och en kronor	Antal	Arvode till var och en kronor		
SARA	5,400	6	2,400	7	1,000	26,800	35,000
VARA	5,000	6	2,000	7	1,000	24,000	30,000
SKAR	3,500	4	1,400	5	650	12,350	20,000
BARA	2,400	4	1,000	5	500	8,900	15,000
ÖSARA	3,000	6	1,200	7	600	14,400	18,000
Summa						86,450	118,000

Beträffande slutligen kontrollstyrelsens övervakning av rusdrycksförsäljningen ha *de sakkunniga* hänvisat till instruktionen för kontrollstyrelsen den 27 juni 1924 samt den för styrelsen utfärdade arbetsordningen den 30 juli samma år. Vidare ha *de sakkunniga* erinrat om de i 6 kap. i 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning upptagna bestämmelserna om kontrollstyrelsens befogenheter gentemot system- och restaurangbolagen.

Olägenheter, som äro förenade med den nuvarande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker.

I detta hänseende anför *de sakkunniga* följande:

Ehuru systembolagens och restaurangbolagens organisationsformer äro förhållandevis nya, är i allt fall den verksamhet, som för närvarande utövas av dessa bolag, behäftad med brister av ganska påtaglig art. Dessa brister framträda i två särskilda hänseenden; till en del äro olägenheter märkbara med avseende å kontrollstyrelsens ställning i förhållande till system- och restaurangbolagen, men nackdelar kunna även direkt hänföras till den organisationsform, som givits åt dessa bolag.

Kontrollstyrelsens ställning i förhållande till detaljhandeln med rusdrycker.

Genom den utveckling, som rusdryckslagstiftningen erhållit, har kontrollstyrelsens ställning i förhållande till detaljhandeln undergått markerade förändringar.

I fråga om systembolagen var kontrollstyrelsen till en början enbart ett kontrollerande verk; styrelsens befogenheter voro då begränsade till att granska bolagens räkenskaper och förvaltning samt att i anledning därav besluta om ansvarsfrihet. Från år 1915 fick kontrollstyrelsen emellertid rätt att lämna bolagen direktiv i vissa avseenden. Sålunda fastställdes, att systembolagen vid utövande av sin verksamhet stode under kontrollstyrelsens överinseende och hade att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, styrelsen kunde meddela i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholstyrka hos brännvin ävensom angående räkenskapers förande och i övrigt beträffande bolagens förvaltning. Kontrollstyrelsens befogenheter att ingripa i systembolagens förvaltning har under tiden därefter alltmera utvidgats. En följd av denna utveckling har blivit, att kontrollstyrelsen kommit att intaga en dubbelställning gentemot systembolagen. Å ena sidan har kontrollstyrelsen till åliggande att vara direktivgivande och vägledande för systembolagen; och å andra sidan skall kontrollstyrelsen i förhållande till dessa bolag vara ett kontrollerande och dechargebeviljande organ. En sådan anordning är givetvis principiellt oriktig.

Sedan restaurangbolagen tillkommit, har kontrollstyrelsen gentemot dessa bolag tillagts enahanda uppgifter som i fråga om systembolagen. Sålunda föreligga de ovan angivna olägenheterna även i förhållandet mellan kontrollstyrelsen och restaurangbolagen.

Olägenheterna med avseende å systembolagens nuvarande organisation.

Redan kort efter ikraftträdandet av 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning uppmärksammades de olägenheter, som föranleddes av det dåvarande stora antalet systembolag. Dessa olägenheter angavos vid den tiden föreligga i tre olika hänseenden. I första hand motverkades i viss mån rusdryckslagstiftningens allmänna syfte att verka återhållande på rusdrycksförsäljningen. Vidare försvårades utövningen av den kontroll över bolagen, som jämlikt rusdrycksförsäljningsförordningen tillkom kontrollstyrelsen, och slut-

ligen ökades över hövan de med rusdrycksförsäljningen förenade förvaltningskostnaderna till förfång för det statsfinansiella intresset. Av redogörelsen för tillkomsten av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning kan vidare utläsas, att den organisation som då byggdes upp icke tillkom utan menings-skiljaktigheter. Å ena sidan gjordes erinringar mot indragningarna av ett stort antal systembolag, varigenom dessa bolags möjlighet att tillgodose kraven på försäljningsorgan och handhavandet av den individuella kontrollen minskades; och å andra sidan ansågs förslaget och den nya lagstiftningen, om bolagens uppgift skulle vara att åstadkomma en koncentration i besparingssyfte, innebära allenast en halvmesyr. I sistnämnda hänseende uttalades även, att förutsättningarna för en verkligt effektiv, enhetlig och objektiv tillämpning av lagstiftningen skulle kunna skapas genom en koncentration av försäljningsorganisationen till ett enda riksbolag.

Även efter genomförandet av 1937 års lagstiftning om rusdrycksförsäljningen kvarstå otvivelaktigt olägenheter av angivna slag i fråga om systembolagens organisation.

Beträffande den först angivna omständigheten att det ur nykterhetssynpunkt ej vore lämpligt med för många systembolag, är det tydligt, att då alltjämt ett så stort antal bolag som 41 stycken är i verksamhet, denna olägenhet i bolagens organisation fortfarande är för handen. Det ovan refererade uttalandet om bristande effektivitet och enhetlighet i lagtillämpningen äger alltjämt sin giltighet med avseende å den nuvarande systembolagsorganisationen. Såsom exempel härpå kan anföras, att systembolagen — enligt vad som framgått av de besvär i motboksärenden som kommit under kontrollstyrelsens prövning — sinsemellan tillämpat helt olika grunder för bedömande av rätten till inköp av rusdrycker. En annan olägenhet i systembolagens organisation föreligger däri, att bolagen, såsom framgår av tablåerna rörande bolagens verksamhet under 1940, äro alltför heterogena; stora variationer äro märkbara beträffande såväl försäljningen av rusdrycker som i fråga om antalet invånare och motboks innehavare inom de olika systembolagens verksamhetsområden. Att systembolagen i de nordligare delarna av riket uppvisa förhållandevis ringa försäljningssummor samt låga siffror med avseende å antalet invånare och motboks innehavare är ju lätt att förstå med hänsyn till den glesare bebyggelsen och de stora avstånden därstädes. Däremot torde det vid en jämförelse mellan systembolagen i större och medelstora städer, å ena, samt systembolaget i exempelvis Hedemora, å andra sidan, vara svårt att finna, av vilken anledning ett särskilt systembolag skall vara behövt i sistnämnda stad. Ett flertal filialer eller till och med vissa försäljningsställen kunna var för sig uppvisa större försäljningar liksom även ett större antal motböcker än flera av de mindre systembolagen. Det torde i stort sett kunna anses, att de mindre systembolagen med sina mera begränsade möjligheter hava svårt att vara så välordnade och förstklassigt skötta i administrationshänseende som de större systembolagen. Vad slutligen beträffar kostnaderna för upprätthållandet av den nuvarande systembolagsorganisationen är det tydligt, att desamma intill en viss gräns stå i proportion till antalet systembolag. Genom den starka reduceringen av antalet systembolag, som genomfördes 1937, minskades kostnaderna avsevärt; men det kan fortfarande icke bortses från, att den nu rådande ordningen för systembolagens organisation icke är den ur kostnadssynpunkt mest rationella.

Olägenheterna i fråga om restaurangbolagens nuvarande organisation.

Att de 5 nuvarande restaurangbolagen driva en synnerligen omfattande rörelse framgår av de åberopade bilagorna beträffande dessa bolag. Rörelsen står i olika avseenden under uppsikt av kontrollstyrelsen; och ju större

omfattning bolagens rörelse erhåller desto mera framträda de förut angivna olägenheterna i förhållandet mellan kontrollstyrelsen och bolagen. Dessa olägenheter hava redan i viss utsträckning framträtt i praktiken, och det finnes all anledning befara, att de framdeles komma att göra sig starkare gällande. I främsta rummet kunna komplikationer av besvärlig natur befaras vid sådana tillfällen, då kontrollstyrelsen skall avgöra intressesamförhållanden mellan restaurangbolagen och deras stora personal.

De sakkunniga tillmäta dessa olägenheter så stor betydelse att en reformering av restaurangbolagens ställning är enbart med hänsyn härtill av behovet påkallad. En sådan reform måste först och främst gå ut därpå, att kontrollstyrelsens befattning med restaurangbolagen, åtminstone till den del denna befattning är av direktivgivande natur, skall upphöra.

Olika möjligheter att avhjälpa olägenheterna i den nuvarande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker.

I denna fråga göra *de sakkunniga* till en början följande uttalande:

För undvikande av de olägenheter, varmed den nuvarande detaljhandelsorganisationen är förknippad, kunna olika utvägar anvisas.

Sålunda kan den anordningen diskuteras, om olägenheterna skulle kunna avhjälpas genom att kontrollstyrelsen omorganiserades till ett statligt affärsdrivande verk.

En annan lösning av föreliggande fråga kan gå ut därpå, att kontrollstyrelsen befrias från sin befattning med rusdrycksförsäljningen — i den mån fråga icke är om kontroll över skatteuppbörden och över användningen av sprit för tekniska med flera ändamål — samt att för ifrågavarande försäljning skapas antingen ett gemensamt bolag för såväl utminuteringsrörelsen som den av restaurangbolagen bedrivna rörelsen eller ett bolag för vardera av dessa två rörelsegrenar. En dylik bolagsbildning kan dessutom sammankopplas med spörsmålet, huruvida en sammanslagning är möjlig mellan den utav spritcentralen bedrivna partihandeln och ovannämnda rörelsegrenar eller någon av dem. Vidare kan beträffande de nu bestående restaurangbolagen ifrågasättas, om de olägenheter, som äro förknippade med den nuvarande organisationsformen, kunna avhjälpas genom att vart och ett av dessa bolag lösgröas från sitt samband med vederbörande systembolag och ombildas till fullt självständiga företag.

De sakkunniga gå här efter in på en undersökning av dessa olika utvägar.

Beträffande möjligheten att inrätta ett statligt affärsdrivande verk ha de sakkunniga uttalat, att de icke kunde förorda en lösning av föreliggande organisationsfrågor efter en dylik linje.

I fortsättningen ha de sakkunniga i första hand diskuterat omorganisationsförslag, som beröra partihandeln med rusdrycker. Därvid framhålles, att då partihandeln genom sin nuvarande organisation intoge en särställning i förhållande till detaljhandeln, en granskning av de olika tänkbara organisationsformerna främst borde gå ut på att bedöma, om några fördelar stode att vinna genom att till ett enda företag sammanföra antingen all handel med rusdrycker, dock med undantag för de fria rättigheterna och den överlåtna utskänkningen, eller alternativt partihandeln och den del av detaljhandeln, som avsåge utminutering av rusdrycker. Vid övervägandet av de fördelar och olägenheter, som vore förenade med en sammanslagning av parti- och detaljhandeln till ett bolag, ha de sakkunniga kommit

till den slutsatsen, att skäl icke föreläge att i detta sammanhang upptaga till någon ytterligare undersökning organisationsspörsmål inom partihandels området. De sakkunniga ha emellertid framhållit, att om det i framtiden skulle visa sig lämpligt med en sådan sammanslagning, densamma icke skulle försvåras genom att detaljhandeln eller någon del därav nu organiserades såsom ett enda företag; tvärtom torde härigenom framdeles en ytterligare koncentration på rusdrycksförsäljningens område vara lättare att genomföra.

Beträffande om organisationsförslag, som beröra enbart detaljhandeln med rusdrycker, ha de sakkunniga anført, att då partihandeln icke borde samordnas med detaljhandeln eller någon del därav, det återstode att överväga följande alternativ till omorganisation av detaljhandeln, nämligen antingen inrättandet av ett enda företag för all detaljhandel eller ock tillskapandet av från varandra fristående organisationer för utminuterings och för den del av restaurangrörelsen, som systembolagen utöva. Enligt de sakkunnigas mening syntes den senare utvägen böra tillerkännas ett bestämt företräde; och de sakkunniga motivera sin ståndpunkt att avvisa tanken på ett enda företag — ett bolag — för såväl utminuterings som systembolagens restaurangrörelse på följande sätt:

Utminutering och restaurangrörelse äro väsentligen olikartade rörelseformer och erbjuda övervägande olikartade arbetsuppgifter. Antalet anställda i ett bolag, som omfattar de båda rörelsegrenarna, skulle enligt nuvarande förhållanden komma att uppgå till 8,000—9,000, varav 2,000—2,500 inom utminuterings. Personalen inom bolaget bleve mycket heterogen, och anställningsförhållandena för olika personalgrupper måste regleras efter helt olika grunder. Den inbördes skiljaktigheten i förvaltningsuppgifterna skulle med all sannolikhet driva fram en decentralisering i bolagets organisation, som i realiteten komme att innebära bolagets uppdelning på utminutering och restaurangrörelse.

Härefter uttala de sakkunniga, att de, med hänsyn till nackdelarna med en gemensam organisation för dels utminuterings och dels systembolagens restaurangrörelse, ämnade begränsa sina undersökningar till att avse reformer inom dessa båda rörelsegrenar var för sig.

De sakkunnigas förslag om tillskapandet av två statliga bolag inom detaljhandeln med rusdrycker.

De sakkunniga ha i fråga om förslaget att inrätta endast ett bolag för utminuterings av rusdrycker anført, att en koncentration av de nuvarande systembolagen till ett enda bolag kunde tänkas medföra återverkningar i organisatoriska och ekonomiska hänseenden ävensom med hänsyn till den allmänna nykterhetsvärden.

Beträffande återverkningarna i organisatoriskt hänseende ha de sakkunniga uttalat, att en koncentration av utminuteringsrörelsen till ett enda bolag komme att medföra avsevärda fördelar för utminuteringsrörelsen; en ökad effektivitet och enhetlighet vid ärendenas handläggning samt bättre möjligheter till kontroll över rörelsen borde bliva ett omedelbart resultat vid en omorganisation.

De sakkunniga ha vidare verkställt en undersökning av besparingar, som

kunde göras vid en koncentration av de nuvarande systembolagen till ett bolag. I detta hänseende anför de sakkunniga:

Med hänsyn till systembolagens olika verksamhetsgrenar kunna bolagens omkostnader, fränsett utskylder, uppdelas i dels kostnader, som vila på rörelsen i dess helhet, de s. k. centrala förvaltningskostnaderna, dels ock kostnader, som enbart sammanhänka med drivandet av någon viss rörelsegren. Till kostnader av sistnämnda slag äro att hänföra direkta utgifter för utminuteringsrörelsen, direkta utgifter för egen utskänkning, direkta utgifter för överlåten utskänkning samt utgifter för egen fastighetsrörelse.

Storleken av ett vart slag av dessa omkostnader framgår av följande ur systembolagens preliminära ekonomitabläer för år 1940 hämtade uppgifter:

	Miljoner kronor
Centrala förvaltningskostnader	7.49
Direkta utgifter för utminuteringsrörelsen	8.67
» » » egen utskänkning	4.02
» » » överlåten utskänkning	0.13
Utgifter för fastighetsrörelsen	0.84
Summa	21.15.

Av nu berörda omkostnader torde endast de centrala förvaltningskostnaderna kunna i någon större omfattning påverkas av en ifrågasatt koncentration av försäljningsverksamheten.

I de centrala förvaltningskostnaderna innefattas utgifter av ganska skilda slag, vilka kunna inordnas under följande huvudrubriker, nämligen dels styrelsearvoden, dels revisionskostnader, dels understöd och pensioner, dels hyror, underhåll och reparationer, bränsle, elektrisk ström o. d., försäkringspremier, frakt- och transportkostnader ävensom allmänna utskänkingskostnader, dels ock löner, kontorsomkostnader och övriga omkostnader.

Under styrelsearvoden kan hänföras arvoden till styrelseledamöter och styrelsesuppleanter jämte rese- och traktamentsersättningar vid styrelsens sammanträden.

Utgifterna under rubriken styrelsearvoden uppgingo under år 1940 vid de olika systembolagen till följande belopp:

Tablå 5. Styrelsearvoden år 1940.

	Kronor		Kronor
Stockholm	23,884.25	Mariestad	4,683.45
Uppsala	4,836.90	Lidköping	3,877.10
Nyköping	3,777.50	Skövde	5,073.30
Eskilstuna	4,787.20	Karlstad	5,567.62
Linköping	5,335.70	Örebro	4,746.40
Norrköping	5,350.55	Västerås	4,931.75
Jönköping	5,732.20	Falun	5,310.05
Växjö	5,243.95	Hedemora	3,875.60
Kalmar	4,899.50	Gävle	5,892.90
Västervik	4,095.60	Hudiksvall	3,405.60
Visby	3,707.80	Härnösand	3,445.10
Karlskrona	5,282.85	Sundsvall	4,392.55
Kristianstad	4,871.35	Sollefteå	3,354.70
Malmö	13,282.20	Örnsköldsvik	3,075.00
Lund	5,226.00	Östersund	4,575.00
Hälsingborg	6,457.75	Umeå	4,399.90
Ystad	5,326.53	Skellefteå	3,439.30
Halmstad	6,362.70	Luleå	4,101.75
Göteborg	16,602.85	Haparanda	3,240.00
Uddevalla	4,999.50		
Vänersborg	4,816.25		
Borås	4,772.25		
		Summa	231,038.45

Med utgångspunkt från den i tablå 5 gjorda sammanställningen anse de sakkunniga sig kunna antaga, att ersättandet av de nuvarande 41 styrelserna med en enda styrelse kan komma att medföra en besparing å i runt tal 200,000 kronor.

Under revisionskostnader inbegripas arvode till den å bolagsstämma valde revisorn (1 för ett vart av de 41 bolagen), arvoden till siffergranskare jämte rese- och traktamentsersättningar men däremot inga som helst kostnader för kontrollstyrelsens systembolagsrevisorer, vilka senare kostnader, i vad de avse löner samt traktaments- och reseersättningar, helt bestridas av statsmedel. De av systembolagen utbetalade revisionskostnaderna stannade år 1940 vid 67,201 kronor, varav omkring 25,000 kronor hänförde sig till kostnader för bolagsrevisorerna. Genom omorganisationen torde i detta fall en reell besparing kunna vinnas å ungefär 20,000 kronor genom att antalet å bolagsstämma valda revisorer kommer att nedgå från 41 till 1. Hänsyn vid beräkandet av nämnda utgiftsminskning har tagits till att viss merkostnad uppstår genom arvoden, traktaments- och reseersättningar till 3 av riksgäldsfullmäktige utsedda revisorer. Betonas må, att efter omorganisationen monopolbolagets kostnader för revisionen starkt kommer att stiga utöver det belopp, som utgör de nuvarande systembolagens sammanlagda revisionskostnad, i det att nämligen bolaget kommer att få gälda kostnaderna jämväl för de nuvarande av kontrollstyrelsen förordnade revisorerna.

De under rubrikerna understöd (d. v. s. pensioner åt förutvarande personal, å vilken gällande avlöningsreglemente ej äger tillämpning) och pensioner (d. v. s. pensioner, reglerade av systembolagens pensionsfullmäktige) redovisade utgiftsbeloppen komma ej i märkbar mån att nedgå såsom en omedelbar följd av omorganisationen. Under en viss övergångstid komma tvärtom beloppen i fråga eventuellt att något stiga genom förtidsavgång av övertalig personal. Framdeles uppstår dock självfallet en viss besparing i pensionskostnaderna genom nedskärning av direktörs- och kamrerarelöner. Efter all sannolikhet torde nämnda besparing bli något större än pensionskostnaderna för innehavarna av de nyinrättade befattningarna hos direktionen och inom centraladministrationen, och detta så mycket mer som för vissa innehavare av dessa tjänster statspension enligt nuvarande ordning skulle komma att utgå och genom omorganisationen till en del inbesparas.

Endast ringa besparing torde ävenledes vara att påräkna i de nuvarande bolagens utgifter för hyror, underhåll och reparationer, bränsle, elektrisk ström o. d., försäkringspremier, frakt- och transportkostnader samt allmänna utskänkningskostnader, vilka samtliga kostnader icke stå i något direkt sammanhang med formen för organisationen av den centrala förvaltningen. Hyresutgiften kan måhända efter hand något nedgå såsom en följd av det något minskade lokalbehovet för kamrerareavdelningarna, styrelserum o. d. I vilken utsträckning avskiljande av delar av nu förhyrda lokaler kan verkställas eller uthyrning av nu i rörelsen använda egna lokaler kan ske, låter sig ej avgöra utan en närmare utredning. Att någon nämnvärd besparing ej i detta fall är att påräkna, torde dock vara ganska sannolikt.

Av de centrala förvaltningskostnaderna återstå härfter de mera betydelsefulla posterna löner samt kontorsomkostnader och övriga omkostnader.

Under rubriken löner upptagas löneförmåner, såväl kontanta som in natura, till all inom den centrala förvaltningen anställd personal. Här ingå alltså ej avlöningsförmånerna till utminuterings och den egna utskänkningspersonal. Det centrala lönekontot uppgick år 1940 till 4,119,505 kronor eller till ej mindre än 55 procent av de centrala förvaltningskostnaderna. Det bör anmärkas, att motsvarande sammanlagda avlöningsbelopp för utminu-

teringen och den egna utskänkningen år 1940 var avsevärt mycket större eller 6,365,985 kronor.

Till belysande av löneutgifterna vid systembolagen åberopa de sakkunniga en förteckning över löner och andra förmåner den 1 april 1941 till direktörer, kamrerare, kontrollföreståndare, intendenten och filialföreståndare vid systembolagen. Av förteckningen framgår följande: Grundlönen för denna personal i ledande ställning uppgår för år räknat till sammanlagt 1,451,169 kronor. Dyrtidstillägget — efter 19 procent — å dessa löner beräknas till 262,955 kronor 70 öre, och grundlönen skall dessutom ökas med personliga tillägg å 110,573 kronor 94 öre. Efter avdrag för pensionsavgifter utbetalas till ifrågavarande befattningshavare en kontant nettolön av sammanlagt 1,715,518 kronor 64 öre. Den till systembolagens verkställande direktörer utgående grundlönen varierar mellan 9,000 kronor (i 11 fall) och 25,000 kronor (i Stockholm). Till vice verkställande direktören i Stockholm utgår en grundlön å 18,000 kronor. Grundlönen till kamrerarna vid systembolagen utgör högst 13,500 kronor (Stockholm) och lägst 3,813 kronor (Härnösand). Motsvarande siffror äro för kontrollföreståndarna 12,000 kronor (Stockholm) och 3,033 kronor (Nyköping). Till intendenterna i Stockholm och Göteborg utgår en grundlön av 13,500 kronor resp. 9,570 kronor. Filialföreståndarnas grundlön utgör högst 7,011 kronor (Södertälje och Kristinehamn) samt lägst 3,015 kronor (Tågarp).

Beträffande de besparingar, som vid en omorganisation successivt skulle kunna uppstå å kontanta löner samt kontorsomkostnader och övriga omkostnader ha de sakkunniga åberopat en av förste aktuarien i kontrollstyrelsen Hans Gahn verkställd utredning, enligt vilken besparingar kunde vinnas dels med cirka 425 000 kronor genom minskade löneutgifter, avseende nedskärning av personalen å kamrerareavdelningarna, nedflyttning i lägre lönegrupp av flertalet direktörsbefattningar, ett rationellare utnyttjande av den extra personalen och en begränsning av detaljhandelsområdenas antal, dels ock med cirka 275 000 kronor genom minskning av de nuvarande bolagens kontors- och övriga kostnader. Enligt Gahns uppfattning funnes fog för antagandet, att den totala besparingen genom en rationalisering av utminuteringsrörelsen komme att uppgå till omkring 900 000 kronor. För egen del ha de sakkunniga yttrat i förevarande fråga, att de icke kunnat taga närmare ställning till de i promemorian lämnade sifferuppgifterna rörande kontona löner samt kontors- och övriga omkostnader, och att de därför ansett sig böra göra allenast det uttalandet, att betydande besparingar å nämnda konton syntes möjliga.

Vad beträffar de återverkningar, som en koncentration av de nuvarande systembolagen till endast ett bolag kunde komma att medföra för den allmänna nykterhetsvården, ha de sakkunniga funnit en sådan koncentration i varje fall icke kunna vara till nackdel ur allmän nykterhetssynpunkt. Redan den nu bestående organisationen vore grundad på en indelning av riket i så stora detaljhandelsområden, att en direkt anknytning till olika lokala förhållanden icke i någon högre grad kunde anses vara för handen. Med hän-

syn härtill och då det enligt de sakkunnigas förslag även efter tillskapandet av ett monopolbolag borde finnas möjlighet att utse lokala förtroendenämnder, torde förutsättningarna för ett monopolbolags ledning att främja nykterhetsvården icke vara mindre än för de nuvarande systembolagsstyrelserna. I stället syntes det vara berättigat antaga, att monopolbolagets ledning skulle med större auktoritet kunna både meddela föreskrifter i förevarande hänseende och tillse, att föreskrifterna efterkommes.

Sammanfattningsvis ha de sakkunniga uttalat, att då en organisation av utminuteringsrörelsen i form av ett enda bolag ägde betydande fördelar framför den nuvarande systembolagsorganisationen, de sakkunniga förordade tillskapandet av ett sådant bolag. Enligt de sakkunniga borde bolaget erhålla namnet Svenska Systemaktiebolaget.

I fråga om detta bolags uppgifter ha de sakkunniga framhållit, att bolaget skulle ensamt handhava utminuteringsrörelsen av rusdrycker men dessutom vara bärare av samtliga tillstånd till utskänkning med undantag för de s. k. fria rättigheterna enligt 3 kap. 13 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Det nya bolaget borde enligt de sakkunniga organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med den organisation, som gällde för tobaksmonopolet samt vin- och spritcentralen.

Beträffande det nya bolagets lokala verksamhet ha de sakkunniga uttalat, att genom en sammanslagning av de nuvarande systembolagen komme dessa bolags styrelser att upphöra att i denna egenskap vara verksamma inom rusdryckshanteringen. I stället för den nuvarande ledningen för systembolagen borde inom varje utminuteringsområde anställas en distriktschef (disponent). Denne hade att utöva de funktioner, som enligt det nya systembolagets centrala ledning icke borde utövas centralt utan inom själva utminuteringsområdena. Då de nuvarande systembolagens styrelser i samband med den ifrågasatta omorganisationen komme att i denna sin egenskap upphöra att fungera, kunde det synas som om rusdryckshanteringen skulle förlora en väsentlig anknytning till de lokala förhållandena inom utminuteringsområdena. För att förebygga en sådan utveckling hade de sakkunniga övervägt olika möjligheter. En utväg att skapa ett effektivt samarbete mellan det nya systembolagets distriktsförvaltningar och allmänheten vore att inom utminuteringsområdena inrätta en rådgivande nämnd, som erhöle till uppgift att lämna distriktschefen råd och upplysningar i ärenden, som anginge bolagets nykterhetsfrämjande verksamhet. Därest väl kvalificerade personer kunde knytas till en sådan nämnd, borde densamma fylla sin uppgift, även om nämnden ej bestode av flera än två ledamöter. En annan lösning vore också möjlig: det syntes nämligen icke uteslutet att vad man genom ett dylikt lokalt organ ville ernå med större fördel och mindre kostnad stode att vinna genom ett utbyggt samarbete med länsnykterhetsnämnderna eller de kommunala nykterhetsnämnderna. De sakkunniga hade vid övervägande av de olika möjligheterna att vinna en lokal förankring vid systembolagets handhavande av utminuteringsrörelsen kommit till den slutsatsen, att det åtminstone inom de större utminuteringsområdena borde inrättas en råd-

givande nämnd. I vilka fall en sådan nämnd skulle finnas, nämndens sammansättning och vilka befogenheter nämnden bör utrustas med borde kunna överlämnas till Kungl. Maj:ts avgörande.

Slutligen ha de sakkunniga framhållit, att det nya bolaget, som skulle handhava utminuteringsrörelsen, skulle få övertaga en väsentlig del av de uppgifter, som nu vilade å kontrollstyrelsens byrå för rusdrycksförsäljningsärenden m. m.

I fråga om förslaget att inrätta endast ett bolag för handhavandet av systembolagens utskänkningsrörelse ha de sakkunniga uttalat, att genom en dylik anordning skulle skapas en enkel och effektiv form för utövande av det allmännas inflytande på detta område. Ett enda bolag skulle kunna utöva en både kontrollerande och direktivgivande verksamhet i syfte att få fram den rationellaste formen för driften och det bästa ekonomiska resultatet av rörelsen i sin helhet.

Utskänkningskontrollen, som nu utövades dels av de fem restaurangbolagen själva och dels av särskilda för såväl den överlåtna som den egna utskänknings gemensamma organ, de s. k. kontrolldelegationerna, skulle genom inrättandet av endast ett bolag effektiviseras. Även andra frågor av social art borde ett enda bolag kunna lösa på ett ändamålsenligare sätt än vad nu vore fallet.

De nuvarande restaurangbolagen vore skapade att tillgodose ett socialt syfte, främst på folkrestaurangväsendets område. Det hade icke ansetts tillrädligt, att sådana restauranger med rätt till utskänkning av spritdrycker och vin, som närmast vore avsedda för den bredare publiken, drevs av enskilda, utan ett önskemål hade varit att koncentrera denna verksamhet hos företag med en sådan organisation, att de samhällseliga synpunkterna kunde väntas komma bättre till sin rätt än hos enskilda näringsutövare. Restaurangbolagen hade därjämte en prisreglerande funktion. Antalet restauranger med rätt till utskänkning av spritdrycker och vin hade alltid ansetts böra begränsas ganska snävt. Konkurrensen på detta område hade därför icke varit fri, utan tvärtom kunde det göras gällande att en viss tendens att inrätta privata monopol funnits. Restaurangbolagens verksamhet måste även i fortsättningen ledas på sådant sätt, att dessa sociala syften tillgodosåges. Icke desto mindre måste deras verksamhet under det dagliga arbetet bliva av rent kommersiell natur. En god skötsel ur kommersiella synpunkter vore rent av den grundläggande betingelsen för att restaurangbolagen skulle kunna fylla sina sociala uppgifter.

Genom en koncentration av restaurangbolagens rörelse borde på det kommersiella området ganska betydande fördelar stå att vinna. Såsom exempel på sådana fördelar ha de sakkunniga anfört:

1) Regleringen av bolagets verksamhet inom olika delar av landet.

Denna fråga torde det nya bolaget böra underkasta en ingående prövning. Genom en rationell uppdelning av bolagets verksamhet i olika distrikt kan säkerligen mycket vara att vinna både ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt. Därvid är det icke givet, att det geografiska läget alltid

bör vara bestämmande, ty andra skäl kunna vara väl så betydelsefulla när det gäller att bestämma, till vilket område en hotell- eller restaurangrörelse på en plats bör höra för att bästa ekonomiska resultat skall ernås.

2) Personalfrågor.

Personalfrågan torde vara en av de viktigaste angelägenheterna inom ett restaurangföretag. Personallönerna utgöra den ojämförbart största omkostnadsposten i de nuvarande fem restaurangbolagens rörelse. Dessa personallöner uppgå till omkring 12,500,000 kronor årligen.

Koncentrationen av de nuvarande restaurangbolagen till ett enda företag skapar förutsättning för en enhetlig anställnings- och lönepolitik. Med den starka utveckling av fackförenings- och tjänstemannaorganisationerna, som ägt rum på ifrågavarande område, innebär detta en betydande fördel. Uthytte av personal förekommer redan nu de olika företagen emellan, men friktionerna i detta avseende äro givetvis ganska betydande. Det finns en naturlig benägenhet hos varje företag, som har dugliga arbetskrafter, att söka behålla dessa för egen räkning, även om de bättre skulle komma till sin rätt inom något av de andra företagen. En enhetlig ledning skulle vid tillsättandet av mera kvalificerad personal kunna i långt högre grad än för närvarande är fallet placera rätt man på rätt plats. De nuvarande restaurangbolagen måste vidare varit för sig hålla en viss reserv av personal, avsedd att rycka in vid tillfälligt uppkommande behov. Sådana behov kunna efter koncentrationen tillgodoses med en reservpersonal av sammanlagt mindre omfattning. Personalrekryteringen är för närvarande, i vad den gäller den kvalificerade arbetskraften, förenad med ganska betydande svårigheter. En rationell utbildning av restaurangpersonal, avsedd att placeras på ledande poster inom restaurangnäringen, måste komma att väsentligt underlättas efter genomförandet av den nya ordningen.

3) Den ekonomiska verksamheten, särskilt i fråga om varuinköp, fastighets-, byggnads- och lokalinredningsfrågor samt försäljningen å restaurangerna (priser m. m.).

De nuvarande restaurangbolagens varuinköp ske nu i regel genom särskilda avdelningar (intendenturavdelningar) inom respektive företag. Intendenturavdelningarna i SARA och VARA drivas i en betydande omfattning med egna såväl produktionsanläggningar (charkuterifabrik, kafferosteri, tvättinrättning, silverpolering samt måleri- och snickeriverkstäder) som centralförråd för leverans av varor, vilka i större omfattning omsättas i restaurangerna, exempelvis kolonialvaror och konserver. VARA har dessutom en särskild avdelning i Göteborgs Fiskhamn för inköp av fisk. Dessa inköp ske dagligen på auktionerna, vilket medför icke blott ett avsevärt förbilligande av priserna utan även den fördelen, att varan omedelbart i fullgott skick kan dirigeras till restaurangköken. SKAR, BARA och ÖSARA hava inga egna produktions- eller centrallageravdelningar, utan varorna inköpas för direkt leverans till bolagens restauranger. Detta medför givetvis högre inköpspriser än vad som är fallet i fråga om de större bolagen i Stockholm och Göteborg. Med den ringa omsättning som förstnämnda tre bolag hava i jämförelse med de senare — särskilt på de platser, där de tre bolagen hava sitt säte — torde det dock kunna ifrågasättas, om en anordning med egna produktions- och centrallageravdelningar här skulle bära sig.

Om alla restaurangbolagen vore förenade i ett enda bolag, skulle däremot sådana anordningar kunna införas, att de bolag, som nu hava egna produktions- och centrallageravdelningar, övertoge leveranserna av de med avseende å omsättningens storlek mera betydelsefulla varorna. Det kan också tänkas, att därest alla fem bolagens behov av en viss vara, som nu inköpes i

färdigt skick, bleve tillräckligt stort, nya produktionsavdelningar kunna upprättas.

I fråga om en del större restaurangartiklar, såsom porslin, linne och silver, vilka nu av bolagen i Stockholm och Göteborg inköpas direkt från industrierna, förekomma priskarteller mellan producenterna. Svårigheter torde hava förelegat, särskilt för de mindre bolagen, att hävda sina intressen gentemot dessa leverantörer. Därest endast ett restaurangbolag funnes, torde detta kunna göra sig starkare gällande än de enskilda bolagen samt ernå priser och övriga leveransvillkor, som möjliggöra kostnadsbesparingar.

Även beträffande inköp av andra varor än de ovan nämnda kan ett enhetligt uppträdande genom ett enda bolag leda till goda resultat.

De fem restaurangbolagen inköpte år 1940 varor — exklusive vin och sprit — till ett belopp av över 22 miljoner kronor. Det är givetvis svårt att ens tillnärmelsevis uppskatta de vinster, som ett samordnande av restaurangbolagens inköp på sätt ovan angivits skulle medföra. Det torde dock kunna antagas, att ett sådant samordnande skulle medföra avsevärda besparingar.

Restaurangbolagen hava bland sina tillgångar fastigheter till ett taxeringsvärde av omkring 19 miljoner kronor. Underhåll av dessa jämte hotell- och restauranginredningar i såväl egna som främmande fastigheter ävensom nybyggnader draga en kostnad av flera miljoner kronor årligen. Restaurangbolagen i Stockholm och Göteborg hava egna arkitektbyråer, som utföra arbeten för både det egna företaget och andra restaurang- och systembolag. Härmed är nog en del vunnet. Emellertid torde det vid en samordning av samtliga bolagens verksamhet vara ytterligare en del att vinna genom en rationalisering av denna gren av restaurangbolagens verksamhet.

Beträffande försäljningen i restaurangerna uppstå många frågor, varom restaurangbolagen för närvarande behöva samråda. Detta gäller kanske i första hand prisfrågor, men även andra frågor av stor betydelse finnas, vilka behöva avgöras gemensamt. Ett enda bolag skulle kunna äga överblick över hela sin restaurangrörelse och ordna uppkommande frågor rörande försäljningsverksamheten på ett i alla hänseenden lämpligt sätt. Såsom förut framhållits finge detta icke leda till uniformering av driften över lag, utan denna skulle givetvis vara så fri och smidig som möjligt. När man betänker, att restaurangbolagen hava en samlad årlig omsättning av närmare 70 miljoner kronor, bör även på det här berörda området av restaurangbolagens verksamhet genom lämpliga reglerande åtgärder icke oväsentliga ekonomiska fördelar kunna vinnas.

4) Finansfrågor.

Samtliga fem restaurangbolag hava en god ekonomisk ställning. Den verkliga behållningen i de fem bolagen sedan aktiekapitalet avdragits uppgick den 31 december 1940 till sammanlagt omkring 25 miljoner kronor, därav för de två största och äldsta bolagen, SARA och VARA, till respektive 10,300,000 och 8,000,000 kronor. Då de fem restaurangbolagen vid olika tidpunkter hava stora ekonomiska utgifter för ny- och ombyggnader, lokalinredningar, inventarieanskaffningar med mera, kan det hända, att likviditeten inom ett bolag vid något tillfälle kan bliva ansträngd och penningmedel behöva upplånas, under det att andra bolag hava jämförelsevis gott om disponibla medel. Vid sådant tillfälle skulle det givetvis vara till gagn om dessa disponibla medel kunde komma till användning, vilket ju bleve möjligt om endast ett bolag hade hand om alla de nuvarande restaurangbolagens finansangelägenheter. Detta kunde ju även medföra vissa vinster på grund av att en dyrare upplåning i banker av erforderliga penningmedel und-

vekes. Slutligen framstår det såsom en fördel, att den ekonomiska styrkan hos endast ett restaurangbolag blir så betydande, att dess nyanläggningar och investeringspolitik i övrigt kunna ordnas fullt rationellt utan hänsynstagande till tillfälliga konjunkturer.

Restaurangnäringen torde höra till de näringsgrenar, som i särskilt hög grad röna påverkan av de ekonomiska konjunkturena. Krisåren i början av 1930-talet lämna synnerligen goda exempel härpå. Sålunda nedgick under denna tid t. ex. omsättningen på ett mycket stort antal av folkrestaurangerna i Stockholm med mer än 50 procent. Kriserna drabba emellertid på ifrågavarande område mera sällan hela landet fullt likartat och samtidigt. En koncentrerad av rörelsen medför under sådana omständigheter ökad motståndskraft vid kriser och större möjlighet för företaget att vid utformandet av sin verksamhet under kriserna taga hänsyn icke enbart till tillfälliga ekonomiska förhållanden utan även till exempelvis arbetsmarknadssynpunkter. I sistnämnda hänseende må framhållas, att bolaget kan undvika att gå alltför hårt till väga vid entledigande av övertalig personal.

5) Organisationsfrågor.

Direkta besparingar torde kunna påräknas även i fråga om styrelsearvoden och den kamerala organisationen. Att siffermässigt söka fixera dessa besparingar torde dock icke vara möjligt.

I enlighet med det här anförda ha de sakkunniga funnit, att inrättandet av endast ett restaurangbolag komme att medföra betydande fördelar, särskilt i fråga om det ekonomiska resultatet av bolagets verksamhet. Då det givetvis vore svårt att något så när exakt beräkna storleken av den vinst, som kunde uppkomma vid en omorganisation, ha de sakkunniga avstått från att i detta hänseende framlägga något siffermaterial.

I fråga om det nya bolagets uppgifter, organisation och verksamhet ha de sakkunniga uttalat, att bolaget finge till huvuduppgift att — sedan bolaget gen — fortsätta och utveckla denna rörelse. Det nya bolaget, av de sakkunniga förslagsvis benämnt Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, skulle handhåva utskänkningen å alla folkrestauranger ävensom å andra restauranger, där särskilda omständigheter motiverade en sådan anordning, samt utöva restaurangrörelsen i fall som avses i 3 kap. 18 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Det nya bolaget skulle dessutom övertaga de uppgifter, som för närvarande åvilade kontrollstyrelsen med avseende å tillsynen över restaurangbolagen, eller alltså kontrollstyrelsens både direktivgivande och kontrollerande verksamhet. Vid tillskapandet av det nya bolagets organisation borde enligt de sakkunnigas mening eftersträvas, att bolaget till sin struktur och i sitt förhållande till staten byggdes upp i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gällde för spritcentralen och av de sakkunniga föresloges i fråga om det nya systembolaget.

Yttrandena över sakkunnigförslaget.

I yttrandena över sakkunnigförslaget har i vissa fall berörts kontrollstyrelsens dubbelställning gentemot systembolagen.

Sålunda har *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* framhållit, att en motsvarighet till den av de sakkunniga såsom principiellt oriktig betecknade anordningen med kontrollstyrelsen såsom både direktivgivande och kontrollerande organ förekomme även på andra håll, t. ex. i förhållandet mellan socialstyrelsen och länsnykterhetsnämnderna, och att därav icke följt några praktiska olägenheter av sådan betydelse, att de kunde motivera genomgripande förändringar i den nuvarande systembolagsorganisationen.

Socialstyrelsen gör gällande samma synpunkter och påpekar därjämte, att de sakkunniga icke närmare utvecklat, i vilket hänseende den såsom principiellt oriktig betecknade ordningen medfört praktiska olägenheter av sådan betydelse, att det rimligen borde komma i fråga att söka undanröja dessa genom vittgående reformer.

Kontrollstyrelsen har anfört:

Det torde vara en i vårt land allmänt vedertagen grundsats, att intet förvaltningsorgan bör tillerkännas en på en gång förvaltande och granskande befogenhet. De sakkunniga hava gjort gällande, att kontrollstyrelsen genom utvecklingens förlopp på ifrågavarande område kommit att intaga en dylik, principiellt icke anmärkningsfri ställning. Liknande uppfattning har tidigare i olika sammanhang kommit till synes.

Kontrollstyrelsen kan icke frångå den mot styrelsens ställning sålunda framförda erinran ett visst berättigande. Från att ursprungligen ha varit ett rent kontrollerande och dechargebeviljande statsorgan i förhållande till systembolagen har kontrollstyrelsen successivt tillagts befogenheter, som i viss mån förvandlat verket till en centraldirektion för nämnda bolag och de av dem bildade restaurangbolagen. Någon härmed fullt jämförlig förskjutning av ett statligt ämbetsverks ställning och uppgifter har kontrollstyrelsen sig icke bekant, och då systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott vid sitt sökande efter en parallell stannat vid förhållandet mellan socialstyrelsen och länsnykterhetsnämnderna, torde den bristande jämförbarheten ligga i så öppen dag, att exemplet snarast belyser motsatsen till vad utskottet önskat framhålla med detsamma.

Att utvecklingen för kontrollstyrelsens vidkommande blivit den angivna torde i grund och botten bero på den styrelsen anförtrodda kontrolluppgiftens egenart. För övriga statliga myndigheter med ställningen av inspektions- eller uppsiktsorgan i förhållande till enskilda företag har uppgiften, där den icke bestått i övertvakandet av vissa tekniska säkerhetsföreskrifters iakttagande, huvudsakligen varit antingen att trygga allmänhetens intressen inom vissa enskilda rörelsegrenar av övervägande ekonomisk art — så exempelvis försäkrings- och sparbanksinspektionerna — eller att övervaka handhavandet av vissa sociala vårduppgifter — hit hör exempelvis socialstyrelsens uppsikt över alkoholistvården. Kontrollstyrelsens uppgift har varit av helt annan natur. Å ena sidan har den haft ett socialt syfte, innebärande tillsyn därå att system- och restaurangbolagens verksamhet så bedreves, att rusdrycksför-

säljningen medförde så ringa skada som möjligt, å andra sidan har den varit av fiskalisk natur, innebärande kontroll över system- och restaurangbolagens hela ekonomiska förvaltning till vinnande av det bästa ekonomiska resultat, som vore förenligt med den nyss angivna sociala riktlinjen för bolagens verksamhet. För ett ämbetsverk, som med aktivt intresse omfattat sina uppgifter, har det därvid icke varit möjligt att begränsa sig till en formell efterhandskontroll, utan styrelsen har vid fullföljandet av sin dubbla kontrolluppgift kommit att ingripa allt djupare reglerande och direktivgivande i bolagens arbete. Att kontrollstyrelsen härvid förfarit riktigt har bekräftats därigenom, att statsmakterna vid olika tillfällen stadfäst av styrelsen tillämpad praxis. Enligt styrelsens uppfattning utgör detta förhållande det bästa beviset på att uppgiftens egenart varit den främsta drivkraften i utvecklingen på detta område.

Slutpunkten i denna utveckling betecknas hitintills av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning, som i 6 kap. 10 och 15 §§ tillägger kontrollstyrelsen en rad detaljerade befogenheter i avseende på systembolagens respektive restaurangbolagens förvaltning och i 12 § jämförd med 15 § 6 mom. samma kapitel generellt ålägger kontrollstyrelsen att hava överinseendet över bolagens verksamhet. I kraft av denna lagstiftning har kontrollstyrelsen exempelvis att träffa de avgörande besluten beträffande förvaltningen av mer än ett hundratal fastigheter i olika delar av landet med ett sammanlagt taxeringsvärde överstigande 33 miljoner kronor, att handlägga ekonomiskt vittgående och principiellt betydelsefulla ärenden rörande restaurangverksamhet av olika slag och att indirekt vara arbetsgivare för en personal, som vid systembolagen överstiger 2,000 och vid restaurangbolagen uppgår till c:a 7,500 personer. Inalles överspanner kontrollstyrelsens förvaltning på detta sätt lokala enheter med en årsomslutning överstigande 375 miljoner kronor. En genomgång av tjänsteförteckningen för styrelsens första byrå, å vilken rusdrycksförsäljningsärendena handläggas, visar emellertid, att verkets organisation icke hållit jämna steg med utvecklingen utan alltjämt i huvudsak är avpassad för de mera begränsade uppgifter, som tidigare åvilade styrelsen. Kontrollstyrelsen har alltså ålagts att vara en överstyrelse för system- och restaurangbolagen men utrustats allenast för granskningen av nämnda bolags förvaltning.

Ett uttalande i samma riktning som kontrollstyrelsens har gjorts av *överståthållarämbetet*, som ansett det vara ofrånkomligt, att den nuvarande anordningen, enligt vilken kontrollstyrelsen hade att fungera som både ledande och kontrollerande organ, principiellt kunde giva anledning till erinran.

Att nyssnämnda anordning är ägnad att medföra vissa svårigheter för kontrollstyrelsen i dess förhållande till restaurangbolagen vitsordas i flera av yttrandena.

Sålunda uttalar *BARA*, att bolaget visserligen icke hittills för sitt vidkommande haft anledning konstatera några olägenheter av kontrollstyrelsens direktivgivande verksamhet men att bolaget likväl insåge, att genom den nuvarande organisationen sådana svårigheter kunnat beredas kontrollstyrelsen, att det befunnits påkallat att i viss omfattning vidtaga ändringar.

SARA framhåller i sitt yttrande:

Bolaget har funnit sig böra godtaga de sakkunnigas skäl, att organiserandet av ett mera ändamålsenligt organ erfordras för den direktivgivande och kontrollerande verksamhet, som för närvarande åvilar kontrollstyrelsen.

Att den statliga överledningen över restaurangbolagen hittills utövats av ett statens ämbetsverk har, även enligt erfarenheten från bolagets verksamhet, medfört vissa olägenheter i fråga om löneärenden samt en viss omgång vid behandlingen av större affärsuppgörelser.

ÖSARA yttrar följande:

De sakkunnigas promemoria synes utgöra ett bevis på att koncentrationen av systembolagsorganisationen genom 1937 års riksdagsbeslut ej gjordes så stor som det varit ändamålsenligt. Vidare vill det förefalla som om man 1937 förbisett eller i varje fall ej tillräckligt beaktat kontrollstyrelsens dubbelställning till systembolagen och restaurangbolagen. Denna dubbelställning har erfarenhetsmässigt visat sig medföra besvärligheter, särskilt med hänsyn till personalfrågorna.

En annan mening framkommer i yttrandet av *Sveriges hotell- & restaurangpersonals förbund*, som i fråga om kontrollstyrelsens dubbelställning gör gällande, att dessa administrativa olägenheter icke i och för sig vore av den beskaffenhet att en omläggning av restaurangbolagens organisationsform vore erforderlig.

Vad de sakkunniga uttalat rörande de särskilda olägenheterna med avseende å systembolagens nuvarande organisation har föranlett genmälen i yttrandena från *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* och *socialstyrelsen* ävensom från *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* samt *Västerbottens län*. I dessa yttranden betonas särskilt, att uniformitet vid tillämpningen av bestämmelserna rörande rusdrycksförsäljningen icke vore något att sträva efter; i stället vore det lovvärt med en anpassning till de i olika fall föreliggande omständigheterna. Jämväl i övrigt upptagas dessa särskilda olägenheter till behandling i nu berörda yttranden, dock endast ur den synpunkten att olägenheterna kunde elimineras på annat sätt än som föreslagits av de sakkunniga.

Vad härefter beträffar möjligheterna att avhjälpa olägenheterna har *kontrollstyrelsen* anfört:

Till undanröjande av den principiellt otillfredsställande dubbelställning, kontrollstyrelsen intager, och de olägenheter, som följa av styrelsens för den växande förvaltningsuppgiften otillräckliga utrustning, kunna olika möjligheter komma i fråga. En utväg — som emellertid enligt kontrollstyrelsens mening icke allvarligen kan övervägas — är att söka vrida utvecklingen tillbaka därhän, att kontrollstyrelsens uppgift begränsas till att vara rent eftergranskande och dechargebeviljande. Genom system- och restaurangbolagen tillföres statskassan för närvarande c:a 225 miljoner kronor årligen, varav 15—20 miljoner kronor utgöra bolagens vinstmedel. Det är lika litet möjligt att inför de betydande statsfinansiella intressen, bolagens förvaltning således inrymmer, begränsa statsmyndighetens uppgift till allenast en granskande funktion, som det vore rimligt att av ett företags revisorer begära — hur skickliga de än vore — att de på något mera avgörande sätt skulle kunna påverka det ekonomiska utfallet av företagets verksamhet. Kontrollstyrelsen tror sig också hava visat, hurusom den ursprungliga kontrolluppgiften på grund av sakens egen natur fört med sig allt mer vittgående förvaltningsupp-

gifter. En återgång är härvidlag icke möjlig, och andra utvägar få således sökas.

Att överflytta kontrollstyrelsens uppgifter till ett statsdepartement lär icke rätt gärna kunna komma i fråga; därtill äro dessa uppgifter alltför speciella. Någon lämplig lösning erbjuder ej heller en sådan klyvning av kontrollstyrelsens nuvarande uppgifter, att av dessa de granskande och dechargebeviljande skulle kvarbliva hos styrelsen, medan de förvaltningsmässiga hänfördes till ett centralbolag för systembolagen, vilka borde bibehålla sin självstyrelse. Bortsett från att härigenom den av de sakkunniga eftersträfvade besparingen med all sannolikhet skulle förbytas i en fördyring, skulle en dylik organisationsform lätteligen medföra en skadlig och hämmande dualism i förvaltningen, alldenstund en klyvning av uppgiften efter den antydda linjen icke är rationell eller i längden ens möjlig. De utvägar som återstå äro, såvitt kontrollstyrelsen kan finna, tvenne, nämligen dels den av de sakkunniga föreslagna anordningen med tillskapande av ett eller flera statskontrollerade bolag med hel eller partiell monopolställning, dels ombildning av kontrollstyrelsen till ett affärsdrivande verk. Det senare av dessa alternativ har icke av de sakkunniga gjorts till föremål för närmare utredning, och då kontrollstyrelsen för sin del finner sakkunnigeförslaget innebära en ändamålsenlig lösning, saknar styrelsen anledning att ingå på närmare överväganden i annan riktning.

Frågan om inrättandet av ett bolag, gemensamt för partihandeln och detaljhandeln eller en del av densamma, beröres av *statskontoret*, som framhåller, att vad i promemorian anförts mot ett sammanförande av utskänkningsdelen med partihandeln och utminuteringen eller endera av dessa verksamhetsgrenar syntes statskontoret övertygande. Däremot kunde statskontoret ej finna, att den i promemorian förebragta utredningen rörande ett förenande av partihandel och utminutering i ett enda bolag vore av beskaffenhet att kunna läggas till grund för ett slutligt avgörande i denna fråga utan härför syntes noggrannare ekonomiska kalkyler erforderliga. För en sammanslagning av de båda verksamhetsgrenarna talade enligt statskontorets mening bland annat, att härigenom ansvaret för det ekonomiska resultatet av rusdryckshandeln skulle komma att åvila ett enda organ.

Kontrollstyrelsen uttalar i detta hänseende, att styrelsen ej funnit någon anledning att närmare ingå på den i de sakkunnigas promemoria diskussionsvis berörda tanken att organisatoriskt sammanföra utminuteringsrörelsen med partihandeln.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund yttrar:

En grundläggande brist i offentlig svensk nykterhetsvård just nu är splittningen av densamma på ett stort antal organ, alla med bristfällig överblick av hithörande förhållanden och i bristfällig samverkan inbördes. Redan de sakkunnigas förslag torde i detta hänseende innebära en förbättring. En ytterligare förbättring skulle emellertid äga rum om hela rusdryckshandeln, såsom fallet är i Finland och Norge, samlades i ett företag och därmed finge enhetlig ledning. Ur nykterhetssynpunkt måste ett sådant sammanförande till ett organ erbjuda så stora fördelar, att endast mycket starka nackdelar i andra hänseenden torde böra föranleda en avvikelse därifrån. De sakkunnigas förslag tillmötesgår detta önskemål i så måtto, att alla rättigheter i detaljhandeln sammanföras till det föreslagna utminuteringsbolaget, även om utskänkingsrättigheterna komma att utövas av annan, antingen av restaurangbolag eller

privata restauratörer. Det vill emellertid synas landsförbundet som om även den nuvarande Vin- och spritcentralen eller ur denna synpunkt väsentliga delar av detta parthandelsföretag borde inordnas i den föreslagna enhetliga organisationen. Med hänsyn till olikheterna i rent merkantilt hänseende mellan parthandel och utminuteringsrörelsen finns det dock måhända skäl att vid skapandet av ett dylikt enhetligt företag åt den del av organisationen, som företräder parthandeln, inrymma ett relativt stort mått av självständighet.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser den föreslagna upplösningen av det organisatoriska sambandet mellan utminuteringsrörelsen och den av restaurangbolagen bedrivna rörelsen vara ändamålsenlig.

Andra utvägar till rationalisering av detaljhandeln med rusdrycker än de av de sakkunniga behandlade anvisas av *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* ävensom av *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län*. I sådant avseende föreslås sålunda olika partiella reformer inom utminuteringsrörelsen, såsom nedskärning av antalet systembolag till ett i varje län samt koncentration av bolagens statistiska verksamhet och av bokföringsarbetet.

De sakkunnigas förslag om inrättandet av ett systembolag för hela riket tillstyrkes i princip av *statskontoret*, *kontrollstyrelsen*, *överståthållarämbetet* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads och Gävleborgs län*. Vidare tillstyrkes förslaget av *nykterhetsnämndernas riksförbund*, *Sveriges nykterhetsvänners landsförbund*, *en minoritet inom systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* (2 ledamöter av 7), *systembolagens personalförening* samt *Sveriges centrala hotell- och restaurangförening*. I utlåtandena av statskontoret och kontrollstyrelsen samt av länsstyrelserna i Kristianstads och Gävleborgs län framhålles därvid särskilt, att besparingar äro att emotse genom den nya organisationen.

Sveriges centrala hotell- och restaurangförening anför i sitt yttrande:

En centralisering av de nuvarande systembolagen till ett enda bolag innebär många påtagliga fördelar. Redan ur ekonomisk synpunkt torde förslaget medföra avsevärda förmåner. En inom kontrollstyrelsen verkställd utredning har sålunda givit vid handen, att en besparing av ej mindre än 900,000 kronor står att vinna, men det synes kunna ifrågasättas, huruvida icke ännu större besparingar skulle kunna göras genom en konsekvent genomförd rationalisering. Genomföres en centralisering av systembolagens verksamhet, vinnas också den fördelen, att kommunala, politiska och andra, hithörande frågor ovidkommande intressen avkopplas. Innan 1937 års rusdryckslagstiftning genomfördes, var ett betydande antal personer med kommunalt eller rikspolitiskt inflytande såsom arvodister knutna vid systembolagen. Då vid denna tidpunkt antalet systembolag var c:a 126, funnos inemot 1,000 personer, som i egenskap av styrelseledamöter o. d. i högre eller mindre grad hade sina intressen sammanlänkade med systembolagens. Från och med den 1 oktober 1938 nedgick visserligen detta antal avsevärt, men alltså utövar ett stort antal för riks- eller kommunalpolitik intresserade personer i egenskap av avlönade styrelseledamöter o. d. i skilda delar av landet inflytande över systembolagens verksamhet och åtgöranden och därigenom även över den enskilda restaurangnäringen, med vilken de av systembolagen ägda allmänna restaurangbolagen konkurrera. Genom den föreslagna centraliseringen till ett

enda riksbolag skulle här påtalade, obehöriga inflytande kunna elimineras och bolaget helt ägna sig åt den verksamhet, som är bolagets egentliga ändamål.

Förslaget avstyrkes av *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* (majoriteten), av *socialstyrelsen* ävensom av *länsstyrelsen i Jönköpings, Göteborgs och Bohus* samt *Västerbottens län*.

Rent allmänt motiveras avstyrkandena med att reformfrågan väckts för kort tid efter ikraftträdandet av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning och att varsamhet borde iakttagas i fråga om reformer på förevarande område. Sålunda anför *länsstyrelsen i Jönköpings län*:

Gällande förordning om försäljning av rusdrycker har med året varit i kraft fyra år. I den mån länsstyrelsen fått erfarenhet av det sätt, varpå denna lagstiftning verkat, får länsstyrelsen vitsorda, att den i stort sett varit till gagn och att handhavandet av den, i vad avser utminuterungen och utskänkningen av rusdrycker, skötts på ett sätt, som ur de allmänt sociala synpunkter, vilkas tillgodoseende såsom en följd av lagstiftningen länsstyrelsen främst har att bevaka, måste betecknas såsom värdefullt. Länsstyrelsen har särskilt uppmärksammat, hurusom under ifrågavarande tid en välgörande avspänning inträtt i den allmänna diskussion om spritfrågan, som tidigare, till ogagn för nykterhetstillståndet i gemen, ofta — ej sällan med en viss onyttig arrogans — förspordes. Om länsstyrelsen rätt tolkar denna företeelse, skulle länsstyrelsen våga göra gällande, att den i varje fall till en icke obetydlig del sammanhänge med eller kunde förklaras av att lagstiftningen trots allt numera dock uppbures av ett visst allmänt förtroende. Om detta länsstyrelsens antagande skulle vara riktigt, synes all anledning förefinnas att iakttaga varsamhet i reformerandet av lagstiftningen.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anser sig icke kunna finna, att den av statsmakterna nyligen införda organisationen av rusdrycksförsäljningen varit så föga genomtänkt att systemet med lokala bolag redan nu skulle behöva slopas och ett enda hela riket omfattande systemaktiebolag sättas i deras ställe.

I fråga om besparingsmöjligheterna genom en omorganisation anföres av *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* och *socialstyrelsen*, att det måste betecknas såsom anmärkningsvärt, att de sakkunniga icke kunnat framlägga någon av dem vitsordad, mera preciserad beräkning rörande den antagliga besparing, som skulle vinnas genom deras förslag.

Jämväl *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser de sakkunnigas beräkningar och uppgifter vara mycket löst grundade.

Länsstyrelsen i Västerbottens län är övertygad om att en lösning av frågan enligt de sakkunnigas förslag komme att bereda dem som ställde förhoppningar på ett gynnsamt resultat av rusdrycksförsäljningens centralisering besvikelser, i främsta rummet därigenom att de väntade ökade vinsterna komme att utebliva.

De sakkunnigas beräkning av besparingen i fråga om styrelsearvoden föranleder *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* att göra följande erinran:

De sakkunniga beräkna till en början att genom försvinnande av de olika bolagsstyrelserna skulle en besparing av i runt tal 200,000 kronor uppstå. Även om denna siffra i och för sig kan anses riktig, bör dock märkas, att de sakkunniga föreslagit, att rådgivande nämnder skola i viss omfattning inrättas. Någon beräkning av kostnaderna för dessa ha de sakkunniga ej gjort. Uppenbart är emellertid, att samma nämnder måste draga en viss kostnad, och de sakkunniga synas ej, då de fixerat ovannämnda siffra 200,000 kronor, ha tagit sagda kostnad med i beräkningen. Den verkliga besparingen synes sålunda i verkligheten bliva mindre än vad de sakkunniga uppgivit. Skulle rådgivande nämnder inrättas i större omfattning och representanter för flera olika intressen insättas i nämnderna, måste minskningen av besparingen bliva högst avsevärd.

Vidare har i vissa remissyttranden anförts, att de av förste aktuarie Gahn verkställda beräkningarna rörande besparingsmöjligheterna visade för höga siffror.

Mot de sakkunnigas förslag till omorganisation av systembolagen har slutligen erinrats, att det individuella restriktionssystemet skulle äventyras och den lokala förankringen gå förlorad.

I förstnämnda fråga anför *systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott* följande:

I ett viktigt avseende kommer enligt utskottets mening denna omläggning att medföra en betydande fara. Utskottet syftar härvid på det individuella kontrollsystemets vara eller icke vara. För den som håller före, att den individuella utminuteringskontrollen är en för våra speciella svenska förhållanden lämplig form för motverkande av alkoholmissbruket, vore det för visso oklokt att underskatta styrkan av de krafter, som av olika bevekelsegrunder vilja kasta denna ordning över ända. Detta system har visserligen visat sig mäktigt att nedslå tidigare anstormar, som varit kraftiga nog, men det bör icke förglömmas att vad som därvid starkt bidrog till systemets hållfasthet var, att det ägde sådana lokala förankringar, som det föreliggande förslaget avklipper. Enligt utskottets mening är det därför allvarligt att befara, att en byråkratiskt uppbyggd försäljningsorganisation, som saknar stödet av förtroendemän från alla delar av landet, vilka genom egen verksamhet inom försäljningsorganisationen vunnit insikter och erfarenhet på området, skall vara väsentligt mindre ägnad att hävda den nuvarande ordningen mot framtida angrepp från olika håll. Den som betraktar denna eventualitet med jämnmod eller rent av med tillfredsställelse, ser givetvis i vad nu sagts icke något hinder att ansluta sig till det föreliggande förslaget eller finner det till och med från sin synpunkt äga avgjorda förtjänster. För den som emellertid håller på vårt individuella utminuteringsystem såsom den för våra nuvarande förhållanden mest ändamålsenliga kompromissen mellan förbud och frihet, ter sig en försvagning av möjligheterna för denna ordning att hävda sig i fortsättningen såsom en allvarlig konsekvens av ett bifall till det föreliggande förslaget.

Utskottet finner det i detta sammanhang så mycket mindre påkallat att ingå på en motivering och ett försvar för den inom systembolagen allmänt förhärskande inställningen till förmån för den individuella utminuteringskontrollen, som ju denna ordning är föreskriven av lagstiftaren och denna inställning sålunda innebär intet annat än lojalitet mot lagstiftarens intentioner.

Kontrollstyrelsen har i anledning av sist återgivna uttalande framhållit, att restriktionssystemets fortbestånd enligt styrelsens mening måste bli beroende på dess förmåga att förverkliga sitt syfte, ernåendet av ett förbättrat

nykterhetstillstånd. Det hade sitt existensberättigande endast genom sin nykterhetseffekt. För vinnande av bättre kännedom om restriktionssystemets arbetssätt och verkningar kunde det under dess första tid ha varit av värde, att ett antal lokalrepresentanter vid varje bolag varit knutna till detsamma, på sätt som skett. Sedan den allmänna opinionen numera på ett helt annat sätt än tidigare accepterat restriktionslagstiftningen, torde emellertid detta behov få anses hava väsentligen bortfallit.

I fråga om den lokala förankringen anföras följande synpunkter av *socialstyrelsen*:

Systembolaget är ett organ för självförvaltning för ett bestämt område, inom vilket det äger lokal förankring, i första hand genom sina styrelseledamöter men även genom aktieägarna, till vilka, enligt förarbetena till gällande förordning, utvalts 'ansvarskännande och i övrigt lämpliga personer, vilka om möjligt kunna representera skilda delar av bolagens detaljhandelsområden'. Såsom sådant organ är bolaget självständigt i betydande grad och äger beslutanderätt inom de gränser, som dragits av lagstiftningen och de med stöd av denna meddelade föreskrifterna av bolagens tillsynsmyndighet, kontrollstyrelsen. Inom sitt verksamhetsområde äger bolaget pröva olika initiativ i nykterhetsfrämjande syfte och har att bära det närmaste ansvaret för hur rusdrycksförsäljningen påverkar nykterhetstillståndet. Vid handhavandet av försäljningen på det sätt, som lagstiftningen anvisar — genom individuell utminuteringskontroll — samarbetar systembolaget mycket intimt med de kommunala nykterhetsnämnderna inom området. Socialstyrelsen kan vitsorda, att detta samarbete merendels är ordnat på ett för nykterhetsnämnderna tillfredsställande sätt. Efter den för tre år sedan genomförda omorganisationen av systembolagen utgöras bolagens verksamhetsområden i regel av ett län eller större delen av ett län.

Denna organisation med ett eller ett par självständiga och ansvariga lokala organ inom varje län har vuxit fram såsom en ändamålsenlig form för fullgörande av systembolagens sociala uppgifter. För handhavandet av den mera tekniska, affärsmässiga sidan av systembolagens verksamhet är däremot en decentralisering av förvaltningen icke nödvändig och måhända icke heller den mest ändamålsenliga anordningen.

Det remitterade förslaget innebär nu, att bolagsledningarna — eller distriktsledningarna enligt den nya ordningen — icke längre skulle åtnjuta bolagsstyrelsernas stöd. Förslaget öppnar visserligen den möjligheten, att i de olika detaljhandelsområdena skulle tillsättas rådgivande nämnder, som skulle stå vid distriktschefernas sida. Dessa nämnder skulle emellertid icke äga självständig befogenhet och icke heller vara obligatoriska, varför förslaget innefattar den eventualiteten, att ingen dylik nämnd bleve tillsatt, t. ex. av besparingsskäl. De sakkunniga synas sålunda icke ha avsett att tillerkänna dessa institutioner någon nämnvärd betydelse.

Socialstyrelsen måste bestämt hävda, att förslaget på denna punkt icke är tillfredsställande. För den sociala verksamheten på detta område erfordras organ med bredd och auktoritet, med självständig befogenhet att träffa avgöranden inom sitt verksamhetsområde samt med eget ansvar. I intet av dessa avseenden skulle de rådgivande nämnderna enligt förslaget fylla måttet.

Om förslaget icke måste avvisas från de synpunkter, socialstyrelsen har att företräda, är det därför nödvändigt att dessa rådgivande nämnder erhålla en helt annan ställning än de sakkunniga synas ha avsett. Enligt socialstyrelsens mening bör det ovillkorligen finnas en sådan nämnd inom varje de-

taljhandelsområde; nämnderna böra sålunda vara obligatoriska, icke fakultativa. Vidare böra dessa nämnder ha karaktären av beslutande organ med bestämda befogenheter och arbetsuppgifter; beteckningen rådgivande nämnder torde sålunda böra utbytas mot en mera adekvat. I fråga om arten och omfattningen av nämndernas befogenheter och arbetsuppgifter torde det icke föreligga något skäl för att nämnderna skulle erhålla en annan ställning än den, som nu tillkommer bolagsstyrelserna i fråga om den sociala verksamheten.

Under den förutsättningen, att den nya organisationen förses med dylika fasta och självständiga organ av förtroendemannakaraktär för handhavande av de sociala arbetsuppgifterna, torde det icke finnas anledning att från social synpunkt motsätta sig förslaget genomförande. Det är emellertid tydligt att härigenom en icke ringa del av besparingarna genom omorganisationen skulle försvinna.

Då socialstyrelsen icke ser sig i stånd att tillstyrka det föreliggande förslaget i oförändrat skick, beror detta, såsom ovan utvecklats, uteslutande på styrelsens farhågor för att genomförandet av detta förslag skulle allvarligt försvaga systembolagsorganisationen såsom organ för social verksamhet och göra denna sämre skickad att fullgöra sina viktiga sociala uppgifter.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller, att avskaffandet av de nuvarande systembolagen och dessas ersättande med ett monopolbolag för utminuterings handhavande måhända kunde giva anledning till viss tveksamhet med hänsyn till den socialvårdande uppgift, som vid sidan av den ekonomiska åvilade systembolagen. Därest emellertid en omläggning av organisationen i angivna riktning förbundes med lokala anordningar, som toge sikte på berörda uppgift, torde avgörande hinder icke böra möta mot genomförande av förslaget, som i övrigt syntes ägnat att medföra betydande fördelar.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anför på denna punkt följande:

Länsstyrelsen måste beteckna tanken att ersätta de genom sina styrelser med en fast och vederhäftig förankring i orterna verkamma, länen eller mindre områden omfattande systembolagen med ett enda till huvudstaden förlagt bolag och en distriktschef (verkställande direktör) i de skilda detaljhandelsområdena såsom ett allvarligt psykologiskt missgrepp, som helst icke och i varje fall ej utan särdeles tvingande skäl bör tillgripas.

Vad i betänkandet anförts till stöd för en sådan åtgärd synes icke ägnat att bevisa något om lämpligheten utav den och framför allt ej att övertyga om att besparingen här kan vara av den storleksordning, att den kan i den budget, varom här torde bliva fråga, spela någon avgörande roll. Länsstyrelsen förutsätter härvid, att den rådgivande nämnd, varmed de nuvarande bolagsstyrelserna delvis skulle ersättas, överlag, särskilt om mindre bolags områden komma att ingå i större bolags, måste inrättas inom varje detaljhandelsområde och ej allenast, såsom i betänkandet omotiverat och godtyckligt föreslagits, i vissa områden. Givet är emellertid, att sådana nämnder dock aldrig kunna ersätta en under ansvar samt just genom ansvaret med intresse arbetande bolagsstyrelse. Och såsom förvånansvärt måste betecknas, att då man eljest i motsvarande fall inom lagstiftning och förvaltning så ivrigt framhåller värdet av en fast förankring i bygden i form av en självständigt arbetande nämnd eller styrelse (exempel härpå: Häradsnämnd, inskrivningsnämnd, direktioner för olika slags inrättningar m. m.) man i förevarande fall anser motsvarigheten till ifrågakvarande institutioner sakna den betydelse, att den utan olägenhet skulle kunna undvaras och ersättas med ovannämnda, från huvud-

staden ledda centralstyrelse och verkställande direktörer i orterna. Såvitt länsstyrelsen kan förstå, måste en sådan anordning särskilt när man belänker, att det centrala bolaget tillärnas befogenheter, vilka hittills utövats av ett dock under ämbetsmannans ansvar arbetande statligt verk, betecknas såsom ägnad att rubba förtroendet och tilliten till handhavandet av lagtillämpningen. Det måste enligt länsstyrelsens mening betecknas såsom olämpligt att för vinsten av någon hägrande ringare besparing offra förmånen av ett förefintligt mera allmänt förtroende.

Länsstyrelsen i Kristianstads län yttrar:

Vad angår den sociala och kontrollerande verksamheten från systembolagens sida synes den föreslagna centraliseringen kunna medföra vissa nackdelar. Den för varje utminuteringsområde anställde distriktschefen skulle enligt förslaget ha befogenhet att besluta rörande tillstånd till inköp av rusdrycker, om indragning av dylikt tillstånd m. m. Det kan ifrågasättas huruvida det må vara lämpligt att i en mans hand lägga dessa ofta ganska ömtåliga uppgifter. De sakkunniga ha också haft känslan av att det är önskvärt att vid bolagets handhavande av utminuteringsrörelsen erhålla en lokal förankring och föreslå därför tillsättande av en rådgivande nämnd, dock endast inom de större utminuteringsområdena. De sakkunniga lämna emellertid alldeles därhän vilka befogenheter dessa nämnder skulle tillerkännas. Om dessa nämnder, vilka böra tillsättas inom varje utminuteringsområde, icke erhålla någon beslutanderätt, torde värdet av desamma bliva så gott som intet. Länsstyrelsen anser därför att förslaget på denna punkt bör bli föremål för förnyat övervägande.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller, att motboksärenden och övriga ärenden angående den individuella kontrollen borde avgöras av organ, vari inginge representanter för orten, vilka skulle deltaga i besluten och ha ansvar för dessa; endast genom en sådan anordning torde allmänhetens förtroende för systemet i längden kunna upprätthållas.

Av *länsstyrelsen i Gävleborgs län* betonas, att förutsättningen för att utminuteringen av rusdrycker skulle kunna på ett nöjaktigt sätt handhavas av ett riksbolag måste vara, att garantier skapades för att anknytningen till de lokala förhållandena upprätthölles och befästes.

Liknande synpunkter framföras även i ett flertal andra yttranden.

Kritiken mot de sakkunnigas uttalanden om en rådgivande nämnd har i en del yttranden sammankopplats med frågan, huruvida en lokal förankring står att vinna genom ett utbyggt samarbete mellan det nya riksbolaget och nykterhetsnämnderna.

Kontrollstyrelsen — som bemöter av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott framförda erinringar därom, att den lokala förankring, som vore nödvändig för fullgörandet av bolagens sociala uppgifter, skulle gå förlorad — anför följande:

Den principiellt viktigaste av de gjorda invändningarna synes vara den, som hävdar den lokala systembolagsstyrelsens nödvändighet för försäljningsorganisationens sociala funktionsduglighet. Till en början tillåter kontrollstyrelsen sig erinra om att alldeles samma invändning restes mot det förslag till begränsning av antalet systembolag, som på sin tid framlades av 1928 års revision av rusdryckslagstiftningen och som ledde till den 1937 beslutade

omorganisationen, varigenom ungefär två tredjedelar av hela antalet då förefintliga systembolag indrogos. Det torde emellertid nu råda en tämligen stadgad mening därom, att inga av de vid den tidpunkten i förevarande hänseende befarade olägenheterna framträtt. Värdet av det »lokala organ med förtroendekaraktär och med kompetens att inom vissa gränser fatta självständiga beslut», som de nuvarande systembolagsstyrelserna utgöra, exemplifieras av förtroendenämndens verkställande utskott genom hänvisning till sådana frågor som bestämmandet av tilldelningen för någon viss kategori av motboks innehavare eller i ömtåliga tilldelningsfall samt den sociala kontrollen över utskänkningskontrollen. Kontrollstyrelsen vill icke bestrida värdet i vissa fall av att för handläggningen av dylika ärenden äga tillgång till lokala förtroendeorgan med kännedom om de olika bygdernas förhållanden. Styrelsen anser sig emellertid böra framhålla, att för tillämpningen i allmänhet av föreskrifterna rörande den individuella utminuteringskontrollen bolagsstyrelserna spela en underordnad roll. Dylika ärenden handläggas nämligen i regel icke av bolagsstyrelserna. Enligt § 8 punkt 6 i den av Kungl. Maj:t fastställda normalbolagsordningen för systembolag äger sådant bolags styrelse genom beslut i viss ordning uppdraga åt en eller flera delegerade att i vissa avseenden utöva styrelsens beslutanderätt. Närmare bestämmelser härom skola i sådant fall lämnas i särskild arbetsordning, vilken skall godkännas av kontrollstyrelsen. I anledning av detta stadgande har kontrollstyrelsen fastställt dylik arbetsordning för 39 systembolag. I 9 av dessa fall har handläggningen av motboksärendena delegerats till bolagets verkställande direktör och chefen för motboksavdelningen, i vissa fall med tillägget gemensamt eller var för sig, och med uppdrag allenast att underställa prejudicerande eller tveksamma fall prövning av styrelsen eller styrelsens ordförande. I 22 fall handläggas motboksärendena av styrelsens ordförande (eventuellt annan ledamot) och verkställande direktören. I 8 fall är motboksdelegationen sammansatt på annat sätt. De fall, då annan styrelseledamot än någon bland de av kontrollstyrelsen utsedda deltagare i sådan delegation äro emellertid mycket fåtaliga. I något enstaka fall ingår en utanför bolaget stående person i motboksdelegationen. Såvitt kontrollstyrelsen kunnat inhämta, har arbetsordningarnas föreskrift om vissa ärendens hänskjutande till styrelsen — bortsett från förhållandena vid vissa enstaka bolag — icke föranlett sådant hänskjutande annat än i rena undantagsfall. Av det anförda torde framgå, att systembolagens handhavande av det individuella restriktionssystemet åtminstone icke hittills krävt förhandenvaron av lokala organ med bolagsstyrelsernas sammansättning, och att hithörande ärenden väsentligen handlagts av bolagets funktionärer i ledande ställning, i ungefär halva antalet fall tillsammans med en ledamot av styrelsen, oftast dess ordförande, och endast i ett mindre antal fall tillsammans med flera än en sådan ledamot.

Som ett andra exempel på ärenden, vilka krävde handläggning inom ett lokalt förtroendeorgan, har utskottet anförut den sociala utskänkningskontrollen. Det är riktigt, att besluten i hithörande ärenden, i den mån de varit av större betydelse, träffats av bolagsstyrelserna. Kontrollstyrelsen får emellertid erinra om att systembolagen i samarbete med restaurangbolagen och de enskilda restauratörerna skapat särskilda organ för den sociala utskänkningskontrollen, de s. k. kontrolldelegationerna, vilka handhåva utredningen i dylika ärenden, och vilkas åtgöranden i flertalet fall torde hava medfört rättelse, utan att ärendet annorledes än som rapport behövt föreläggas systembolagsstyrelsen. Erfarenheten även från tiden efter den 1 oktober 1938 har för övrigt givit — låt vara enstaka — exempel på att Ortsrepresentanter inom bolagsstyrelserna stundom starkare företrätt de lokala intressena i ett utskänkningsföretag än de sociala hänsynen. Det vill synas, som om ledningen

för ett riksbolag i dylika situationer med större kraft skulle kunna företräda dessa hänsyn.

Det sagda utesluter emellertid icke, att för vissa mera komplicerade ärenden behov kan föreligga för en distriktsledning inom ett riksbolag sådant som det av de sakkunniga föreslagna att ha stöd av ett lokalt förtroendeorgan. De sakkunniga ha för detta ändamål förordat inrättandet av särskilda rådgivande nämnder, åtminstone inom de större utminuteringsområdena. Förtroendenämndens verkställande utskott har med skärpa kritiserat detta förslag och därvid åberopat ett uttalande av föredragande departementschefen i propositionen nr 242 till 1937 års riksdag, att inrättandet av ett för hela riket gemensamt bolag för detaljhandeln med rusdrycker på grund av kombinationen av en kommersiell uppgift med handhavandet av restriktionssystemet under alla förhållande måste medföra en utbyggnad av den lokala organisationen. Kontrollstyrelsen finner sig föranlåten att införa detta erinra därom, att en betydelsefull utbyggnad av den lokala organisationen för nykterhetsvården ägt rum, sedan det av verkställande utskottet citerade uttalandet gjordes, i och med länsnykterhetsnämndernas inrättande. I olika sammanhang ha förslag framförts att närmare sammanknyta de nykterhetsvårdande och de alkoholdistribuerande samhällsorganen. Sålunda yttrade rusdryckslagstiftningsrevisionen (bet. sid. 302), att det för vinnandet av lagstiftningens syfte tydligen vore av den största betydelse, att länsnykterhetsnämnderna och systembolagen bedreve sin verksamhet i närmaste samverkan. För att skapa garantier härför föreslog revisionen, att länsnykterhetsnämnderna borde beredas ett betydande inflytande på ledningen av systembolagens verksamhet, genom att nämnderna bleve på lämpligt sätt representerade i bolagens styrelser. Revisionsförslaget upptog två representanter för länsnykterhetsnämnden i varje systembolagsstyrelse. Då länsnykterhetsnämndsinstitutionen icke tillskapades förrän året efter den nya rusdrycksförsäljningsförordningens antagande, kom revisionens förslag i detta hänseende icke att genomföras. Vid bifall till det nu föreliggande sakkunnigeförslaget bör emellertid enligt kontrollstyrelsens uppfattning tanken på en organiserad samverkan mellan länsnykterhetsnämnderna och försäljningsorganisationen förverkligas. Arbetsuppgifterna för dessa båda organ sammanfalla till betydande del, länsnykterhetsnämnden får genom sitt arbete inblick i hithörande förhållanden från delvis andra utgångspunkter än försäljningsorganet, och nämnden har genom sina ombud i de kommunala nykterhetsnämnderna kontakt med alla delar av sitt område. Det skulle enligt kontrollstyrelsens mening innebära en onödig dubbelorganisation att vid sidan härav skapa en ny nämndorganisation för försäljningsorganens speciella behov av rådgivning i vissa frågor rörande den sociala kontrollen. Samarbetet synes enklast och effektivast kunna ordnas så, att beslutsättningen i motboksärenden av principiell eller eljest mera komplicerad natur inom de föreslagna distriktsförvaltningarna förläggas till en delegation, förslagsvis bestående av distriktschefen, avdelningschefen för motboksärenden och en representant för länsnykterhetsnämnden. Rent rutinmässiga tilldelningsärenden synas däremot kunna — i likhet med vad för närvarande i praktiskt taget alla fall sker — handläggas å distriktskontoret utan hänskjutande till delegation. Utredningen i delegationsärenden och andra ärenden av social natur bör liksom hittills ske genom försäljningsorganets försorg i samarbete med länsnykterhetsnämnden och de lokala nykterhetsnämnderna. Det synes kontrollstyrelsen icke uteslutet, att ett samarbete mellan länsnykterhetsnämnd och försäljningsorgan, så anordnat som här föreslagits, jämväl för nämndernas vidkommande skulle innebära fördelar i form av vidgad erfarenhet och starkare ställning. De närmare föreskrifterna i förevarande hänseende torde

böra meddelas av Kungl. Maj:t eller efter direktiv av Kungl. Maj:t utfärdas av riksbolaget. Ett vägledande uttalande i motiven till en ny lagstiftning torde härvid vara tillfyllest. För Stockholms stad, inom vilken som bekant någon länsnykterhetsnämnd icke finnes, kunna speciella föreskrifter i förevarande ämne möjligen finnas påkallade. I detta fall synes förslaget om inrättande av en särskild rådgivande nämnd möjligen böra genomföras. I den mån vunnen erfarenhet skulle giva vid handen, att därutöver inom något område behov av särskild rådgivande nämnd föreligger, bör möjlighet stå öppen att utan lagändring tillgodose sådant behov.

Även *statskontoret* framhåller i sitt utlåtande, att erforderlig anknytning till de lokala förhållandena inom utminuteringsområdena skulle stå att vinna genom ett utbyggt, författningsreglerat samarbete mellan bolaget och länsnykterhetsnämnderna.

Socialstyrelsen hemställer om förnyad utredning beträffande omorganisationen av systembolagen och anser önskvärt, att utredningen finge omfatta även frågan om de lämpliga organisatoriska anordningarna för att främja en intim samverkan mellan systembolagen och länsnykterhetsnämnderna.

Nykterhetsnämndernas riksförbund anför följande:

Förbundet anser önskvärt, att frågan om sättet för försäljningsorganens framtida handhavande av de nykterhetsvårdande uppgifterna måtte närmare utformas, innan frågan om ett riksbolag upptages till avgörande. Särskilt gäller detta frågan om bolagens konsulenter för dessa uppgifter. Det förefaller som om ett allt för stort ansvar komme att läggas på distriktscheferna genom att åt dem överlämnas att besluta i tilldelningsfrågor. Skulle dessa bevilja en enligt motboksägares mening alltför snäv tilldelning, så har ju den missnöjde möjlighet att häröver anföra besvär. Sättes tilldelningen för hög, så undandrager sig detta i allmänhet varje kritik. De nuvarande bolagsstyrelserna hava, även om mången gång andra kvalifikationer än de rent nykterhetsvårdande varit avgörande vid posternas tillsättande, dock en viss möjlighet att kunna utöva fortlöpande kontroll över tilldelningarna samt fastställa principerna för desamma, liksom de utgöra en instans dit tilldelningsdelegerade kunna vända sig i komplicerade fall. I och med att de enskilda bolagsstyrelserna slopas upphör denna granskningsmöjlighet. De sakkunniga förordade åtminstone för de större utminuteringsområdena inrättas en rådgivande nämnd och förordade även ett utbyggt samarbete med länsnykterhetsnämnderna eller de kommunala nykterhetsnämnderna.

De sakkunnigas mening om, att länsnykterhetsnämnderna böra bliva rådgivande organ, delas av riksförbundet. Länsnykterhetsnämnden skall vara det organ, som i fortsättningen har att taga befattning med den rådgivande och möjligen även, jämte kontrollstyrelsen, den övervakande uppgiften ifråga om bolagets handhavande av den nykterhetsvårdande verksamheten. Riktlinjerna för utövandet av denna verksamhet bör göras till föremål för närmare utredning, och det synes förbundet naturligt att, förutom kontrollstyrelsen, uppsiktsmyndigheten över alkoholistvården, socialstyrelsen, lämnas tillfälle att framlägga sina synpunkter i denna synnerligen viktiga detalj.

Jämväl *svenska stadsförbundet* föreslår fortsatt utredning rörande det lokala inflytandet över utminuteringen, vilken utredning särskilt borde klarlägga den inbördes ställningen mellan rådgivande nämnd, kommunal nykterhetsnämnd och länsnykterhetsnämnd.

Innan jag redogör för innehållet i yttrandena över förslaget om inrättandet av ett restaurangbolag för hela riket vill jag omnämna, att den inom besparingsberedningen avgivna reservationen i främsta rummet avsåg förslaget om tillskapandet av ett enda restaurangbolag. Reservanten anförde följande:

En centralisering av restaurangrörelsen bör enligt min mening icke komma ifråga, såvida icke någorlunda säkra utsikter till avsevärda besparingar förefinnas. De sakkunniga synas icke ha kunnat anföra några sådana, och deras skäl i övrigt förefalla mig icke övertygande. I en så pass känslig affärsrörelse som denna bör man enligt min mening icke skapa allt för stora företag och icke gå för långt i centralisation. Det företag, som här skulle skapas med från början 70 miljoner kronors årsomsättning och stora expansionsmöjligheter, synes mig icke lyckligt och icke riskfritt. Vida önskvärdare vore att bibehålla lokalt begränsade bolag och giva dessa stark lokal anknytning samt största möjliga självständighet och självansvar under kontrollstyrelsens allmänna tillsyn. Svårigheten för en lösning i sådan riktning ligger i frågan, vem som skall vara aktieägare, när nuvarande utminuteringsbolag upplösts. Svårigheten torde icke vara olöslig. Aktierna böra kunna placeras hos enskilda och samfälligheter med lokal förankring.

De sakkunnigas förslag till omorganisation av de nu bestående restaurangbolagen tillstyrkes av följande myndigheter, nämligen *kontrollstyrelsen*, *statskontoret* samt *länsstyrelserna i Stockholms och Gävleborgs län*. Av dessa påpekar kontrollstyrelsen särskilt, att ett centralt organ måste skapas för övertagande av de funktioner i fråga om restaurangbolagen, som nu utövas av kontrollstyrelsen.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län erinrar, att de sakkunniga, då de föreslagit bibehållande av de nuvarande restaurangbolagen med stor lokal rörelsefrihet, gjort detta under framhållande av att det torde finnas få näringsgrenar, som vore så starkt individualistiskt betonade som restaurangnäringen. Detta vore en synpunkt, som icke kunde nog starkt understrykas och som gjorde att länsstyrelsen ställde sig synnerligen tveksam mot förslaget om ett riksbolag på ifrågavarande område.

De sakkunnigas förslag i denna del avstyrkes rent allmänt av följande myndigheter, nämligen *överståthållarämbetet* samt *länsstyrelserna i Jönköpings, Kristianstads och Västerbottens län*.

Sålunda anför överståthållarämbetet:

Vad angår frågan om sammanförande av hela den av systembolagen numera bedrivna restaurangrörelsen till ett enda företag, så synas vinsterna av en dylik centralisation kunna ifrågasättas. De restaurangbolag, som nu för systembolagens räkning utöva restaurangrörelse, äro redan av den omfattning, att rationaliseringen inom dem kunnat drivas jämförelsevis långt. Några ytterligare fördelar i detta hänseende torde därför en centralisering näppeligen kunna medföra. Däremot är det att befara, att förvaltningen av ett hela riket omfattande restaurangbolag skall bli för tung och osmidig för att väl kunna fylla de krav på anpassning, som restaurangrörelsen ställer på utövarna. Enligt ämbetets mening kunna knappast fördelarna av ett riksbolag uppväga nackdelarna därav.

Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar i förevarande fråga:

Redan nu finnes ett bolag, vars verksamhetsområde är så pass omfattande, att det skulle kunna förefalla, som om åtgärden att utvidga det med de fyra övriga ej skulle spela någon större roll. Såvitt länsstyrelsen kan förstå innebörden av skälen för att sammanföra bolagen till ett gemensamt synas dessa främst vara att söka i vissa motsättningar mellan de nuvarande bolagen och den övervakande myndigheten, om vilkas närmare beskaffenhet och innebörd länsstyrelsen saknar möjlighet att bilda sig erforderlig uppfattning. Det kan naturligen icke bestridas, att en sammanslagning här kan — utan att medföra direkt påvisbara olägenheter — innebära möjlighet till sådana besparingar, att man icke kan undgå att realisera tanken härpå. Erinras må emellertid att, då till stöd för tanken att sammanslå de nuvarande fem restaurangbolagen till ett åberopas vissa fördelar beträffande den ekonomiska verksamheten, häri onekligen kan föreligga en fara för att få till stånd den uniformitet å ifrågavarande slags restauranger, varom talas i betänkandet och vars förhandenvaro däri erkännes innebära en olägenhet, som man helst önskar undgå. Med tanke härpå och med tanke på att en restaurang, som skall skötas genom en central ledning såsom i betänkandet föreslås, knappast kan få den personliga karaktär och anstrykning, som enligt betänkandet ej blott skattas högt utan även synes innebära en förutsättning för en så individualistiskt betonad rörelse som restaurangnäringen, synes förslaget att sammanföra samtliga fem restaurangbolag till ett riksbolag ej vara av den beskaffenhet, att det alldeles obetingat kan tillstyrkas. Åtminstone torde denna reservation gälla så länge lagstiftningen på området ännu tillåter möjligheten att överlåta en utskänkningsrörelse på enskild person.

Länsstyrelsen i Kristianstads län erinrar, att då de sakkunniga själva framhållit betydelsen av att restaurangnäringen på ett smidigt sätt anpassades efter allmänhetens skäliga anspråk samt att uniformitet i driften borde undvikas, förefölle det mindre logiskt att åt ett enda bolag överlåta en så vidlyftig och svårskött rörelse som det här vore fråga om. I stället borde i allmänhetens intresse konkurrensmöjligheter skapas och framför allt enskilt initiativ icke förkvävas.

Länsstyrelsen i Västerbottens län ifrågasätter, huruvida den föreslagna centraliseringen av restaurangrörelsen, om den förverkligades, skulle komma att medföra det ekonomiskt fördelaktigare utbyte som förmodligen åsyftades. Det förstatligande, som kunde sägas ha ägt rum beträffande restaurangrörelsen vid järnvägarna, hade åtminstone icke medfört sådana förändringar som varit till gagn och trevnad för allmänheten.

De fem nu bestående restaurangbolagen ha i sina yttranden intagit sinsemellan olika ståndpunkter. De sakkunnigas förslag tillstyrkes i princip av SARA och BARA, men avstyrkes av de tre övriga bolagen.

SARA framhåller i sitt yttrande, att nu bestående olägenheter svårligen kunde undvikas på annat sätt än genom att överflytta den statliga överledningen över restaurangbolagen till ett i bolagsform organiserat centralt organ.

BARA gör i sitt yttrande vissa erinringar mot ett riksbolag inom utskänkningsrörelsen, bland annat i det hänseendet att den nära anpassningen till lokala förhållanden icke kunde i samma utsträckning som nu upprätthållas genom ett riksbolag, men anser sig dock ej kunna avstyrka tillskapandet av ett sådant bolag.

De tre övriga restaurangbolagen grunda sina avstyrkanden i huvudsak därpå, att de nuvarande restaurangbolagen varit i verksamhet endast under en kort tid, att någon anmärkning icke framställts i fråga om bolagens handhavande av utskänkningsrörelsen, att det lokala intresset inom bolagen icke borde avkopplas och att möjligheterna till besparingar genom en omorganisation icke finge överskattas.

ÖSARA, som starkt betonar, att den lokala förankringen i opinionen ute i orterna måste anses särskilt värdefull för bolaget, anför i detta hänseende bland annat följande:

När systemaktiebolaget i Kalmar den 1 januari 1940 till restaurangbolaget överlämnade ansvaret för den av systemaktiebolaget tidigare drivna rörelsen inom den egna utskänkningsrörelsen, erhöll restaurangbolaget på ansökan Kungl. Maj:ts medgivande att öka styrelsens ledamotsantal från fem till sju. För denna åtgärd anförde bolaget bl. a. följande motivering: »Erfarenheterna från bolagets hittillsvarande verksamhet giva vid handen att det är av betydelse för rörelsens bedrivande, att bolaget har personlig kontakt med ortsintressena genom styrelsemedlemmar från de olika systembolagens verksamhetsområden. Med hänsyn till den ovan angivna utvidgningen av bolagets verksamhetsområde (till Kalmar läns södra landstingsområde) synes det ur ovan angivna synpunkt vara ändamålsenligt att öka styrelseledamöternas antal till sju, varav följer, att jämväl sju suppleanter skola väljas.» Dessa synpunkter vunno kontrollstyrelsens gillande. Genom resolution den 19 januari 1940 biföll Kungl. Maj:t framställningen. Genom denna så nyligen medgivna anordning med sju styrelseledamöter har det alltså varit möjligt för bolaget att erhålla representation från samtliga de sex städer, som äro säte för bolagens aktieägare.

Sveriges centrala hotell- och restaurantförening betonar i sitt yttrande skillnaden mellan folkrestauranger och annan restaurangrörelse samt anför i avslutning härtil följande:

Föreningen vill framhålla, att det är av mycket stor betydelse, att tydliga anvisningar lämnas för restaurangbolagens verksamhet, innan definitiv ställning tages till frågan, huruvida denna verksamhet bör såsom hittills drivas av fem från varandra skilda bolag eller av ett enda bolag.

Om restaurangbolagens verksamhet begränsades till att omfatta allenast folkrestaurangerna, torde en centralisering av denna verksamhet på det sätt de sakkunniga föreslagit kunna med ekonomisk fördel genomföras. Folkrestaurangerna kräva icke samma individuella tillsyn och skötsel som restaurangrörelser av högre klass. Skulle däremot restaurangbolagen alltjämt driva restaurangrörelse av högre klass i samma omfattning som hittills eller ökad sådan, torde den föreslagna centraliseringen icke vara ändamålsenlig.

Sveriges hotell- & restaurangpersonals förbund avstyrker de sakkunnigas förslag, enär dess genomförande icke skulle medföra några fördelar vare sig ur social, kommersiell och facklig synpunkt eller med hänsyn till allmänheten samt enär olägenheterna i fråga om kontrollstyrelsens dubbelställning icke motiverade den föreslagna omorganisationen.

Särskilda erinringar framställas i ett flertal yttranden beträffande de fördelar, som enligt de sakkunnigas mening stode att vinna på det kommersiella området genom en koncentration av restaurangbolagens rörelse.

Sålunda anför exempelvis *BARA*:

De fördelar beträffande utnyttjande av arbetskraft, varuinköp, fastighets-, byggnads- och lokalinredningsfrågor, prissättning och finansfrågor, som de sakkunniga anse skulle vinnas genom en omorganisation, hava till stor del redan vunnits genom det etablerade samarbetet mellan bolagen. Det kan därvid bl. a. erinras om de konferenser mellan bolagens direktörer, som titt och tätt förekomma, vid vilka konferenser enhetliga metoder och arbetslinjer diskuteras och utarbetas. Detta samarbete skulle kunna ytterligare utvecklas, varigenom samtliga de åberopade fördelarna skulle kunna ernås inom den nuvarande organisationens ram. Förhållandet till personalen är ju alltid en ömtålig angelägenhet. Men principerna för dessa avgöranden handläggas numera centralt genom den arbetsgivareförening, till vilken bolagen äro anslutna. Någon förbättring i detta avseende skulle ej komma till stånd genom tillkomsten av ett riksbolag. Ej heller i fråga om varuinköp och dithörande förhållanden skulle några tänkbara fördelar vara att vinna genom en sådan centralisering.

SARA, som motiverat sin tillstyrkan av förslaget i denna del väsentligen därmed, att organiserandet av ett centralt bolag erfordrades för att tillskapa ett mera ändamålsenligt organ för kontrollstyrelsens nuvarande direktivgivande och kontrollerande verksamhet, har beträffande de påstådda fördelarna av förslaget ur kommersiell synpunkt yttrat följande:

Vid behandlingen av förslaget har inom *SARA*:s styrelse till en början framhållits, att den ekonomiska jämförelsen mellan den föreslagna och den nuvarande organisationen icke givit denna senare full rättvisa och att åtskilliga fördelar, som i de sakkunnigas utredning tillgodoräknats den nya organisationen, säkerligen skulle stå att vinna även inom ramen av den nuvarande organisationsformen. En rationaliserad uppdelning av den allmänna restaurangverksamheten på olika distrikt borde sålunda kunna genomföras även med bibehållande av skilda restaurangbolag. Beträffande personalfrågorna har framhållits att en enhetlig anställnings- och lönepolitik redan i väsentliga hänseenden genomförts och att organisationen i skilda bolag icke hindrar, att man går vidare på denna väg. Personalutbytet mellan företagen torde icke väsentligt påverkas av omorganisationen. Beträffande de föreslagna inskränkningarna av reservpersonal och de besparingar, som därav skulle följa, har för *SARA*:s vidkommande erinrats om att bolaget icke har någon sådan personal anställd utan att behovet av tillfällig arbetskraft tillgodoses genom att lämpliga underordnade funktionärer successivt få rycka upp som vikarier. Härigenom vinnes också att vederbörandes kvalifikationer för befordran på ett praktiskt sätt kunna prövas. Beträffande frågan om restaurangpersonalens utbildning har inom *SARA* framhållits att den utgör en viktig angelägenhet icke blott för den allmänna restaurangrörelsen utan i lika hög grad berör de enskilda restauratörerna och därför bör ordnas allsidigt för all restaurangrörelse i landet. Frågan kan därför icke lösas enbart genom den föreslagna omorganisationen av de allmänna restaurangföretagen.

Beträffande driftsekonomiska besparingar har inom *SARA* vidare uttalats att även med bibehållande av skilda bolag intet hinder finnes mot att låta de mindre bolagen tillgodose sitt behov av varor genom inköp från de större företagen. Samtidigt har emellertid erinrats om att den alldeles övervägande delen av varubehovet utgöres av färskvaror och att det i fråga om dem är tvivelaktigt, om någon ytterligare rationalisering är möjlig, då de givetvis som regel måste inköpas på orten. Beträffande fastighets-, byggnads- och

lokalinredningsfrågor har uttalats att den ytterligare rationalisering på detta område, som kunde vinnas inom ett enda bolag, lika väl skulle kunna åstadkommas inom den nuvarande organisationens ram. I finansfrågorna skulle skilda bolag mycket väl kunna samarbeta på sådant sätt att onödig upplåning undviks, nämligen så att lånebehovet för ett bolag tillgodoses genom att disponibla medel från något annat företag på förmånliga villkor ställdes till förfogande. Vad slutligen de arbetsmarknadspolitiska synpunkterna beträffar har framhållits att det är mindre sannolikt att under en krisperiod något av företagen skulle vara i stånd att taga emot övertalig personal från ett annat hårdare drabbat företag.

Slutligen må omnämnas att *statens sakrevision* i sin i februari 1944 avgivna promemoria anfört bland annat, att sakrevisionens samtliga ledamöter vore av den uppfattningen, att kontrollstyrelsens dubbelställning såsom såväl direktivgivande som kontrollerande i förhållande till de nuvarande system- och restaurangbolagen vore förenad med avsevärda såväl principiella som praktiska olägenheter. De sistnämnda olägenheterna syntes ha framträtt tydligast i fråga om restaurangföretagen, beroende på att dessa företag dreve en ekonomisk verksamhet av omfattande och svårskött beskaffenhet. Olägenheterna hade särskilt förmärkts i samband med genomförandet av större affärsuppgörelser samt vid handläggningen av personal- och anställningsfrågor. Med hänsyn härtill talade starka skäl för en sådan ändring av den nuvarande ordningen, att ledningen av ifrågavarande restaurangföretag frigjordes från beroendet av kontrollstyrelsen. Syftet med omorganisationen borde sålunda vara att åstadkomma en sådan ledning av restaurangföretagen, att kontrollstyrelsens såväl direktivgivande som kontrollerande verksamhet kunde upphöra.

Efter det i promemorian redogjorts för det av besparingsberedningen godkända förslaget om inrättandet av ett riksbolag för utskänkningsrörelsen, har i promemorian vidare uttalats, att ledningen för denna restaurangrörelse även enligt sakrevisionens åsikt borde erhålla den allmänna struktur och det förhållande till staten, som besparingsberedningen föreslagit. Emellertid framhålls allmänt, att, då restaurangrörelse vore ett särskilt ömtåligt slag av affärsrörelse, det icke borde tillskapas ett sannolikt tungt arbetande monopolföretag, vari centralisationen komme att drivas långt och de lokala synpunkterna skulle få svårt att göra sig gällande. Det vore därför riktigare att ifrågavarande restaurangverksamhet omhänderhades av flera restaurangbolag, ettvar med i huvudsak den organisation som tilltänkts för det föreslagna enda företaget på området. Antalet bolag borde begränsas och syntes kunna fastställas till tre å fyra, varvid mera rationella gränser borde eftersträvas än de för de nuvarande restaurangbolagen gällande. Med en dylik organisation skulle de lokala förhållandena kunna bli lämpligen tillgodosedda. En annan fördel med ett antal restaurangbolag skulle vara att varje företag komme att sträva efter att uppvisa en god skötsel och ett fördelaktigt driftsresultat i förhållande till de övriga. Förekomsten av flera än ett företag på området skulle alltså lämna möjligheter till jämförelser av olika slag, vilka skulle saknas, om verksamheten omhänderhades av endast ett bolag. Samarbete mellan företagen exempelvis i avseende å upphandlingar och personalfrågor skulle lätt kunna åväga-

bringas genom inrättandet av särskilda gemensamma delegationer för bolagen. Den önskvärda enhetligheten i bolagens förvaltning skulle på ett lämpligt sätt kunna åstadkommas genom att någon av de ledamöter i varje styrelse, som Kungl. Maj:t skulle utse, vore ledamot jämväl i en eller flera av de andra restaurangbolagsstyrelserna. Det funnes skäl, att härvid taga under övervägande, om ej möjlighet borde skapas att till styrelseledamot utse representant för kontrollstyrelsen.

*Departements-
chefen.*

Den nuvarande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker är uppbyggd i enlighet med bestämmelserna i 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning. I förhållande till vad som tidigare gällde innebar 1937 års lagstiftning betydande förändringar såväl beträffande systembolagens utminuteringsrörelse som beträffande deras utskänkningsrörelse. I samband med lagstiftningens ikraftträdande den 1 oktober 1938 minskades sålunda antalet systembolag till ungefär en tredjedel eller från 121 till 41, och i fråga om systembolagens utskänkningsrörelse medgavs, att denna finge drivas genom s. k. restaurangbolag.

Efter ikraftträdandet av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning har ingen ändring skett beträffande systembolagens antal, och ej heller bolagens verksamhetsområden ha undergått några mera väsentliga förändringar. Däremot ha restaurangbolagen undergått en markerad utveckling. Från att ursprungligen ha varit rent lokala företag ha de fem restaurangbolagen utvecklats till vittomfattande företag, som driva både folkrestauranger och restauranger av högre klass inom alla delar av landet.

Den verksamhet, som bedrivs av system- och restaurangbolagen, har städse ansetts böra stå under statlig kontroll. Enligt bestämmelserna i 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning utövas denna kontroll i främsta hand av kontrollstyrelsen. I sådant syfte har kontrollstyrelsen tillerkänts befogenhet att utse två ledamöter i systembolags styrelse. Vidare stadgas beträffande såväl system- som restaurangbolagen, att bolagen vid utövandet av sin verksamhet stå under kontrollstyrelsens överinseende och ha att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter kontrollstyrelsen meddelar beträffande bolagens förvaltning eller eljest i rusdrycksförsäljningsförordningen särskilt angivna hänseenden. Till förvaltningsåtgärder av mera betydande räckvidd skall samtycke på förhand inhämtas av kontrollstyrelsen. I fråga om systembolagen skall granskning av förvaltningen årligen verkställas av två revisorer, av vilka den ene förordnas av kontrollstyrelsen. För restaurangbolagens del gäller härutinnan, att kontrollstyrelsen äger genom sin chef eller annan person som styrelsen förordnat deltaga i revisorernas granskning av restaurangbolags förvaltning och räkenskaper ävensom när som helst företaga särskild granskning.

Under tiden efter ikraftträdandet av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning har kontrollstyrelsen med stöd av de befogenheter, som tillerkänts styrelsen genom nämnda förordning, övat ett stort inflytande på system- och restaurangbolagens löpande förvaltning, och kontrollstyrelsen har därjämte tagit verksam del i den efterföljande granskningen av bolagens förvaltning

och räkenskaper. I samma mån som kontrollstyrelsens bestämmanderätt över system- och restaurangbolagen i praktiken blivit mera omfattande, ha emellertid vissa olägenheter framträtt i förhållandet mellan kontrollstyrelsen och bolagen. Dessa olägenheter, vilka i olika sammanhang påtalats av bland annat kontrollstyrelsen själv, ha haft sin grund främst däri, att kontrollstyrelsen kommit att intaga en dubbelställning gentemot bolagen; å ena sidan har kontrollstyrelsen varit direktivgivande i fråga om bolagens verksamhet, och å andra sidan har styrelsen varit ett granskande och dechargebeviljande organ.

I detta läge upptogs till behandling inom besparingsberedningen under år 1941 frågan om besparings- och rationaliseringsåtgärder på rusdryckshandterings område, och i samband med tillkallandet av särskilda sakkunniga för utredning av denna fråga uttalade beredningen — under hänvisning till att kontrollstyrelsens verksamhet under årens lopp undergått en förskjutning från en mera formell myndighetstillsyn till en alltmera ingående affärsledande verksamhet — att vid sakkunnigutredningen borde undersökas, huruvida den nuvarande organisationen av rusdrycksförsäljningen kunde anses ändamålsenlig.

Såsom framgår av redogörelsen för de sakkunnigas utredning och förslag ha de sakkunniga starkt understrukit de förefintliga olägenheterna med avseende å kontrollstyrelsens dubbelställning. Därutöver ha de sakkunniga framhållit såsom en särskild olägenhet i fråga om den nuvarande systembolagsorganisationen, att uppdelningen av utminuteringsrörelsen på ett så stort antal företag som 41 olika bolag medförde en bristande effektivitet och enhetlighet i lagtillämpningen och föranledde, att kostnaderna för ifrågavarande rörelse bleve förhållandevis höga. För avhjälpande av berörda olägenheter ha de sakkunniga, som undersökt olika möjligheter härutinnan, stannat för att förorda en sådan omorganisation av detaljhandeln med rusdrycker, att systembolagens utminuteringsrörelse skulle omhändervhas av ett för hela riket gemensamt systembolag och att de nuvarande fem restaurangbolagen skulle sammanslås till ett riksbolag. Samtidigt härmed skulle kontrollstyrelsens befogenheter med avseende å system- och restaurangbolagens förvaltning starkt minskas. Vid en omorganisation efter dessa linjer skulle enligt de sakkunnigas mening olägenheterna med avseende å kontrollstyrelsens dubbelställning helt försvinna och vidare skulle tillskapandet av två riksbolag, ett för utminuteringsrörelsen och ett för systembolagens utskänkingsrörelse, innebära en betydande rationalisering av bolagens såväl sociala som ekonomiska verksamhet.

Under remissbehandlingen ha delade meningar kommit till synes rörande lämpligheten av den föreslagna omorganisationen. I fråga om utminuteringsrörelsen har visserligen i allmänhet vitsordats, att kontrollstyrelsens nuvarande dubbelställning i förhållande till systembolagen kunde medföra olägenheter och att besparingar syntes möjliga genom en koncentration av dessa bolag till ett riksbolag. I åtskilliga remissvar ha emellertid framställts invändningar mot reformförslaget i denna del. Dessa invändningar ha i stort

sett gått ut därpå, att sammanslagningen av systembolagen skulle skapa svårigheter med avseende å den individuella kontrollen samt medföra, att den betydelsefulla lokala anknytningen inom utminuteringsrörelsen icke längre skulle kunna bevaras. Emellertid har även framhållits ovissheten i fråga om de väntade besparingarna. Vad härefter beträffar restaurangbolagens utskänkningsrörelse har förslaget om tillskapandet av ett enda riksbolag för detta ändamål vunnit anslutning från flera håll. Å andra sidan har mot en dylik anordning erinrats, att det för en så känslig affärsrörelse som restaurangverksamheten icke borde skapas allt för stora företag och att en centralisation därför icke borde drivas för långt. I vissa yttranden ha också uttalats farhågor för att, därest endast ett restaurangbolag tillskapades för hela riket, detta bolag skulle komma att i ökad utsträckning driva annan rörelse än sådan, som har karaktär av folkrestaurangrörelse, och därigenom föranleda intrång på de enskilda restaurangföretagens område.

De invändningar, som anförts mot den föreslagna koncentrationen av *systembolagen*, kunna enligt min mening icke utan vidare avvisas. Systemet med individuell kontroll över utminutereringen kräver tydligen för sin funktionsduglighet, att utminuteringsorganet har en viss lokal anknytning. Huru en sådan anknytning lämpligen bör åstadkommas vid en nedskärning av systembolagens antal är en ömtålig fråga, om vilken man uppenbarligen kan hysa olika uppfattningar. För egen del finner jag det svårt att träffa ett avgörande på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet, och frågan synes mig därför böra bli föremål för ytterligare utredning. Då härtill kommer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om en förutsättningslös och allsidig utredning angående den svenska nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning och att en sådan utredning självfallet kommer att beröra jämväl systembolagens ställning, synes det mig lämpligt, att det nu framlagda omorganisationsförslaget tages upp till avgörande först i ett senare sammanhang.

Vad härefter angår frågan rörande omorganisation av de nuvarande *restaurangbolagen* framträder olägenheten av kontrollstyrelsens dubbelställning väsentligt starkare i fråga om restaurangbolagen än i fråga om systembolagen, något som tydligen sammanhänger med arten och omfattningen av restaurangbolagens verksamhet. Till belysande av huru samarbetet mellan kontrollstyrelsen och restaurangbolagen i praktiken gestaltat sig må följande anföras. Om ett av restaurangbolagen intresserats för ett hotellbygge eller för att övertaga och modernisera ett stadshotell, har kontrollstyrelsen redan från början satts i tillfälle att pröva projektet. För kontrollstyrelsen ha framlagts ritningar och ekonomiska kalkyler, varjämte konferenser hållits inför kontrollstyrelsen; det har även kunnat hända, att kontrollstyrelsen genom egna representanter företagit en närmare undersökning på platsen. Sedan utredningen avslutats och eventuell köpeskilling — kanske på flera miljoner kronor — bestämts, vilket allt skett i samråd med kontrollstyrelsen, har restaurangbolaget till kontrollstyrelsen ingivit en formell ansökan om godkännande av bolagets åtgärder. En dylik ansökan har givetvis godkänts. Att den efter-

prövning, som jämlikt bestämmelsen i 6 kap. 15 § 8 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen skett, under sådana förhållanden blivit illusorisk, är tydligt.

För egen del har jag funnit kontrollstyrelsens ställning i förhållande till restaurangbolagen vara så otillfredsställande ur såväl principiella som praktiska synpunkter, att jag anser en ändring härutinnan redan nu böra komma till stånd. Härvid torde man icke kunna stanna vid att avkoppla kontrollstyrelsen från endast en del av de uppgifter, som beröra restaurangbolagens ekonomiska förvaltning. Därest en ny organisation tillskapades, som finge övertaga, förutom de nuvarande restaurangbolagens verksamhet, kontrollstyrelsens uppgifter att leda och meddela direktiv för restaurangrörelsen, medan kontrollstyrelsen bibehölles vid sina rena granskningsuppgifter, skulle utvecklingen med all sannolikhet föra därhän, att den nya organisationen — liksom för närvarande restaurangbolagen — komme att i förväg vända sig till kontrollstyrelsen för att inhämta dess mening angående planerade åtgärder. För undanröjande av den bestående olägenheten torde därför en fullständig upplösning av restaurangbolagens beroende av kontrollstyrelsen vara erforderlig.

Vad härefter beträffar sättet för genomförandet av en sådan reform ha de sakkunniga föreslagit, att de nuvarande restaurangbolagens verksamhet skulle överlåtas på ett aktiebolag med starkt statligt inflytande och med hela riket såsom verksamhetsområde. Detta riksbolag, som i fråga om sin ekonomiska förvaltning skulle vara helt oberoende av kontrollstyrelsen, borde organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet och Aktiebolaget Vin- & spritcentralen. Ett annat förslag, som framkommit under remissbehandlingen och som förtjänar att närmare övervägas, går ut på att ifrågavarande restaurangrörelse skulle uppdelas å flera — förslagsvis tre eller fyra — fristående restaurangbolag, ett vart med i huvudsak den organisation, som avsetts för det föreslagna riksbolaget.

För såväl det ena som det andra av de nyss nämnda förslagen kunna enligt min mening goda skäl åberopas. Det förhåller sig otvivelaktigt så, som från olika håll påpekats, att restaurangrörelsen mer än många andra rörelser är beroende av anpassning efter lokala förhållanden och smakriktningar. Ur denna synpunkt äger tydligen förslaget med flera bolag ett visst företräde framför förslaget med ett enda bolag. En uppdelning av ifrågavarande restaurangrörelse på flera självständiga företag skulle också, såsom sakrevisionen framhållit, lämna möjlighet till jämförelser av olika slag rörande driftens effektivitet. Å andra sidan torde en organisation med central ledning vara enklast och effektivast. Vidare kan man icke bortse från att, även om behov av lokal anpassning förefinnes, åtskilliga frågor likväl äro av den beskaffenhet att de — särskilt med hänsyn till ifrågavarande rörelses halvstatliga karaktär — böra avgöras efter enhetliga linjer. Jag tänker härvid närmast på anställnings- och lönefrågor. Givet är, att åtskilligt i detta avseende skulle kunna vinnas genom samarbete mellan självständiga företag; tillskapandet av en central ledning innebär dock de säkraste garantierna

för enhetlighet i avgörandena. Vad sist sagts torde äga motsvarande tillämpning beträffande möjligheterna att åstadkomma besparingar genom samordning av varuinköp och gemensam planering av byggnads- samt inredningsarbeten m. m. Slutligen må framhållas, att en uppdelning av restaurangrörelsen å flera bolag förutsätter en lokal avgränsning mellan bolagens verksamhetsområden. Denna avgränsning, som tid efter annan skulle behöva jämkas på grund av ändrade förhållanden, skulle innebära vissa svårigheter, vilka icke förekomma inom ett bolag med hela riket såsom verksamhetsområde.

I och för sig synas de skäl, som sålunda kunna åberopas för de olika förslagen, väga ganska jämnt. Emellertid har jag kommit till den uppfattningen, att en uppdelning av restaurangrörelsen på tre eller fyra bolag icke skulle innebära tillräcklig garanti för att de lokala intressena bleve vederbörligen beaktade och jag ämnar därför, såsom av det följande kommer att framgå, föreslå en särskild anordning för åstadkommande av lokal anknytning. Då vid sådant förhållande det främsta skälet för rörelsens uppdelning mist sin styrka, har jag vid mitt slutliga ställningstagande funnit sakkunnigförslaget innebära den bästa lösningen, och jag vill följaktligen tillstyrka, att de nuvarande restaurangbolagens verksamhet överlåtes å ett enda bolag. I fråga om dettas organisation torde såsom de sakkunniga framhållit Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet och Aktiebolaget Vin- & spritcentralen kunna tjäna såsom förebilder.

Genomförandet efter dessa linjer av en omorganisation av systembolagens utskänkningsrörelse påkallar ett flertal ändringar i 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning. I anledning härav har inom finansdepartementet upprättats förslag till *förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker*. I förslaget ha emellertid upptagits jämväl vissa ändringar, som icke direkt föranledas av den ifrågasatta omorganisationen men som ansetts böra genomföras i detta sammanhang.

Jag torde härefter få övergå till att paragrafvis behandla de föreslagna ändringarna.

1 KAP.

5 §.

Ändringen i första momentet är föranledd av att definitionen på det nya restaurangbolaget, såsom framgår av det följande, överföres från sjätte till tredje kapitlet.

I andra momentet föreslås en uppmjukning av förbudet för ämbets- eller tjänstemän att vara ledamot av styrelsen för sådant bolag, som avses i första momentet. Härmed åsyftas närmast att möjliggöra inväljandet i styrelsen av någon representant för kontrollstyrelsen. Särskilt under den första verksamhetstiden kan det nämligen vara värdefullt för bolaget att på detta sätt

få tillgodogöra sig kontrollstyrelsens erfarenheter från de nuvarande restaurangbolagens verksamhet.

I fråga om fjärde momentet hade de sakkunniga föreslagit, att detsamma skulle upphävas. Kontrollstyrelsen tillstyrkte förslaget under hänvisning till att systembolag, som överlätit tillstånd till utskänkning, vore oförhindrat att, då så av särskilda omständigheter påkallades, ingå i prövning av viss utskänkingsföreståndares lämplighet för uppdraget. Mot de sakkunnigas förslag härutinnan har jag ej något att erinra.

3 KAP.

7 §.

Ändring i andra momentet är föranledd därav, att — såsom framgår av 6 kap. 2 § — systembolag icke längre självt får bedriva utskänkingsrörelse.

15 §.

Enligt rusdrycksförsäljningsförfordningen i dess nu gällande lydelse äro systembolagen bärare av samtliga utskänkningstillstånd med undantag för de s. k. fria rättigheterna enligt 3 kap. 13 §. Det av besparingsberedningen godkända förslaget innebar i detta hänseende endast den ändringen, att utskänkningstillstånden skulle innehavas av det föreslagna riksbolaget för utminuteringsen. Häremot invände reservanten inom besparingsberedningen, att det vore mera tilltalande för rättskänslan, om kontrollstyrelsen hölle sin hand över tillstånden till utskänkning. Under remissbehandlingen framställdes mot förslaget icke några andra erinringar än att Sveriges centrala hotell- och restaurantförening framhöll, att länsstyrelserna borde få sin befogenhet utvidgad, så att dessa direkt till vederbörande restauranginnehavare — enskild restauratör eller allmänt restaurangbolag — beviljade tillstånd till utskänkning. För egen del finner jag någon ändring i förevarande hänseende icke böra ifrågakomma. I enlighet med omorganisationens syfte föreslås däremot i 15 § första stycket den ändringen i förhållande till vad som nu gäller, att tillstånd till utskänkning, som meddelats systembolag, må utnyttjas först sedan det överlåtits till annan.

I 15 § andra stycket ha sammanförts de nuvarande bestämmelserna i 15 § med den ändringen, att förbudet i vissa fall mot överlåtelse av tillstånd till utskänkning ersatts med föreskriften, att tillstånd i samma fall må överlätas endast på restaurangbolaget.

I 15 § tredje stycket i departementsförslaget har upptagits en motsvarighet till det nu gällande stadgandet i 16 § 1 mom. första stycket.

16 §.

Bestämmelserna i denna paragraf äro i huvudsakliga delar lika lydande med de nuvarande bestämmelserna i 16 § 1 mom. andra stycket och 16 § 2 mom. Då överlåtelse av utskänkningstillstånd utgör förutsättning även för

den av restaurangbolaget bedrivna utskänkningsrörelsen, kommer bolaget att bland annat i fråga om de s. k. vinstkvantiteterna i princip likställas med övriga restauratörer.

18 §.

I enlighet med de sakkunnigas förslag har befogenheten att föreskriva, att utskänkning skall anordnas i kommunen, överflyttats å länsstyrelsen, varjämte stadgats, att föreläggande som i paragrafen avses skall gälla restaurangbolaget i stället för såsom för närvarande systembolaget. Den praktiska betydelsen av förevarande stadgande torde icke vara särskilt stor, varför ett överflyttande av prövningsrätten från kontrollstyrelsen till länsstyrelsen icke är ägnat väcka några betänkligheter.

20 §.

I denna paragraf föreslås ingen annan ändring än att uttrycket »utskänkningstillståndet» i 1 mom. andra stycket utbytes mot det riktigare uttrycket »avtalet om överlåtelsen».

21 §.

Den ändring, som förordas i förevarande paragraf, består däri, att ordet polischefen ersättes med uttrycket polismyndigheten. Beträffande anledningen härtill torde jag få hänvisa till propositionen nr 17 till innevarande års riksdag med förslag till lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses, m. m. (s. 57, 81).

6 KAP.

2 §.

Såsom framgår av vad jag tidigare anfört, skola systembolagen avkopplas från utskänkningsrörelsen utom i det avseendet, att bolagen skola vara bärare av utskänkningstillstånden. Med hänsyn härtill torde den i förevarande paragraf upptagna bestämmelsen böra ersättas med ett stadgande av innehåll, att systembolag icke må driva restaurangrörelse eller därmed jämförlig verksamhet.

9 §.

Den nuvarande bestämmelsen i denna paragraf bör utgå. I stället torde i detta sammanhang böra behandlas en annan fråga rörande systembolagens verksamhet, vilken aktualiserats därigenom att systembolagens organisation åtminstone för tillfället lämnas orubbad, nämligen frågan om förhållandet mellan kontrollstyrelsen och systembolagen, å ena, samt den hos systembolagen anställda personalen, å andra sidan.

Alltsedan 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning trädde i kraft har förevarande fråga reglerats dels av bestämmelsen i 10 § sista punkten, enligt vilken systembolag icke utan samtycke av kontrollstyrelsen må besluta rörande

lön till befattningshavare i ledande ställning inom bolaget, rörande grunder för avlöning till annan personal eller för pensionering av personal samt rörande understöd till anställd person, som till följd av ålder eller annan orsak är oförmögen till tjänstgöring, *dels ock* av stadgandet i 12 §, att systembolag vid utövande av sin verksamhet står under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter kontrollstyrelsen meddelar beträffande bolagets förvaltning eller eljest i denna förordning särskilt angivna hänseenden.

Vid olika tillfällen har från den vid systembolagen och de allmänna restaurangbolagen anställda personalen gjorts gällande, att kontrollstyrelsens rätt att ingripa i löne- och pensionsfrågor vållade stora olägenheter, särskilt vid avtalsförhandlingar mellan bolagen och deras personal. Sålunda har *Daco* (De anställdas centralorganisation) i en den 13 maj 1943 dagtecknad promemoria omnämmt, att kontrollstyrelsens ingripanden i praktiken blivit av stor betydelse, att vid förhandlingar med system- och restaurangbolagens arbetsgivareföreningar tjänstemannaorganisationen alltid befunne sig i det läge, att som motpart ha representanter för arbetsgivaren, vilka icke kunde träffa ett avgörande vid förhandlingsbordet utan först måste inhämta kontrollstyrelsens godkännande, att de kompromisser, som efter ingående förhandlingar nåddes vid förhandlingsbordet, sålunda icke vore några definitiva lösningar av de behandlade frågorna, samt att erfarenheten visade, att kontrollstyrelsen ej sällan, när resultatet från förhandlingsbordet förelades styrelsen, dekreterade, att den och den ändringen måste företagas för att styrelsen skulle kunna giva sitt godkännande av förhandlingsresultatet. Det låge enligt *Dacos* mening i sakens natur, att de av kontrollstyrelsen företagna justeringarna alltid vore till den anställdes nackdel; ej sällan ginge genom dem resultatet av mödosamma förhandlingar till spillo för arbetstagaren. Kontrollstyrelsens förvaltningsrättsliga ställning ledde enligt *Daco* till en ur förhandlingssynpunkt ohållbar situation, och den riktiga lösningen av detta problem vore, att sådan ändring vidtoges i rusdrycksförsäljningsförordningen, att kontrollstyrelsens bestämmanderätt i frågor rörande personalens anställningsförhållanden helt och hållet upphörde. *Daco* förmenade, att därigenom skulle de överenskomelser, som träffades mellan tjänstemannaorganisationerna och arbetsgivaresammanslutningarna, bliva absolut bindande för båda parter, och ifrågavarande tjänstemannagrupper skulle ur förhandlings- och avtalsrättsliga synpunkter bliva likställda med övriga tjänstemannagrupper på den privata arbetsmarknaden. I huvudsak samma synpunkter ha anförts av *systembolagens personalförening* i en skrivelse till mig av den 12 februari 1944. I denna skrivelse har föreningen hävdad, att kontrollen över lönesättningen vid systembolagen utan förfång för statsnyttan kunde överlämnas till den arbetsgivareförening, som med kontrollstyrelsens medgivande skapats av systembolagen med uppgift att handhava just dylika frågor.

Jämväl *kontrollstyrelsen* har ägnat uppmärksamhet åt förevarande fråga. Sålunda har styrelsen bland annat i en till mig i februari 1944 avgiven pro-

memoria framfört åtskilliga erinringar mot förslaget, att systembolagspersonalens anställningsförhållanden skulle helt bestämmas genom de överenskommelser, som kunde träffas mellan systembolagens arbetsgivareorganisation och personalsammanslutningarna. Enligt styrelsen skulle förslagets förverkligande medföra, att en mycket väsentlig del av den ekonomiska kontroll över systembolagen, som för närvarande genom styrelsen vore tillförsäkrad det allmänna, bortföller; av systembolagens totala omkostnader under år 1942, 23,65 milj. kronor, utgjorde nämligen icke mindre än 11,81 milj. kronor, eller nästan exakt 50 procent, lönekostnader. Vidare skulle enligt styrelsens mening krav komma att resas på motsvarande ändring beträffande styrelsens beslutanderätt i fråga om pensionering av och understöd till systembolagspersonalen, varigenom ytterligare ett område av betydande ekonomisk räckvidd — 1942 utgjorde ifrågavarande kostnader c:a 1,36 milj. kronor — skulle undandragas det allmännas kontroll. I sin promemoria har styrelsen ytterligare anfört, att då fastställandet av löner till befattningshavare i ledande ställning inom bolagen — i första hand verkställande direktörer och avdelningschefer — icke lämpligen borde ske förhandlingsvägen och styrelsens nuvarande befogenhet i sådant hänseende fördenskull borde bibehållas, kunde en bristande enhetlighet i anställningsvillkorens bestämmande för olika personalkategorier med därav följande olägenhet befaras. Enligt styrelsen hade erfarenheten på olika sätt givit vid handen, att en enhetlig tillsyn å personalrekrytering och befordringsförhållanden vid systembolagen vore önskvärd; de särskilda systembolagen visade stundom en lättförklarlig benägenhet att i dylika frågor tillmäta lokala förhållanden och hänsyn alltför stort avseende, under det att styrelsen hållit dylika tendenser tillbaka och främjat en för landet i dess helhet mera enhetlig handläggning av hithörande ärenden vid bolagen. För fullgörandet av styrelsens övriga uppgifter såsom tillsynsmyndighet i förhållande till systembolagen syntes erforderligt, att styrelsen bibehölles vid befogenheten att besluta rörande antalet befattningshavare vid varje särskilt bolag, befattningarnas fördelning på olika lönegrader och dylika frågor beträffande bolagens personalbestånd och personalstater; skulle även hithörande frågor undantagas från styrelsens kompetensområde, komme därmed den ekonomiska kontrollen över systembolagen i ännu ett betydelsefullt avseende att bortfalla.

*Departements-
chefen.*

Då det nuvarande förfarandet vid avtalsförhandlingarna mellan systembolagen och deras personal otvivelaktigt medför olägenheter i vissa avseenden, synes en ändring böra komma till stånd. Härvid torde böra uppställas såsom villkor, att åt det allmänna bevaras möjlighet till kontroll över systembolagens kostnader även i fråga om löner och pensioner. En lösning, som tillgodoser detta krav, är att systembolagens beslutanderätt i löne- och pensionsfrågor överflyttas på kontrollstyrelsen, så att styrelsen vid avtalsförhandlingarna direkt inträder såsom motpart till de anställda. Emellertid kan vid bedömandet av detta förslag icke bortses från att ledningen för systembolagen besitter en särskild sakkunskap på ifrågavarande område. Vidare kan

befaras, att därest bolagen skulle betagas bestämmanderätten i nu förevarande frågor, ledningens intresse för anställnings- och löneförhållanden skulle slappna. För att förhindra en sådan utveckling och för att utnyttja systembolagens sakkännedom synes det lämpligt, att bolagen i någon form erhålla tillfälle att i ansvarig ställning framföra sina synpunkter. En lämplig anordning härför synes vara, att kontrollstyrelsen vid behandlingen av avtalsfrågorna erhåller en särskild sammansättning med representanter för jämväl bolagen. Dessa representanter torde böra utses av Konungen efter förslag av systembolagen. Det avgörande inflytandet vid frågornas behandling bör dock tillkomma kontrollstyrelsens representanter. De närmare bestämmelser, som erfordras rörande handläggningen av avtalsfrågorna, torde böra upptagas i instruktionen för kontrollstyrelsen. Till bolagens representanter torde ersättning icke böra utgå av statsverket.

I enlighet med vad jag nu anfört har i 9 § stadgats, att systembolag icke må fatta beslut i frågor rörande lön till befattningshavare i ledande ställning inom bolaget, rörande grunder för avlöning till annan personal eller för pensionering av personal eller rörande understöd till anställd person som till följd av ålder eller annan orsak är oförmögen till tjänstgöring samt att det i stället tillkommer kontrollstyrelsen att i den ordning Konungen bestämmer avgöra dessa frågor.

10 §.

Då systembolagen enligt 2 § icke framdeles må driva restaurangrörelse erfordras icke längre bestämmelsen i punkt 1). Förbudet i punkt 6) mot bildande av restaurangbolag är likaledes obehövt och bör utgå. Slutligen bör stadgandet under punkt 9), i vilket hänseende nya bestämmelser föreslagits i 9 §, upphävas.

15 §.

Denna paragraf motsvarar 16 § i rusdrycksförsäljningsförordningens hitillsvarande lydelse.

16—21 §§.

Dessa paragrafer innehålla vissa bestämmelser rörande det nya restaurangbolaget.

Beträffande de närmare formerna för restaurangbolagets verksamhet ha de sakkunniga i sin promemoria anfört bland annat följande.

Restaurangbolaget skall givetvis bedriva sin rörelse efter kommersiella linjer; och härvid bör särskilt beaktas, att det torde finnas få näringsgrenar, som äro så starkt individualistiskt betonade som restaurangnäringen. Trivseln på restaurangerna skulle försvinna, om dessa genomgingo en allmän uniformering; och trevnaden ökas ju mer restaurangerna kunna förlänas en personlig karaktär. Det gäller därför att vid utformandet av det nya restaurangbolagets verksamhet se till att bolaget drives efter kommersiella grunder utan att de antydda olägenheterna uppkomma. I följd härav måste en betydande lokal rörelsefrihet kvarstå även efter de fem restaurangbolagens sammanslagning till ett bolag.

Efter det sammanslagningen genomförts bör enligt de sakkunnigas mening det nya restaurangbolaget i och för restaurangrörelsens utövande uppdelas sin verksamhet i olika distrikt. Härvid torde, åtminstone till en början, böra följas den uppdelning, som nu består mellan de fem restaurangbolagen.

Denna uppdelning kan genomföras på två olika sätt. Sålunda kan den utvägen begagnas, att bolaget för varje distrikt utser en distriktschef och inrättar ett distriktskontor för den löpande förvaltningen i den mån denna ej centraliseras till bolagets huvudkontor. Den andra utvägen går ut därpå, att restaurangbolaget tillskapar särskilda dotterbolag, ett för varje distrikt.

De sakkunniga hava haft under diskussion de skäl, som kunna åberopas för och emot de olika utvägarna.

Systemet med endast en distriktschef är givetvis en enkel organisationsform inom ett distrikt, men å andra sidan blir kontrollen över distriktet svårare att genomföra. Ej heller det andra systemet — med dotterbolag — är utan sina nackdelar, bland annat därutinnan att en organisation med moderbolag och dotterbolag måhända kan ställa sig något kostsammare än en organisation med distriktsförvaltning. Emellertid torde fördelarna med anordnandet av dotterbolag överbäga nackdelarna. Dotterbolagen måste var för sig framlägga resultaten av sin verksamhet, varför bolagen komma att sträva efter att visa upp så goda resultat som möjligt. Kontrollen är lättare att genomföra i fråga om dotterbolag än över distriktschefer. Härtill kommer vidare såsom en viktig synpunkt, att dotterbolagens styrelser stå i ett helt annat ansvar, enligt aktiebolagslagen och eljest, än distriktscheferna. Göras dotterbolagens styrelser ej för stora — förslagsvis endast 3 ledamöter i varje styrelse — torde ej heller kostnaderna för en organisation med dotterbolag avskräcka. I enlighet härmed hava de sakkunniga för sin del kommit till den slutsatsen, att en organisation med moderbolag och dotterbolag skall visa sig vara den för det nya restaurangbolaget bästa och lämpligaste.

I detta sammanhang torde även böra beröras dotterbolagens ställning i förhållande till moderbolaget. Genom särskilda bestämmelser i dotterbolags bolagsordning kan moderbolaget tillförsäkras inflytande i dotterbolagets förvaltning. I dotterbolags styrelse bör minst en ledamot utses bland ledamöterna i moderbolagets styrelse. Även den anordning skulle kunna tänkas, att minst två av moderbolagets styrelseledamöter skola ingå i styrelsen för dotterbolag. De sakkunniga hava dock ansett den förstnämnda lösningen vara att föredraga med hänsyn till att därigenom lämnas den möjligheten öppen, att moderbolagets och dotterbolags verkställande direktörer skola båda kunna inväljas i dotterbolagets styrelse.

Under remissbehandlingen av promemorian yttrade *statskontoret*, att de nuvarande bolagen icke borde bibehållas såsom moderbolag, respektive dotterbolag. Större möjligheter till besparingar skulle enligt statskontorets mening erbjuda sig, därest den av det allmänna bedrivna restaurangverksamheten omhänderhades av ett enda bolag med egen distriktsorganisation. Ämbetsverket delade nämligen icke de sakkunnigas uppfattning, att kontrollen över en dylik distriktsorganisation skulle vara svårare att genomföra än kontrollen över dotterbolag. Ansvaret för det ekonomiska resultatet av verksamheten inom de olika distrikten borde givetvis i första hand åvila distriktscheferna.

Kontrollstyrelsen, som ansåg att skapandet av ett särskilt holdingbolag för restaurangrörelsens centrala ledning erbjöde den ändamålsenligaste organisationsformen, anförde i sitt remissyttrande vidare:

Vid sammansättningen av de olika restaurangbolagens styrelser kan det enligt kontrollstyrelsens mening vara lämpligt att bereda ortsrepresentationen något större utrymme, än vad fallet skulle bli enligt sakkunnigeförslaget. Enligt detta skulle dotterbolags styrelse bestå av tre ledamöter, av vilka en skulle utses bland de av Kungl. Maj:t tillsatta ledamöterna i moderbolagets styrelse, medan de sakkunniga beträffande övriga platser i styrelsen velat hålla den möjligheten öppen, att dessa skulle intagas av moder- och dotterbolagens verkställande direktörer. I flertalet restaurangbolags yttranden har en utökning av antalet styrelseledamöter i dotterbolagen påyrkats, och kontrollstyrelsen finner sig med anledning av vad i sådant hänseende anförts böra förorda, att antalet ledamöter i dylikt bolags styrelse bestämmes till fem. Med hänsyn till holdingbolagets avgörande inflytande bör det vara tillfyllest, att en plats i dotterbolags styrelse reserveras för ledamot i förstnämnda bolags styrelse, vilken ledamot lämpligen bör, såsom de sakkunniga föreslagit, utses bland de av Kungl. Maj:t tillsatta ledamöterna. Då holdingbolagets styrelse torde böra sammansättas under hänsynstagande till, bland annat, olika landsdelars intressen, skulle en sådan modifikation av sakkunnigeförslaget beträffande restaurangbolags styrelse, som här förordats, öppna fullt betryggande möjligheter för ortsrepresentationen i sådan styrelse. Något vägledande uttalande, av innebörd att verkställande direktörerna böra ingå — eller icke ingå — i restaurangbolags styrelse torde icke böra göras; denna fråga synes böra avgöras efter lämpligheten i varje särskilt fall. Den anordning, som härutinnan synes kontrollstyrelsen mest näraliggande, är, att holdingbolagets verkställande direktör beredes plats i dettas styrelse, de olika restaurangbolagens direktörer i dessas styrelser.

Av de nu bestående restaurangbolagen yttrade SARA följande:

Vid de nuvarande restaurangbolagens infogande i det nya centrala bolaget erbjuda sig två huvudsakliga linjer. Den ena innebär, att de förutvarande bolagen likvideras och uppgå i det nya centralbolaget. Enligt den andra linjen bibehållas de gamla bolagen såsom dotterbolag och underordnas centralbolaget såsom moderbolag; centralbolaget förvärvar aktierna i de särskilda restaurangbolagen och låter dem fortsätta rörelsen såsom självständiga bolag med egna fonder och fullständiga räkenskaper. De sakkunniga hava icke anslutit sig till någondra av dessa huvudlinjer utan valt en mellanform för organisationen under anslutning till dotterbolagsformen, nämligen att SARA skulle ombildas för att övertaga det nya restaurangbolagets uppgifter såsom moderbolag och därjämte fortsätta SARA:s nuvarande restaurangrörelse. Då SARA:s styrelse prövat den viktiga frågan om formen för organisationen av det nya centrala bolaget, har styrelsen icke kunnat ansluta sig till de sakkunnigas förslag därutinnan. Dotterbolag av den i utlåtandet föreslagna konstruktionen synas icke erbjuda tillräckliga garantier för en individuell skötsel och tillgodoseendet av ortsintresset. Styrelsen skulle i regel komma att bestå av ledamöter i bolagets styrelse och en direktör, som i realiteten måste känna sig såsom tjänsteman hos moderbolaget. Att låta moderbolaget självt bedriva en del av rörelsen medför, att bolagets styrelse får mer att göra och mera kontakt med rörelsen, men synes betänkligt ur organisatorisk synpunkt. Moderbolagets styrelse får en så pass ömtålig och svår ställning, att samtliga distrikt böra vara likställda i förhållande till densamma. Vad de sakkunniga i övrigt anfört till stöd för sitt ifrågavarande förslag synes icke övertygande.

Beträffande särskilt frånvaron av så gott som varje lokal representation inom den föreslagna organisationen vill styrelsen framhålla följande. De

sakkunniga ha själva betonat, att centraliseringen icke får genomföras på sådant sätt att de olika restaurangföretagens individuella prägel går förlorad. SARA ansluter sig helt till denna uppfattning och vill därtill lägga, att en av förutsättningarna för vinnande av detta mål är, att den nya organisationen i största möjliga omfattning bibehåller den intima kontakt med ortsintressena, som för närvarande finnes och vilken SARA inom bolagets verksamhetsområde städse eftersträvat att tillgodose. Som ett led i denna strävan avlät bolaget i januari 1939 en framställning till Kungl. Maj:t om utökning av det i rusdrycksförordningen angivna antalet styrelseledamöter i syfte att i styrelsen kunna invälja representanter för vissa av de nyförvärvade företagen. Bolaget framhöll som skäl härför, att det måste anses vara av väsentlig betydelse för ett restaurangbolag att stå i nära kontakt med personer på de olika orterna, och denna kontakt skulle enligt bolagets mening otvivelaktigt bäst kunna förmedlas, om representanter för dessa orter kunde beredas plats i styrelsen. Sedan framställningen bifallits av Kungl. Maj:t, ha också personer på de skilda orter där bolaget driver rörelse invalts i bolagets styrelse, så långt platserna räckt till. Det har befunnits vara till väsentlig fördel att på de olika platserna hava tillgång till en inflytelserik ortsbo, som kunnat följa rörelsen och hos vilken ledningen haft rätt att begära upplysningar och kunnat vänta sig tillförlitliga sådana.

På grund av denna erfarenhet vill SARA förorda, att det centrala bolagets organisation sker efter principen att icke göra större våld på självständigheten och den lokala förankringen inom de nuvarande restaurangbolagen än som kräves för tillskapandet av en effektiv och enhetlig överledning från centralbolagets sida.

Ett visst mått av lokal självständighet kan otvivelaktigt ernås både inom en organisation med de nuvarande restaurangbolagen såsom dotterbolag och inom ett enda riksbolag. I första rummet tillstyrker SARA, att de fem restaurangbolagen bibehållas såsom dotterbolag på förut antytt sätt. Genom en sådan organisation vinnes möjlighet att på ett naturligt och smidigt sätt anknyta till den befintliga organisationen, som i sin lokala utbyggnad visat sig väl fylla sin uppgift. För detta ändamål erfordras allenast att dotterbolagens styrelser i förhållande till de sakkunnigas förslag utökas så mycket som erfordras för att bereda utrymme åt — jämte representanter för centralbolaget — jämväl lokala representanter, även de utsedda av det centrala bolaget. Inom de särskilda dotterbolagen skulle vidare kunna i högre grad bevaras det personliga intresse och den ambition hos ledning och tjänstemän, som förlänat rörelsen inom vart och ett av dem en individuell prägel, anpassad till lokala förhållanden och smakriktningar. Centralbolaget å sin sida skulle icke blott utöva den dirigerande och kontrollerande funktion, som förut åvilat kontrollstyrelsen, utan dess ledande män skulle även såsom representanter i de skilda dotterbolagens styrelser erhålla direkt kontakt med verksamheten inom de lokala företagen. I förhållandet mellan centralbolag och dotterbolag behöver centraliseringen av särskilda rörelsegrenar icke genomföras på en gång, utan sådana grenar kunna överföras till centralbolaget tid efter annan på grund av vunnen erfarenhet och med anpassning till nya och ändrade förhållanden inom restaurangnäringen. Det torde icke råda något tvivel om att de nuvarande restaurangbolagens samordnande till en ekonomisk koncern och centraliseringen av särskilda rörelsegrenar inom deras verksamhet erbjuda tillräckliga och betydande arbetsuppgifter för ledningen inom centralbolaget, även om detta kan givas en mera begränsad organisation såsom moderbolag än såsom isolerat riksbolag.

Därest den organisation av ett centralt moderbolag och de nuvarande res-

taurangelagen såsom dotterbolag, vilken här förordats, icke vinner statsmakternas bifall, vill SARA i andra rummet och framför den av de sakkunniga föreslagna organisationen tillstyrka, att ett enda centralbolag inrättas men att inom dess organisation träffas särskilda anordningar för att tillgodose behovet av erforderlig lokal självständighet och representation. Redan omfattningen i rummet av rörelsen inom ett dylikt riksbolag torde göra det nödvändigt att inrätta ett antal distriktsförvaltningar under chefer med en jämförelsevis fristående ställning och stor handlingsfrihet. Om dessa förses med distriktsråd, som sammanträda och överlägga om distriktets frågor, avgiva yttranden, göra framställningar till styrelsen och eventuellt även besluta i vissa frågor, så får man en betydelsefull lokal motvikt mot överdriven centralisering från styrelsens sida. Distriktsråden borde göras rätt stora för att möjliggöra representation från så många platser som möjligt. I realiteten torde omorganisationen enligt dessa linjer ej komma att rubba rådande förhållanden alltför kännbart. De nuvarande bolagsdirektörerna torde kunna sitta kvar såsom distriktschefer och därvid samarbeta med sina nuvarande styrelser i form av distriktsråd, eventuellt med någon ändring av distrikten. På detta sätt kan säkerligen tillbörligt inflytande och handlingsfrihet tilldelas distriktsförvaltningarna utan att rörelsens enhet och ledningens effektivitet riskeras.

Slutligen må omnämnas, att *statens sakrevision* i sin förut omnämnda promemoria i februari 1944 behandlat jämväl den föreliggande frågan om den lämpligaste organisationen av det nya restaurangelaget. För det fall att avgörande skäl skulle anses tala för att ifrågavarande restaurangverksamhet omhänderhades av allenast ett bolag borde enligt den uppfattning, som hävdades av sakrevisionens flesta ledamöter, restaurangverksamheten bedrivas direkt i bolagets egen regi. En organisation med moderbolag och dotterbolag skulle medföra ett alltför stort antal olika styrelser. Kompetensområdena mellan dessa och moderbolagets styrelse skulle vara svåra att effektivt uppdra. Vid en organisation med moder- och dotterbolag skulle sålunda sannolikt endera moderbolagets reella inflytande bli för litet eller ock dotterbolagen få karaktären av skenbolag. Den mest effektiva organisationsformen syntes vara att under riksbolaget anställdes distriktschefer med erforderlig kompetens. För att de lokala synpunkterna skulle bli vederbörligen tillgodosedda, kunde lämpligen ett rådgivande organ ställas vid distriktschefens sida.

En av ledamöterna i revisionen ansåg, att — därest ett riksbolag skulle inrättas — organisationen med dotterbolag vore att föredraga, då därigenom de lokala synpunkterna och intressena bättre skulle beaktas. Dotterbolagens styrelser skulle främst ha en rådgivande uppgift, grundad på den lokal-kännedom deras ledamöter kunde förväntas äga.

Vid tillskapandet av det nya restaurangelaget är det av vikt, att organisationen redan från början bygges upp på det mest ändamålsenliga sättet. Gemensamt för de olika förslag, som i detta avseende framkommit under utredningen, har varit syftet att med bevarande av en central ledning bereda utrymme för en såvitt möjligt självständig lokal förvaltning. Såsom skäl härfor har framhållits, att bolagets verksamhet borde utformas efter kommer-

*Departements-
chefen.*

siella linjer men att därvid måste beaktas, att restaurangnäringen i särskilt hög grad vore individualistiskt betonad och att en anpassning efter de lokala förhållandena därför vore erforderlig för vinnande av ett gott resultat. Såsom framgår av vad jag tidigare anfört, ansluter jag mig helt till denna uppfattning.

Från nyss angivna synpunkter erbjuder anordningen med moderbolag och dotterbolag vissa fördelar. Vad jag förut framhållit beträffande fördelarna med en uppdelning av restaurangrörelsen på flera självständiga företag är här i stort sett tillämpligt. Ökat utrymme erhålles sålunda för lokal representation och möjligheter skapas till jämförelser av olika slag mellan de lokala förvaltningarna. Emellertid får man icke överdriva anordningens betydelse i dessa avseenden. Bestämmas antalet dotterbolag, såsom tydligen avsetts, till fyra eller fem, komma bolagens verksamhetsområden att bli så stora, att inom styrelserna icke kan beredas plats för representanter för alla orter, där rörelsen bedrivs, med mindre styrelseledamöternas antal sättes mycket högt. Då en sådan utvidgning av styrelserna uppenbarligen skulle minska ledningens effektivitet och dessutom medföra ökade kostnader, kan densamma icke tillrådas. Ej heller en utökning av antalet dotterbolag bör ifrågakomma, då härigenom de fördelar man velat vinna med centraliseringen delvis skulle gå till spillo. Ytterligare en synpunkt förtjänar i detta sammanhang beaktande. Det allmänna måste uppenbarligen garanteras ett avgörande inflytande över icke endast moderbolaget utan även dotterbolagen. För detta ändamål är det emellertid icke tillräckligt, att den åt det allmänna tryggade majoriteten i styrelsen för moderbolaget utom sin egen krets utväljer ledamöter i dotterbolagens styrelser utan denna majoritet måste tillse, att den själv erhåller bestämmanderätten i sistnämnda styrelser. Att förverkliga detta skulle tydligen bli mycket svårt med hänsyn till restaurangbolagets vidsträckt verksamhetsområde och svårigheterna skulle växa i samma mån som antalet dotterbolag ökades.

Då sålunda anordningen med moderbolag och dotterbolag icke erbjuder någon säker garanti för att de lokala synpunkterna vinna beaktande, bör enligt min mening undersökas, huruvida icke en tillfredsställande lokal anknytning skulle kunna åstadkommas på annat sätt. Härvid synes det mig vara av mindre vikt, att så många av de berörda orterna som möjligt bli representerade i företagsledningen, än att denna, då fråga uppkommer om viss rörelse, har i just den ort där rörelsen bedrivs tillgång till någon eller några omdömesgilla och intresserade personer, av vilka tillförlitliga upplysningar och råd kunna erhållas. I enlighet härmed och då det bör ligga även i kommunernas eget intresse, att bolagets rörelse anpassas efter de lokala förhållandena, synes mig en lämplig utväg vara den, att fullmäktige inom varje kommun, där bolaget förvärvat tillstånd till utskänkning, uppdrager åt särskilt utsedda personer att tillhandagå företagsledningen med råd och upplysningar angående rörelsens bedrivande. I flertalet kommuner, som beröras av detta förslag, torde de delegerades antal lämpligen kunna utgöra två eller tre. Vidtages en dylik anordning, torde det kunna förutsättas, att

företagsledningen själv finner det angeläget att i frågor av principiell betydelse eller eljest av större vikt inhämta de delegerades mening. Författningsbestämmelser härom synas därför icke erforderliga. Tydligen böra de delegerade äga att till såväl den lokala som den centrala ledningen för restaurangbolaget inkomma med egna framställningar angående rörelsens utövande. Med hänsyn till det intresse kommunerna kunna förutsättas ha av en anordning av detta slag, torde någon särskild ersättning från bolaget icke behöva utgå till de delegerade.

Genomföres den nu föreslagna anordningen torde tillräckliga skäl icke längre förefinnas för en organisation med moderbolag och dotterbolag utan den mest effektiva organisationen vara, att under riksbolaget anställas distriktschefer med relativt långt gående befogenheter. Även inom en sådan organisation finnas möjligheter att hos ledning och tjänstemän bevara det personliga intresse för rörelsens utövande, som man avsett att framkalla genom anordningen med moderbolag och dotterbolag.

Vid utarbetandet av de närmare bestämmelserna rörande det nya restaurangbolaget — som torde böra erhålla benämningen Sveriges allmänna restaurangaktiebolag — ha de nu anförda synpunkterna beaktats.

Vissa mera betydelsefulla frågor angående det nya restaurangbolaget ha behandlats i 16—20 §§ i förevarande kapitel. De i dessa paragrafer upptagna bestämmelserna äro i vissa hänseenden analoga med vad i 2 kap. stadgas rörande partihandelsbolaget. I 21 § har upptagits bestämmelsen om rätt för fullmäktige att i kommun, där restaurangbolaget förvärvat rätt till utskänkning, uppdraga åt särskilt utsedda personer att tillhandagå med råd och upplysningar angående restaurangbolagets rörelse.

Inom departementet ha vidare upprättats förslag till bolagsordning för det nya restaurangbolaget, förslag till avtal angående upplåtande åt bolaget av rätt att idka sådan utskänkning av rusdrycker, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket i den föreslagna nya lydelsen av förordningen angående försäljning av rusdrycker, samt förslag till avtal med stamaktieägare i bolaget. Dessa tre förslag torde få såsom *Bilaga* fogas vid statsrådsprotokollet för innevarande dag.

Jag torde nu få något närmare beröra dessa förslag till bolagsordning och avtal.

I bolagsordningen har det nya restaurangbolagets aktiekapital angivits utgöra lägst 5 och högst 15 miljoner kronor. Dessa aktier — lydande envar å 1 000 kronor — skola enligt samma förslag vara dels stamaktier till ett belopp av 50 000 kronor dels ock preferensaktier, vilka sistnämnda skola kunna utgivas till ett belopp av högst 14 950 000 kronor.

Stamaktierna torde böra tecknas av enskilda intresserade personer, som kunna förutsättas representera erfarenhet och insikt på rusdryckshanteringens område samtidigt som de intaga en fri och självständig ställning. Det synes lämpligt att lika fördela stamaktierna på 10 personer; varje stamaktieägare skulle alltså förvärva stamaktier till ett belopp av 5 000 kronor.

I fråga om storleken av preferensaktiekapitalet vill jag erinra om att de

nuvarande restaurangbolagens aktiekapital uppgår till sammanlagt 4 850 000 kronor. För övertagande av nämnda fem bolag torde sålunda icke erfordras större aktiekapital än 5 miljoner kronor. Det synes mig mest lämpligt att hela preferensaktiekapitalet tecknas direkt av staten. Med anledning härav torde Kungl. Maj:t böra hos riksdagen anhålla, att riksdagen måtte till teckning av preferensaktier i det nya restaurangbolaget å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett investeringsanslag av 5 miljoner kronor.

Utdelningen å stam- och preferensaktierna i det nya restaurangbolaget torde böra maximeras till fyra procent.

Såsom framgår av bolagsordningen skall det nya restaurangbolagets styrelse bestå av åtta ledamöter med fyra suppleanter. Kungl. Maj:t skall utse fyra ledamöter i styrelsen, därav en såsom ordförande och en såsom vice ordförande, samt två suppleanter. Övriga styrelseledamöter och suppleanter skola utses å bolagsstämma. Vidare ha i bolagsordningen upptagits särskilda bestämmelser rörande styrelsens beslutförhet, varigenom skapas garantier för att de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna beredas avgörande inflytande på bolagets förvaltning.

Av revisorerna skola enligt bolagsordningen en utses av bolagsstämman, en av Kungl. Maj:t samt tre av fullmäktige i riksgäldskontoret.

Då Kungl. Maj:t sålunda utan bolagsstämmans medverkan utser halva antalet styrelseledamöter, finner jag den anordningen böra införas, att stamaktieägarna förfoga över majoriteten röster vid val av styrelse och revisorer å bolagsstämma. Beträffande övriga frågor som förekomma å bolagsstämman — exempelvis fastställandet av pensionsreglemente — torde däremot bestämmanderätten böra tillkomma staten såsom preferensaktieägare. I enlighet härmed har i bolagsordningen upptagits den föreskriften, att å bolagsstämma må aktieägare rösta för fulla antalet av honom ägda aktier samt att varje aktie medför en röst, dock att vid val av ledamöter och suppleanter i styrelsen samt av revisor och suppleant för denne varje stamaktie medför 300 röster.

För det nya restaurangbolaget är det uppenbarligen av vikt, att bolaget erhåller rätt att verkställa avsättningar till fonder inom en icke alltför snävt begränsad ram. Med beaktande härav har i förslaget till avtal mellan staten och det nya restaurangbolaget angivits, att bolaget må verkställa avsättning till pensionsfond, vinstregleringsfond och reservfond; vinstregleringsfonden må dock ej överstiga 20 miljoner kronor och till reservfonden må avsättas högst 1,5 miljoner kronor årligen till dess fonden uppgår till 20 miljoner kronor. Annan avsättning till fonder må ej äga rum utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Förslaget till avtal mellan staten och stamaktieägarna har utformats på sådant sätt, att Kungl. Maj:t har möjlighet att även framdeles kunna utöva bestämmanderätten rörande innehavet av stamaktierna.

7 KAP.

9 §.

Den föreslagna ändringen i denna paragraf torde icke erfordra någon närmare motivering.

17 §.

I fråga om ändringarna i denna paragraf torde jag få hänvisa till mitt yttrande över förslaget till ändrad lydelse av 3 kap. 21 § denna förordning.

Ikraftträdande.

Då det nya restaurangbolaget torde kunna vara helt färdigbildat och i stånd att vidtaga erforderliga förberedande åtgärder för sin framtida verksamhet redan den 1 juni 1944, bör det icke möta något hinder mot att den nya lydelsen av förordningen tillämpas från och med den 1 januari 1945.

Departementschefens hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels antaga det inom departementet upprättade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, i samband varmed de inom departementet upprättade, vid detta protokoll såsom *Bilaga* fogade förslagen till bolagsordning för det nya restaurangbolaget m. m. böra bringas till riksdagens kännedom;

dels ock till *Teckning av preferensaktier i ett planerat aktiebolag för övertagande av de allmänna restaurangbolagens rörelse* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett investeringsanslag av ..... kronor 5 000 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Ivar Löfqvist.

Bilaga.

Bolagsordning
för
Sveriges allmänna restaurangaktiebolag.

§ 1.

Detta bolag, vars firma är »Sveriges allmänna restaurangaktiebolag», är grundat på aktier enligt bestämmelserna i lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910 och kungl. förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker.

§ 2.

Bolaget har till ändamål att driva restaurang- och hotellrörelse ävensom att idka annan därmed sammanhängande verksamhet.

§ 3.

Bolagets styrelse har sitt säte i Stockholm.

§ 4.

Bolagets aktiekapital skall utgöra lägst fem millioner kronor och högst femton millioner kronor.

§ 5.

Aktie skall lyda å ettusen kronor. Aktiebrevens skola ställas till viss man. Med varje aktiebrev skola följa vinstutdelningskuponger för tio år, varje å ett års utdelning, jämte talong. Efter dessa kupongers inlösen utgivas, mot avlämnande av talongen behörigen kvitterad, nya kuponger till samma antal jämte talong; och förfares på samma sätt allt framgent.

§ 6.

Aktierna skola vara dels stamaktier till ett belopp av 50,000 kronor och dels preferensaktier, vilka sistnämnda skola kunna utgivas till ett belopp av högst 14,950,000 kronor.

Preferensaktierna skola framför stamaktierna medföra rätt till årlig utdelning av bolagets vinst intill fyra procent å aktiebeloppet ävensom rätt att, därest under ett eller flera år sådan utdelning ej kunnat lämnas, av följande års vinst bekomma vad däruti brustit, innan utdelning å stamaktierna må äga rum. Därutöver skola preferensaktierna icke medföra rätt till utdelning av vinsten.

Å stamaktierna må av vinsten årligen utdelas endast fyra procent å aktiebeloppet.

Återstående vinst skall i den mån den ej enligt § 8 användes för inlösen av preferensaktier eller för sådant ändamål avsättes, insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

Då bolaget upplöses, skall innehavare av preferensaktie med förmånsrätt framför stamaktiernas ägare ur bolagets tillgångar erhålla ett belopp, motsvarande aktiens nominella värde jämte vad för ett eller flera år må hava bruttit i fyra procent utdelning. Därefter skall innehavare av stamaktie erhålla vad som motsvarar aktiens nominella värde. Övriga tillgångar tillfalla statsverket.

§ 7.

Därest beslut framdeles skulle komma att fattas angående aktiekapitalets ökning genom utgivande av aktier mot likvid i penningar, skola aktieägarna äga företrädesrätt, envar i förhållande till antalet av honom innehavda aktier, att teckna de nya aktierna.

Aktiekapitalet må ej ökas genom utgivande av gratisaktier.

§ 8.

Utelöpande preferensaktier skall bolaget kunna inlösa, dock att aktiekapitalet därigenom ej må nedsättas under minimikapitalet.

I fråga om dylik inlösen gälla följande bestämmelser:

Om av uppkommen vinst finnas till förfogande medel utöver vad som enligt § 6 erfordras för utdelning, äger bolaget använda sådant vinstöverskott till inlösen av preferensaktier.

Bolaget må för sådant ändamål ävenledes begagna på annat sätt anskaffade penningmedel.

Med enkel majoritet å bolagsstämma bestämmes det antal preferensaktier, som varje gång skall inlösas, varefter ordningen för inlösen bestämmes genom utlottning inför notarius publicus i Stockholm.

Innehavare av utlottad preferensaktie är skyldig att en månad efter uppsägning, verkställd i den ordning som i fråga om meddelanden till aktieägarna är föreskriven, för densamma taga lösen med ett belopp, motsvarande aktiens nominella värde jämte ränta efter fyra procent om året från det löpande räkenskapsårets början samt dessutom eventuellt ogulden utdelning för ett eller flera föregående år.

Från den dag, då lösenbeloppet förfallit till betalning, upphör all räntebereäkning därå.

Då aktie enligt vad ovan sagts blivit inlöst, skall aktiebrevet genom styrelsens försorg försees med påskrift om inlösandet.

§ 9.

Aktie i bolaget kan ägas endast av svenska staten eller av svensk medborgare, som därtill erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd.

§ 10.

1. Bolagets styrelse består av åtta ledamöter med fyra suppleanter för dem.

2. Till ledamot eller suppleant i styrelsen må icke utses den, som äger eller har andel i annat företag, som självt eller genom dotterbolag idkar hotell- eller restaurangrörelse, ej heller den, som, ändock att han icke äger eller har andel i företag, som nu nämnts, är ledamot eller suppleant i styrelsen för sådant företag eller tjänsteman i företaget.

3. Kungl. Maj:t utser fyra ledamöter i styrelsen, därav en såsom ordförande och en såsom vice ordförande, samt två suppleanter. Övriga styrelseledamöter och suppleanter utses å ordinarie bolagsstämma.

Såväl ledamöter som suppleanter utses för två år i sänder. Två ledamöter och en suppleant bland de av Kungl. Maj:t utsedda och likaledes två ledamöter och en suppleant bland de å bolagsstämma utsedda skola årligen avgå, och skall i följd härav då styrelsen första gången utses, halva antalet ledamöter och suppleanter utses för allenast ett år. Därest av Kungl. Maj:t utsedd styrelseledamot eller suppleant avgår före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall i hans ställe annan utses för den återstående tiden.

Styrelsen utser verkställande direktör för bolaget. Tillhör verkställande direktören ej styrelsen, skall för honom gälla vad i mom. 2 är stadgat för styrelseledamot.

4. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden i regel minst en gång i månaden och eljest så ofta ärendenas behandling det fordrar. Sammanträde skall ock utlysas, när minst två styrelseledamöter det påkalla.

5. Därest såväl ordföranden som vice ordföranden äro förhindrade att närvara vid styrelsesammanträde, skall ordet föras av den till tjänsteåren i bolaget äldste bland de utav Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna.

Styrelsen är beslutförr, när fyra av styrelsens ledamöter, däribland minst två av de utav Kungl. Maj:t utsedda, finnas tillstädes. Frågor av större betydelse skola, därest minst två ledamöter så påfordra, behandlas vid två styrelsesammanträden.

Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst.

Beslut om avtal, som innefattar åtagande för längre tid än den, för vilken rätt till sådan utskänkning, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, upplåtits åt bolaget, är ej giltigt, med mindre det biträdes av minst tre av de utav Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna; dock må utan hinder härav hyresavtal slutas till fardag, som infaller näst efter utgången av nämnda tid.

6. Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll, varav avskrift omedelbart efter justeringen tillställs samtliga revisorer.

7. Ersättningar till de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna och styrelsesuppleanterna bestämmas av Kungl. Maj:t.

§ 11.

Bolagets firma tecknas av den eller dem bland styrelsens ledamöter eller suppleanter, som styrelsen därtill utser. Styrelsen må ock bemyndiga annan än styrelseledamot eller suppleant att teckna firman.

§ 12.

1. För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper skall finnas en revision, bestående av fem revisorer jämte lika många suppleanter.

2. Till revisor eller suppleant må icke utses den, som äger eller har andel i annat företag, som självt eller genom dotterföretag idkar hotell- eller restaurangrörelse, ej heller den, som, ändock att han icke äger eller har andel i företag, som nu nämnts, är ledamot eller suppleant i styrelsen för sådant företag eller tjänsteman i företaget.

3. Å ordinarie bolagsstämma utses årligen en revisor och en suppleant för tiden till och med nästa ordinarie bolagsstämma.

Kungl. Maj:t äger utse en revisor och en suppleant för tiden från en ordinarie bolagsstämma till och med den ordinarie bolagsstämman två år därefter. Av Kungl. Maj:t förordnad revisor skall vara jourhavande revisor.

Till revisor eller revisorssuppleant, som avses i första och andra styckena,

må förordnas endast av handelskammare auktoriserad revisor eller person, som äger med sådan revisor jämförliga kvalifikationer.

Fullmäktige i riksgäldskontoret äga årligen utom sig utse tre revisorer och tre suppleanter för tiden från den ordinarie bolagsstämman under löpande kalenderår till och med nästa ordinarie bolagsstämma.

4. Revisionen utser inom sig ordförande och vice ordförande.

Revisionen sammanträder på kallelse första gången av chefen för finansdepartementet och därefter av ordföranden minst en gång varje kalenderkvartal och eljest då ordföranden eller minst två revisorer anse det erforderligt.

5. Vid revisionens sammanträden skall föras protokoll.

6. Ersättningar till revisor, som utsetts av Kungl. Maj:t, samt till revisor, som utsetts av fullmäktige i riksgäldskontoret, bestämmas av Kungl. Maj:t.

§ 13.

Bolagets räkenskaper skola per den 31 december varje år i fullständigt bokslut sammanföras. Bokslutet skall vara verkställt senast den 1 april påföljande år, då räkenskaperna jämte tillhörande handlingar ävensom av styrelsen avgiven förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för senaste räkenskapsåret skola för granskning överlämnas till de utsedda revisorerna, vilka senast den 1 maj böra över granskningen avgiva skriftligt utlåtande, däri ansvarsfrihet för styrelsen tillstyrkes eller avstyrkes.

§ 14.

Bolagsstämma öppnas av styrelsens ordförande eller, vid förfall för honom, av vice ordföranden eller vid förfall jämväl för honom av annan ledamot av styrelsen, varefter närvarande röstberättigade genom öppen omröstning efter huvudtalet sig emellan välja ordförande vid stämman.

§ 15.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång om året före juni månads utgång.

Å denna stämma skall styrelsen framlägga förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret tillika med revisorernas utlåtande över den av dem verkställda granskningen.

Utom övriga frågor, vilka i behörig ordning till stämmans avgörande hänskjutas, skola å stämman följande ärenden till behandling förekomma, nämligen:

1. Fastställande av balansräkning;
2. Fråga om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid förvaltningsberättelsen omfattar;
3. Fråga om användning av den vinst, som å bolagets rörelse uppkommit, samt, därest vinstutdelning beslutes, när densamma får av aktieägarna lyftas;
4. Val av styrelseledamöter och suppleanter;
5. Val av en revisor och en suppleant; samt
6. Bestämmande av ersättningar åt de styrelseledamöter och styrelsesuppleanter samt den revisor, som utses å bolagsstämma.

§ 16.

Å bolagsstämma må aktieägare rösta för fulla antalet av honom ägda aktier. Varje aktie medför en röst, dock att vid val av ledamöter och suppleanter

i styrelsen samt av revisor och suppleant för denne varje stamaktie medför trehundra röster.

§ 17.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske medelst kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar. Kallelse till bolagsstämma skall vara införd i tidningen senast fjorton dagar före ordinarie stämman och senast åtta dagar före extra stämma.

§ 18.

Denna bolagsordning får ej ändras utan Kungl. Maj:ts tillstånd.

A v t a l

angående

upplåtande åt Sveriges allmänna restaurangaktiebolag av rätt att idka sådan utskänkning av rusdrycker, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker.

§ 1.

Med föranledande av 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, sådant detta författningsrum lyder enligt förordningen den 1944 (nr   ), upplåter Kungl. Maj:t å statens vägnar härmed för en tid av fyra år från och med den 1 januari 1945 till och med den 31 december 1948 åt Sveriges allmänna restaurangaktiebolag rätt att såsom restaurangbolag bedriva sådan utskänkning, som avses i ovannämnda stadgande, med de rättigheter och skyldigheter, som därmed följa jämlikt lag och författning samt på följande villkor i övrigt.

Kungl. Maj:t antager icke för tid, under vilken detta avtal är gällande, annat bolag till restaurangbolag.

§ 2.

Bolagets rörelse skall utövas i egen drift.

§ 3.

Det åligger restaurangbolaget

att under den tid, avtalet gäller, utöva utskänkning av rusdrycker på sätt förutsättes i förordningen angående försäljning av rusdrycker och därjämte ställa sig till efterrättelse de föreskrifter Kungl. Maj:t utfärdat eller kan komma att utfärda i fråga om handhavandet av utskänkning av rusdrycker,

att noggrant uppfylla de villkor, som föreskrivits i samband med överlåtelse å bolaget av tillstånd till utskänkning av rusdrycker,

att vid utskänkningen av rusdrycker tillämpa de grunder för prissättning, som kontrollstyrelsen kan komma att föreskriva, samt

att, för vinnande av största möjliga besparing av omkostnader, å alla områden av sin verksamhet handhava rörelsen och anordna driften på det mest rationella och effektiva sätt.

§ 4.

Restaurangbolaget förbinder sig

att tillhandagå kontrollstyrelsen med uppgifter och yttranden, som äro erforderliga för fullgörandet av kontrollstyrelsen eller systembolagen åliggande tillsyn över rusdryckshanteringen, samt

att varje år till kontrollstyrelsen avlämna statistiska uppgifter i den omfattning styrelsen föreskriver.

§ 5.

För beredande av frågor, som skola avgöras av styrelsen, ävensom för behandling av andra spörsmål av större betydelse för restaurangbolagets verksamhet skall finnas ett direktörsråd. Rådet består förutom av verkställande

direktören av två personer, som styrelsen utser, därav minst en bland de av Kungl. Maj:t förordnade styrelseledamöterna. Därjämte deltaga i rådets överläggningar men icke i dess beslut den eller de avdelningschefer, på vilkas handläggning ärendet ankommer. Styrelsen utser ordförande och vice ordförande i rådet, vilket sammanträder på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

I en av styrelsen utfärdad instruktion bestämmes närmare området för rådets verksamhet. Åtgärd i strid mot något av rådet gjort uttalande må icke vidtagas av verkställande direktören eller annan, med mindre styrelsen godkänt den ifrågasatta åtgärden.

Vid rådets sammanträden skall föras protokoll, varav avskrift omedelbart efter justeringen tillställas samtliga styrelseledamöter och revisorer.

§ 6.

1. Restaurangbolaget åtager sig att med belopp, som fastställas av Kungl. Maj:t, gälda ersättningar till de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna och styrelsesuppleanterna, till jourhavande revisorn samt till de av fullmäktige i riksgäldskontoret utsedda revisorerna.

2. Bolaget må ej för å bolagsstämma utsedd styrelseledamot och suppleant bestämma högre ersättning än av Kungl. Maj:t fastställts för av Kungl. Maj:t utsedd styrelseledamot och suppleant.

§ 7.

Restaurangbolaget skall till revisorernas disposition ställa erforderliga penningmedel att av dem användas för anordnande av sifferrevision och övrig kontroll, som de pröva nödig.

§ 8.

Restaurangbolaget må ej utan Kungl. Maj:ts medgivande förvärva aktie eller annan delaktighet i annat företag.

§ 9.

Restaurangbolaget må ej sluta avtal, som innefattar åtagande för längre tid än den, för vilken åt bolaget upplåtits sådan rätt till utskänkning, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, utan så är att minst tre av de utav Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse biträda beslut därom; dock må utan hinder härav hyresavtal slutas till fardag, som infaller näst efter utgången av nämnda tid.

§ 10.

1. Restaurangbolaget må årligen avskriva högst fem procent å byggnaders anskaffningsvärde men må tillgodonjuta fri avskrivning å inventariers anskaffningsvärde. För ytterligare avskrivningar, som ej enligt lag skola ske, fordras Kungl. Maj:ts medgivande.

Bolaget äger verkställa avsättning till dels pensionsfond, dels vinstregleringsfond, vilken ej må överstiga 20,000,000 kronor, dels ock reservfond. Till reservfond må avsättas högst 1,500,000 kronor årligen intill dess fonden uppgår till 20,000,000 kronor.

Annan avsättning till fonder må ej äga rum utan Kungl. Maj:ts medgivande.

§ 11.

Därest annan än restaurangbolaget erhåller rätt till sådan utskänkning av rusdrycker, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, för tid efter den, under vilken detta avtal är gällande, skall den nye innehavaren berättigas och förpliktas att övertaga bolagets för rörelsens bedrivande erforderliga tillgångar, såsom varulager, fastigheter, inventarier och förbrukningsartiklar, ävensom förpliktas att, i den mån sådant lämpligen kan ske, bibehålla hos bolaget anställd personal. Vid överlåtelse, som nu sagts, skall värdering av tillgångar, som ifrågakomma till övertagande, i den mån överenskommelse ej kan träffas, hänskjutas till avgörande enligt lagen om skiljemän.

§ 12.

Skulle tvist uppstå mellan staten och restaurangbolaget rörande rätta tolkningen av detta avtal, skall dylik tvist avgöras enligt lagen om skiljemän.

§ 13.

Av detta avtal äro två exemplar upprättade och mellan parterna utväxlade.

Stockholm den .

A v t a l

angående

stamaktiekapitalet i Sveriges allmänna restaurangaktiebolag.

Sedan staten i avtal den 1944 med Sveriges allmänna restaurangaktiebolag för en tid av fyra år från och med den 1 januari 1945 till och med den 31 december 1948 åt bolaget upplåtit rätt att såsom restaurangbolag driva sådan utskänkning av rusdrycker, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, har mellan staten, å ena sidan, samt undertecknade, stamaktieägare i bolaget, — — — å andra sidan, träffats följande avtal angående stamaktiekapitalet i nämnda bolag.

§ 1.

Envar av undertecknade har förvärvat femtio stamaktier i Sveriges allmänna restaurangaktiebolag med tillhörande kuponger till ett pris enligt parikurs av ettusen kronor för aktie.

§ 2.

Stamaktieägarna tillförsäkra staten rätt att, när helst Kungl. Maj:t så påfordrar, till parikurs inlösa samtliga ifrågavarande stamaktier eller det antal därav, Kungl. Maj:t bestämmer, jämte kuponger, som ej förfallit till betalning, med tillägg av fyra procent ränta, i den mån sådan ej genom utdelning guldits.

§ 3.

Stamaktieägarna förbinda sig att icke överlåta aktierna till annan än staten eller den Kungl. Maj:t godkänner såsom innehavare av aktierna.

Vid överlåtelse av aktie till annan än staten skall stamaktieägare tillförbinda ny innehavare att underkasta sig de förpliktelser, detta avtal innehåller.

§ 4.

Till säkerhet för statens rättigheter enligt detta avtal pantsätta stamaktieägarna ifrågavarande aktier, vilka för detta ändamål, in blanco transporterade, överlämnas till Sveriges riksbank under förbud för riksbanken att annat än med Kungl. Maj:ts medgivande och på villkor, som Kungl. Maj:t må bestämma, utlämna aktierna. Stamaktieägarna tillförsäkra staten rätt att, om stamaktieägarna brista i fullgörandet av åtagna förpliktelser enligt detta avtal, utan iakttagande av i lag stadgade föreskrifter, på sätt staten finner lämpligt realisera panten samt därur göra sig betald för sina ersättningsanspråk.

Utan hinder av vad nu sagts må stamaktieägare i riksbanken eller — utan att aktierna uttagas från riksbanken — i annan bank, vars reglemente blivit av Kungl. Maj:t fastställt, ställa aktierna såsom pant med förmånsrätt framför statens ersättningsanspråk för ett fordringsbelopp av högst aktiernas parivärde jämte ränta, motsvarande den å aktierna belöpande utdelningen. Så-

dan pantsättning må dock ske allenast på villkor, att panten ej må realiseras utan att Kungl. Maj:t på förhand underrättats och erhållit tillfälle att bevaka statens rätt.

§ 5.

Stamaktieägarna förbinda sig att vid nyteckning av stamaktier verkställa överlåtelse av de nytecknade aktierna i enlighet med av Kungl. Maj:t given anvisning.

§ 6.

Om stamaktieägarnas förpliktelser enligt detta avtal skall anteckning göras å aktiebrevet.

§ 7.

Av detta avtal äro två exemplar upprättade, av vilka staten tagit ett och

-----
för stamaktieägarnas räkning ett.

Stockholm den

_____